

Статистика України

Щоквартальний
науково-інформаційний
журнал

2011, №4 (55)
Видається з липня 1998 року

У номері:

Теорія та методологія статистики

- Гончар О. В.** Проблеми забезпечення якості статистичної інформації, отриманої з адміністративних джерел. 4
- Калачова І. В.** Статистика економіки інформаційних технологій: концептуально-методологічна схема вимірювання. 7
- Леснікова М. В., Пономаренко К. О., Савченко А. В.** Методологічні підходи до статистичного оцінювання вартості фінансових послуг у зовнішньоекономічній діяльності. 16
- Саліхова О. Б.** Категоризація секторів за рівнем технологіємності: від мезо- до мікрорівня. Частина І. Якість мікрорівня – мірило ефективності національної дослідницької та інноваційної політики. 22
- Яценко Л. О.** Процедура розрахунку обсягів випуску по будівництву. 25

Статистика та економіка, аналіз

- Ковтун Н. В., Ігнатюк А. І.** Оцінка потенціалу та моделювання розвитку економіки України за видами діяльності. Частина І. Багатовимірна оцінка економіки України за видами діяльності. 31
- Попов В. Ю.** Дослідження ринку праці в Україні у 1990–2009 рр. 39

Статистика підприємств

- Мизгіна В. С.** Нормативно-правове забезпечення проведення структурних обстежень підприємств. 46
- Терещенко Г. І.** Оцінка результатів калібрації статистичних ваг обстеження підприємств із питань статистики праці. 51

Статистика та суміжні галузі досліджень

- Захожай К. В.** Методика факторного аналізу динаміки коефіцієнта дефіцитності Державного бюджету України. 56
- Колеснік Я. В.** Статистичний аналіз достатності капіталу сектору інших депозитних корпорацій. 59
- Момотюк Л. Є.** Основні напрями стандартизації статистики Державного бюджету України. 67
- Моторина І. Р.** Порівняльний аналіз дохідності та ризику інвестиційних і пенсійних фондів. 73
- Щербина О. І.** Історичні передумови виникнення міжнародних фінансових організацій та етапи їх співробітництва з Україною. 76

Міжнародні проекти та досвід

- Жукович І. А., Рижкова Ю. О.** Табло інноваційного союзу – основний інструмент реалізації інноваційної політики Європейського Співтовариства. 82

Державне управління

- Бублик С. Г.** Пріоритети державної науково-технологічної політики України у контексті побудови суспільства знань. 88
- Ярошук М. В.** Проблеми оцінювання результатів діяльності місцевих державних адміністрацій. 93

- Хроніка** 97
- Анотації** 100
- Алфавітний покажчик прізвищ авторів статей, опублікованих у журналі “Статистика України” у 2011 році. 105

Статистика Украины

2011, №4 (55)

В номере:

Теория и методология статистики

<i>Гончар О. В.</i> Проблемы обеспечения качества статистической информации, полученной из административных источников.	4
<i>Калачева И. В.</i> Статистика экономики информационных технологий: концептуально-методологическая схема измерения.	7
<i>Лесникова М. В., Пономаренко К. А., Савченко А. В.</i> Методологические подходы к статистической оценке стоимости финансовых услуг во внешнеэкономической деятельности.	16
<i>Салихова Е. Б.</i> Категоризация секторов по уровню технологоемкости: от мезо- к микроуровню. Часть I. Качество микроуровня – мерило эффективности национальной исследовательской и инновационной политики.	22
<i>Яценко Л. А.</i> Процедура расчета объемов выпуска по строительству.	25

Статистика и экономика, анализ

<i>Ковтун Н. В., Игнатюк А. И.</i> Оценка потенциала и моделирование развития экономики Украины по видам деятельности. Часть I. Многомерная оценка экономики Украины по видам деятельности.	31
<i>Попов В. Е.</i> Исследование рынка труда в Украине в 1990–2009 гг.	39

Статистика предприятий

<i>Мызгина В. С.</i> Нормативно-правовое обеспечение проведения структурных обследований предприятий.	46
<i>Терещенко А. И.</i> Оценка результатов калибровки статистических весов обследования предприятий по вопросам статистики труда	51

Статистика и смежные отрасли исследований

<i>Захожай К. В.</i> Методика факторного анализа динамики коэффициента дефицитности Государственного бюджета Украины.	56
<i>Колесник Я. В.</i> Статистический анализ достаточности капитала сектора других депозитных корпораций.	59
<i>Момотюк Л. Е.</i> Основные направления стандартизации статистики Государственного бюджета Украины.	67
<i>Моторина И. Р.</i> Сравнительный анализ доходности и риска инвестиционных и пенсионных фондов.	73
<i>Щербина А. И.</i> Исторические предпосылки возникновения международных финансовых организаций и этапы их сотрудничества с Украиной.	76

Международные проекты и опыт

<i>Жукович И. А., Рыжкова Ю. А.</i> Табло инновационного союза – основной инструмент реализации инновационной политики Европейского Сообщества	82
---	----

Государственное управление

<i>Бублик С. Г.</i> Приоритеты государственной научно-технологической политики Украины в контексте построения общества знаний.	88
<i>Ярошук М. В.</i> Проблемы оценки результатов деятельности местных государственных администраций.	93
Хроника	97
Аннотации	100
Алфавитный указатель фамилий авторов статей, опубликованных в журнале “Статистика Украины” в 2011 году	105

Statistics of Ukraine

2011, №4 (55)

In the Issue:

Theory and Methodology of Statistics

Honchar O. V. Problems of Quality Assurance of Statistical Information Received from Administrative Sources.	4
Kalachova I. V. Statistics of the Information Economy: Conceptual and Methodological Measuring Scheme.	7
Lesnikova M. V., Ponomarenko K. O., Savchenko A. V. Methodological Approaches to Statistical Estimation of Cost of Financial Services in Foreign Economic Activity.	16
Salikhova O. B. Sector Categorization by the Technology Capacity Level: from Meso- to Microlevel. Part I. Microlevel Quality – an Efficiency Measure of the National Research and Innovation Policy.	22
Yashchenko L. O. The Calculation Procedure of Production Volume in Construction	25

Statistics and Economics, Analysis

Kovtun N. V., Ignatiuk A. I. Potential Estimation and Development Modeling of the Ukraine's Economy by Activity. Part I. Multivariable Estimation of the Ukraine's Economy by Activity.	31
Popov V. Yu. Studying the Labor Market in Ukraine in 1990–2009.....	39

Enterprise Statistics

Myzgina V. S. Normative and Legal Support for Carrying out Structural Business Surveys.	46
Tereshchenko G. I. Estimating the Calibration Results of Statistical Weights for Business Survey on Labor Statistics.....	51

Statistics and Related Fields of Research

Zakhochay K. V. Factor Analysis Methods of Deficiency Coefficient Dynamics of the State Budget of Ukraine.	56
Kolesnik Ya. V. Statistical Analysis of Capital Adequacy of the Other Deposit Corporations Sector.	59
Momotiuk L. Ye. Main Trends in Standardization of the Ukraine's State Budget Statistics.	67
Motoryna I. R. Profitableness and Risk of the Investment and Pension Funds: Comparative Analysis.....	73
Shcherbyna O. I. Historical Preconditions of the Establishment of International Financial Organizations and Stages of Their Cooperation with Ukraine	76

International Projects and Experience

Zhukovych I. A., Ryzhkova Yu. O. The Innovation Union Scoreboard – a Basic Instrument for the European Community Innovation Policy Implementation.....	82
---	----

Public Administration

Bublyk S. G. Priorities of State Scientific and Technological Policy of Ukraine in the Context of Forming an Information Society.	88
Yaroshuk M. V. Problems of Evaluating Performance of the Local State Administrations	93

Chronicle	97
Abstracts	100
Alphabetic Index of the Authors of Papers Published in “Statistics of Ukraine” in 2011.	105

Проблеми забезпечення якості статистичної інформації, отриманої з адміністративних джерел

Розглянуто визначення та види адміністративних даних, їх переваги та недоліки, принципи використання для статистичних цілей та відповідні процедури перетворення. Особливу увагу приділено підходам до оцінювання якості адміністративних даних з огляду на чинні принципи її забезпечення.

Ключові слова: адміністративні дані, адміністративні джерела, статистична інформація, якість даних.

Сучасна статистика для виробництва статистичної продукції використовує велику кількість різноманітних джерел інформації. В Україні наразі основним джерелом інформації є статистичні обстеження, проте частка даних, отриманих із адміністративних джерел, постійно зростає. Тенденції до зниження фінансування статистичних органів притаманні більшості країн світу загалом й Україні зокрема. При цьому необхідно забезпечувати користувачів релевантною високоякісною інформацією, обсяги якої постійно зростають. Починаючи з 1990-х рр., національні статистики багатьох країн та міжнародні організації для розв'язання цієї проблеми концентрують увагу на інформації, отриманій без проведення статистичних обстежень, для застосування у статистичних цілях. Деякі статистичні продукти (зокрема Система національних рахунків, Платіжний баланс, Енергобаланс та ін.) взагалі не можуть бути отримані без використання адміністративних джерел. Останнім часом у статистичних спостереженнях має місце зростання рівня невідповідей, що також спричинює пошук інших джерел інформації для заповнення пропусків у даних.

Важливість адміністративних даних для виробництва статистичної продукції зростає паралельно зі збільшенням обсягів статистичної

інформації, необхідної для задоволення потреб користувачів. З огляду на значущість адміністративної інформації у багатьох країнах було розроблено політику використання адміністративних джерел для статистичних цілей. Ще у 1997 р. Євростатом було проведено науковий семінар з використання адміністративних джерел інформації для статистичних цілей, де розглядалися основні напрями застосування зазначених джерел та шляхи вирішення проблем, що при цьому виникають.

Використання адміністративних джерел даних, попри безсумнівні позитивні сторони, має свої труднощі (табл. 1). Основними з них є: забезпечення порівнянності та узгодженості статистичних і адміністративних даних, оцінювання точності даних із адміністративних джерел, забезпечення повноти адміністративних даних та їх відповідності статистичним цілям, своєчасність отримання даних із адміністративних джерел, необхідність використання інших методів оброблення даних, ніж ті, що притаманні статистичним даним. Усі ці проблеми лежать переважно у площині забезпечення якості даних. Тому метою нашого дослідження є окреслення методологічних основ забезпечення якості інформації, отриманої з адміністративних джерел.

Таблиця 1

Переваги та недоліки адміністративних джерел інформації

Переваги	Недоліки
– Невелике звітне навантаження на респондентів з боку органів державної статистики; – низька вартість для органів державної статистики; – практично повна відсутність невідповідей (для сукупності, визначеної для адміністративних цілей); – наявність первинних даних за всіма одиницями сукупності; – наявність даних на деталізованих географічних та інших рівнях; – вирішення проблеми малих територій; – відсутність похибок репрезентативності; – повне охоплення сукупності у часі; – більші можливості для регіональної статистики та аналізу динаміки	– Неможливість впливу на розроблення запитальника та формування запитань; – неможливість впливу на процеси збирання та оброблення адміністративних даних; – відсутність контакту з респондентами; – залежність сукупностей, одиниць та ознак спостереження від адміністративної системи; – можлива розбіжність у термінології; – можлива розбіжність у визначенні та ідентифікації одиниць спостереження; – можлива розбіжність у звітних періодах; – можливість тривалого часового інтервалу між звітним періодом та періодом оприлюднення даних (повільне розроблення адміністративних даних); – внесення змін, які суперечать цілям статистики, що може викликати "розриви" у рядах динаміки; – неможливість з'ясування причин відсутності відповідей; – нижча якість ознак, що є менш важливими для адміністративних цілей; – нижча якість ознак, що є "чутливими" для респондента; – складність оброблення даних із адміністративних джерел

Питання забезпечення якості статистичної інформації, отриманої з адміністративних джерел, досліджували як зарубіжні вчені – А. Валгрєн, Б. Валгрєн, Г. Дж. Бракстоун, Л. Кокс, М. Гідіро-

глоу, М. Госсен, так і вітчизняні науковці – О. Васечко, О. Гладун, І. Калачова, В. Саріогло та ін. [1–4].

Згідно з Законом України “Про інформацію”, адміністративна інформація (дані) – це офіційні документовані дані, що дають кількісну характеристику явищ та процесів, які відбуваються в економічній, соціальній, культурній, інших сферах життя і збираються, використовуються, поширюються та зберігаються органами державної влади (за винятком органів державної статистики), органами місцевого самоврядування, юридичними особами відповідно до законодавства з метою виконання адміністративних обов’язків та завдань, що належать до їх компетенції [5]. У Законі України “Про державну статистику” адміністративні дані визначені як дані, отримані на підставі спостережень, проведених органами державної влади (за винятком органів державної статистики), органами місцевого самоврядування та іншими юридичними особами відповідно до законодавства та з метою виконання адміністративних обов’язків і завдань, віднесених до їх компетенції [6].

Адміністративні дані поділяються на дані адміністративного реєстру та економічні показники, що не передбачаються статистичними спостереженнями [4]. Фахівці національних статистичних систем країн – членів ЄС зазвичай розглядають адміністративні дані як дані, що містяться в адміністративних реєстрах. У свою чергу адміністративним реєстром може бути будь-який упорядкований масив даних, окрім даних, зібраних органами державної статистики у результаті проведення статистичних обстежень. Тобто у широкому розумінні адміністративні реєстри містять також економічні показники, отримані у результаті проведення обстежень органами державної влади, за винятком органів державної статистики.

Використання адміністративних даних для статистичних цілей має базуватися на таких принципах [1]:

- 1) наявність доступу до адміністративних реєстрів, що слід регламентувати відповідними нормативно-правовими актами;
- 2) використання багатьох джерел інформації при трансформуванні адміністративних даних у статистичні;
- 3) залучення до системи координування реєстрів усіх статистичних реєстрів. Ця система гарантуватиме, що дані можуть бути ефективно інтегровані та використані;
- 4) виявлення та розв’язання суперечностей щодо визначення сукупностей і ознак спостереження, що є необхідним для узгодженості оцінок, отриманих із різних джерел.

Якість даних із адміністративних джерел можна розглядати з позиції як виробників цих даних, так і їх користувачів. При використанні адміністративних джерел найбільшою проблемою є відмінності у концептуальних підходах до адміністративних та статистичних даних, оскільки методологія, що застосовується для збирання ад-

міністративних даних, підпорядкована адміністративним цілям та чинному законодавству і, таким чином, може не відповідати статистичним визначенням та стандартам.

Виробники адміністративних даних, які збирають їх для власних цілей, проводять первинні контролю, коригування та інші процедури оброблення даних. Отримавши їх, органи державної статистики мають провести додаткові процедури з оброблення та зведення даних, необхідні для їх власних потреб. Перетворення адміністративних даних для потреб статистики має проводитися за спеціальною методологією. Варто зазначити, що наразі в Україні, як і в багатьох інших (навіть розвинених) країнах світу така методологія тільки починає розроблятися. Так, фахівцями Статистики Нідерландів, де для виробництва статистичної інформації широко використовуються адміністративні та інші нестатистичні джерела інформації, розроблені базові принципи [7] та контрольний перелік запитань для оцінювання якості адміністративних джерел інформації. Останній має на меті мінімізувати зусилля та час, необхідні для оцінювання.

Оскільки якість кінцевих статистичних продуктів залежить від якості вхідних даних, то для оцінювання якості адміністративних джерел важливо використовувати ефективний і стандартизований підхід. Розроблення базових принципів сприяє реалізації такого підходу на практиці. За вказаними принципами передбачено виокремлення трьох гіпервимірів якості – “Джерело”, “Метадані” та “Дані”. Гіпервимір “Джерело” зосереджується на аспектах якості, суттєвих для джерел даних, тоді як гіпервимір “Метадані” – на метаданих із джерела даних. У гіпервимірі “Дані” розглядаються технічні аспекти якості, а також питання, пов’язані з точністю. У зазначених базових принципах визначені індикатори якості для гіпервимірів “Джерело” та “Метадані”.

Перетворення адміністративних даних відповідно до цілей статистики складається з ряду ітераційних процедур, що охоплюють:

- відбір даних, необхідних для статистичних цілей;
- перекодування змінних для потреб статистики;
- узгодження часових періодів;
- подальше редагування даних згідно зі статистичними нормами;
- створення похідних одиниць;
- обчислення похідних ознак;
- об’єднання даних із різних джерел;
- з’ясування причин невідповідей;
- компенсацію повних та частково відсутніх відповідей.

Забезпечення якості даних, отриманих із адміністративних джерел, передбачає:

- наявність угод з постачальниками даних із чіткою окресленим колом взятих на себе зобов'язань;
- налагодження тісних контактів із постачальниками даних;
- вирішення питань щодо порівнянності й узгодженості даних;
- подальше редагування отриманих даних;
- встановлення причин та рівня невідповідей;
- з'ясування причин та рівня неправильних об'єднань даних із різних джерел;
- з'ясування причин та рівня неузгодженостей;
- обчислення індикаторів та характеристик якості даних;
- документування процесів виробництва статистичної інформації, отриманої з адміністративних джерел.

При використанні адміністративних даних для статистичних цілей мають паралельно відбуватися три процеси [1]: створення та використання реєстру (у широкому розумінні), забезпечення якості та документування. На основі вищевикладеної позиції автора щодо забезпечення якості розглянемо тісно пов'язані з цим перший та третій етапи. Так, на першому етапі виконуються такі завдання:

а) створення реєстру:

- визначення цілей дослідження;
- інвентаризація;
- планування;
- отримання даних;
- інтегрування: створення сукупності; створення одиниць; створення змінних;

б) вибір методів оцінювання для проведення обчислень та складання компільованих таблиць.

Разом зі збиранням мікроданих із різних джерел мають бути зібрані також метадані. При цьому необхідно: окреслити сукупність джерел; визначити імпортовані ознаки; встановити, які перевірки та методи оброблення даних проводяться для цих джерел; оцінити якість різних джерел; задокументувати новий об'єднаний реєстр.

Для гарантування якості адміністративних реєстрів має регулярно проводитися моніторинг та описуватися їх якість за відповідними індикаторами. Документування також є важливою частиною гарантування якості. Існуючі метадані надають додаткову інформацію про можливі ризики, пов'язані з низькою якістю даних. Оскільки адміністративні дані можуть використовуватися різними користувачами, всі процеси мають бути задокументовані так, щоб кожен користувач мав доступ до цієї документації та міг її розуміти. Метадані відіграють важливу роль у роботі з реєстрами, особливо у випадку об'єднання даних із різних джерел.

Результати використання адміністративних даних для статистичних цілей будуть мати високу якість, якщо система реєстрів має хороше охоплення і передбачає наявність великої кількості різних

ознак, типів одиниць та відношень між ними. Загалом велика кількість різноманітних джерел може значно підвищити якість кінцевих результатів за умови коректного об'єднання даних із різних джерел.

У 2001 р. Р. Платеком та К.-Е. Сарндалом [8] було зазначено, що статистика запізнюється у побудові теорії оцінювання точності даних, які базуються на реєстрах. У тому ж році Д. Холт [9] зауважив, що є важливі відмінності між статистикою за результатами статистичних обстежень та статистикою, отриманою з адміністративних джерел, для якої найбільш важливим аспектом якості є не точність, а релевантність.

Інформація щодо якості має бути відома всім, хто використовує дані з реєстру. У реєстрі можуть бути пропуски, тому похибки імпуатації спричинятимуть випадкові похибки, що погіршуватимуть оцінки навіть при високому рівні деталізації результатів. Окрім того, має бути відомим рівень невідповідей, що є важливим для трактування результатів. Для оцінки якості статистичної інформації, отриманої на основі адміністративних джерел, використовуються як індикатори та характеристики, загальні для даних із різних джерел, так і специфічні, притаманні лише адміністративним даним [10]. Так, при оцінюванні релевантності адміністративних даних необхідно додатково:

- надати детальне визначення цільових ознак і сукупності, по якій збиралися дані для адміністративних цілей, та оцінити ступінь їх відповідності потребам користувачів;
- описати джерела отримання даних.

При оцінюванні надійності адміністративних даних необхідно:

- оцінити охоплення сукупності у реєстрі та бажане охоплення, а також рівень повних і часткових невідповідей;
- описати відмінності у концепціях, процедури перекодування змінних, методологію збирання адміністративних даних, моделі та процедури оцінювання;
- обчислити помилки у змінних реєстру;
- викласти й обґрунтувати методи об'єднання даних із різних адміністративних джерел.

Таким чином, використання адміністративних джерел у статистичній практиці має велике значення для органів державної статистики, оскільки сприяє зниженню звітного навантаження на респондентів, скороченню витрат на отримання інформації та максимальному задоволенню потреб користувачів у статистичній інформації. При цьому забезпечення якості даних із адміністративних джерел, що використовуються для статистичних цілей, є дуже важливим, оскільки від цього істотно залежить якість вихідних статистичних даних. Також необхідно, щоб процедура визначення якості таких джерел даних була систематичною, об'єктивною та стандартизованою.

Методологія, що має застосовуватися при обробленні та аналізі адміністративних даних, значно відрізняється від методології для даних, отриманих зі статистичних обстежень. При цьому наразі існує велика прогалина у методологічних розробках із цих питань.

Важливо розрізняти дані, що отримують зі статистичних обстежень, та дані з адміністративних джерел, оскільки існує ризик некоректного використання традиційних моделей похибок, розроблених для вибірових та суцільних спостережень.

Існують також значні відмінності у підходах до оцінювання якості статистичних продуктів, отриманих зі статистичних обстежень та адміністративних джерел.

На нашу думку, розв'язання проблем забезпечення якості статистичної інформації, отриманої з адміністративних джерел, уможливить ширше використання адміністративних даних, скорочення витрат на проведення статистичних обстежень, зниження звітного навантаження на респондентів.

Список використаних джерел

1. Wallgren A. Register-based statistics: administrative data for statistical purposes / Wallgren A., Wallgren B. – New York : John Wiley & Sons, Ltd., 2007. – 247 p.
2. Brackstone G. J. Issues in the use of administrative records for statistical purposes / G. J. Brackstone // Survey Methodology. – 1987. – Vol. 13. – P. 29–43.
3. Hidirolou M. A. Improving survey information using administrative records: the case of the Canadian Employment Survey / M. A. Hidirolou, M. J. Latouche, B. Armstrong, M. Gossen // Proceedings of the Annual Research Conference, U.S. Bureau of the Census. – 1995. – P. 171–197.
4. Васечко О. О. Методологічні основи статистики підприємств : [моногр.] / О. О. Васечко ; НТК стат. досліджень. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2005. – 296 с.
5. Закон України “Про інформацію” від 02.10.1992 р. № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kmu.ukrstat.gov.ua/control/uk/localfiles/display/Zakon/ukr/lawinform.html>
6. Закон України “Про державну статистику” від 17.09.1992 р. № 2614-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kmu.ukrstat.gov.ua/control/uk/localfiles/display/Zakon/ukr/stat_u.html
7. Daas P. Checklist for the Quality Evaluation of Administrative Data Sources / Daas P., Ossen S., Vis-Visschers R., Arends-Toth J. – Hague / Heerlen : Statistics Netherlands, 2009. – 36 p.
8. Platek R. Can a statistician deliver? / R. Platek, C.-E. Särndal // Journal of Official Statistics. – 2001. – Vol. 17, № 1. – P. 1–20.
9. Holt D. Comment to Platek and Särndal / D. Holt // Journal of Official Statistics. – 2001. – Vol. 17, № 1. – P. 55–61.
10. Methodological documents. Handbook for quality reports. – Luxembourg : Eurostat, 2009. – 137 p.

УДК (31:33:004):303:71

І. В. Калачова,
доктор економічних наук,
директор департаменту,
Держстат України

Статистика економіки інформаційних технологій: концептуально-методологічна схема вимірювання

Розглянуто концептуально-методологічні підходи до вимірювання показників інформаційного суспільства. Проаналізовано структурований за 5-ма блоками перелік ключових показників ІКТ з використанням результатів окремих державних статистичних спостережень.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інфраструктура ІКТ, доступ до ІКТ, використання ІКТ, міжнародна торгівля товарами ІКТ, ІКТ у галузі освіти.

Концепція інформаційного суспільства, що не має наразі єдиного визначення, пов'язана з тією роллю, яку інформація та знання виконують у суспільстві. Так, одне з визначень трактує інформаційне суспільство як таке, для якого інформація є визначальною властивістю [1; 2]. У сучасному світі це поняття, як правило, використовують для відображення соціально-економічного впливу змін у створенні, використанні інформації та управлінні нею. Термін “інформаційне суспільство” досить непросто розглядати у концептуальному та кількісному аспектах, але при цьому з погляду статистики він має обмежену практичну цінність. Об'єктом вимірювання інформаційного суспільства у широкому розумінні є основні показники

інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ). Постійний розвиток ІКТ, стрімке розширення існуючих та поява нових можливостей їх використання зумовлюють нагальну потребу в системній оцінці стану національного потенціалу у цій сфері, виявленні закономірностей і тенденцій її розвитку, проведенні міжнародних зіставлень. Вирішувати ці завдання покликана статистика економіки інформаційних технологій – відносно новий напрям соціально-економічної статистики.

Підготовка статистичних даних про інформаційне суспільство є одним із важливих компонентів програми роботи національних статистичних органів. Попит на статистику ІКТ постійно зростає, оскільки все більше країн прагне розробляти, контролювати й аналізувати національну політику

© І. В. Калачова, 2011

та стратегію, щоб скористатися перевагами стрімкого прогресу інформаційних технологій, які наскрізь пронизують суспільство та економіку. Крім того, сфера бізнесу вимагає інформації про доступність ІКТ для різних груп споживачів, а також про її вплив на економіку. Ця проблема є особливо актуальною у країнах із перехідною економікою, які ще тільки починають свою статистичну роботу щодо оцінки інформаційного суспільства. На світовому рівні зіставні показники у сфері ІКТ мають найважливіше значення для міжнародних порівнянь розвитку ІКТ, цілями яких є моніторинг глобальної різниці у поширенні цифрових технологій і створення відповідних стратегічних орієнтирів.

Нині зростає увага урядів країн та міжнародної спільноти до потенціалу використання ІКТ з метою прискорення економічного зростання та зниження рівня бідності. Проектування і впровадження політики та стратегій у сфері ІКТ вимагають знань про стан ІКТ у будь-якій країні, рівень їх використання організаціями (як державними, так і приватними) та окремими домогосподарствами. Таким чином, потреба у статистиці ІКТ стає дедалі нагальнішою як на національному, так і на міжнародному рівнях. Окрім того, вимірювання доступу до ІКТ, їх використання та впливу дозволяють оцінити та провести моніторинг цифрового розриву (між тими, хто має доступ до сучасних інформаційних технологій, і тими, хто не має такого доступу) в межах однієї країни та між країнами.

У 90-ті роки ХХ ст. дослідження, проведені статистичними службами провідних країн світу, були об'єднані та покладені в основу розробки міжнародних стандартів у сфері статистики інформаційного суспільства, що описують вимоги до змісту статистичної інформації та методології отримання найважливіших характеристик на засадах гармонізації національних стандартів.

У теперішній час методологія і стандартизація статистики інформаційного суспільства розвиваються у рамках діяльності робочих груп Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР), Статистичної служби Європейського Союзу (далі – Евростату), Ворбурзької групи зі статистики послуг, Статистичного відділу ООН та різних відділень Організації Об'єднаних Націй (ООН із питань освіти, науки і культури – ЮНЕСКО, ООН з промислового розвитку – ЮНІДО, Конференція з торгівлі та розвитку ООН – ЮНКТАД), Міжнародного союзу електрозв'язку (далі – МСЕ). Підготовлені ними рекомендації та міжнародні стандарти є основою для практичного використання у багатьох країнах світу, у тому числі й Україні. Основна діяльність ОЕСР щодо збирання даних зі статистики інформаційного суспільства зосереджена на дослідженнях сфери ІКТ, включаючи доступ до цих технологій, їх використання в організаціях і домогосподарствах. Методологічна робота ОЕСР включає розробку

визначень і класифікацій сектору ІКТ, електронної комерції, модельних запитальників для збирання даних щодо використання ІКТ та настанов щодо проведення збирання даних для вимірювання показників сфери ІКТ. У 2009 році фахівцями ОЕСР підготовлене Керівництво з вимірювання інформаційного суспільства (Guide to Measuring the Information Society). Крім того, ця організація регулярно публікує огляди “Перспективи інформаційних технологій” (Information Technology Outlook) за різними напрямками досліджень ІКТ (сектор ІКТ, зайнятість, використання ІКТ в економіці, бізнесі, домогосподарствах тощо). Проведення широкомасштабної політики стимулювання розвитку інформаційного суспільства в рамках різних програм (Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства (Okinawa Charter); Лісабонська стратегія (Lisbon Strategy); плани дій з розвитку електронної Європи (e-Europe Action Plan) та ін.) поставило перед ЄС питання про необхідність докладних і сумісних масивів статистичних даних із розвитку інформаційного суспільства у країнах – членах Європейського Союзу. Завдання забезпечення статистичного супроводу політики розвитку інформаційного суспільства Евростат реалізує у рамках двох основних досліджень:

1) використання ІКТ на підприємствах (Eurostat model for a Community Survey on ICT Usage and e-Commerce in Enterprises);

2) використання ІКТ домогосподарствами (індивідуальними користувачами) (Eurostat model for a Community survey on ICT usage in households and by individuals).

При розробці інструментарію досліджень Евростат застосовує базові визначення для телекомунікаційної статистики, розроблені МСЕ, та відповідні розробки ОЕСР. Великого значення у дослідженні розвитку інформаційного суспільства набуває гармонізація діючих систем індикаторів. Першим кроком глобального партнерства у виробленні послідовного комплексного підходу до підготовки порівнянних на міжнародному рівні статистичних даних про ІКТ стала розробка Переліку ключових показників ІКТ (Core ICT indicators), укладеного у 2005 р. ЮНКТАД у співробітництві з ОЕСР, Евростатом, МСЕ, Інститутом статистики ЮНЕСКО й іншими міжнародними організаціями, що входять до системи ООН, та схваленого Статистичною комісією Організації Об'єднаних Націй (далі – СК ООН) на 38-й сесії у березні 2007 р. Його було оновлено у 2008 р. та представлено на розгляд 40-ї сесії СК ООН у 2009 році [3]. Перелік розроблено з метою гармонізації та стандартизації статистики у сфері ІКТ, він має рекомендаційний характер. Особливою рисою цієї системи показників є те, що вона створена міжнародними організаціями у взаємодії з національними статистичними службами та враховує як міжнародні стандарти, так і національні особливості форму-

вання статистичної інформації. Склад показників, представлених у цьому документі, визначено в ході аналізу метаданих, що описують формування статистики інформаційного суспільства. Перелік складається з 46-ти основних та 2-х додаткових показників, об'єднаних у 5 блоків, а саме:

1. Інфраструктура та доступ до ІКТ.
2. Доступ до ІКТ та їх використання домогосподарствами й фізичними особами.
3. Використання ІКТ підприємствами.
4. Сектор ІКТ та міжнародна торгівля товарами ІКТ.
5. ІКТ у галузі освіти.

Розглянемо перший блок основного переліку індикаторів, що характеризує статистику інфраструктури та доступу до ІКТ в Україні. З поширенням використання ІКТ урядовими структурами, підприємствами та домашніми господарствами країн з перехідною економікою вкрай важливо було розпочати вимірювання ІКТ, оскільки:

1) розвиток і зростання економіки інформаційних технологій є незворотнім процесом; установи, організації та громадяни по всьому світі стають дедалі вимогливішими та частіше використовують ІКТ;

2) досвід країн, які розпочали складати статистику економіки інформаційних технологій, свідчить, що на розробку та реалізацію ефективної національної стратегії для оцінки економіки інформаційних технологій, а також для включення статистики ІКТ до національної стратегії розвитку статистики необхідно декілька років.

Визначення та вимірювання економіки інформаційних технологій ґрунтуються на "структурних блоках" попиту та пропозиції (рис. 1). Інструменти статистичного вимірювання (обстеження та інша статистична діяльність) можуть включати такі блоки або концептуальні сфери [4].

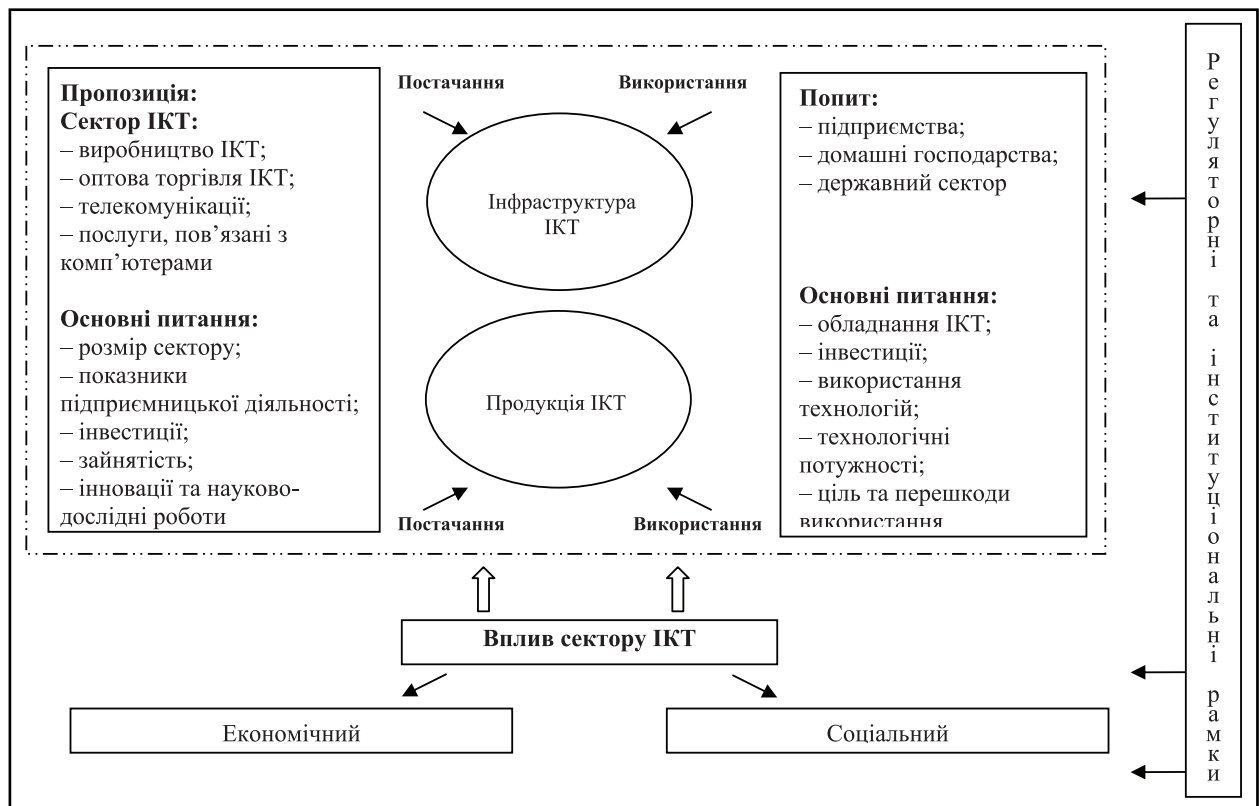

Рис. 1. Структурні блоки економіки інформаційних технологій

За допомогою відповідної системи показників можна окремо вивчати попит і пропозицію на ринку ІКТ, а також інфраструктуру та торгівлю ІКТ. При вимірюванні постачання збирають статистичні дані про зазначений сектор, а саме: галузі виробництва товарів і галузі послуг, що забезпечують інфраструктуру, товари та послуги інформаційно-комунікаційних технологій. Випуск товарів у секторі ІКТ можна класифікувати з використанням Гармонізованої системи Всесвітньої митної організації та еквівалентних національних класифікацій.

Послуги ІКТ в основному оцінюють за допомогою класифікації Міжнародного валютного фонду, що використовується з метою складання платіжного балансу, однак вона є досить загальною та відображає лише операції між резидентами та нерезидентами. Сектор ІКТ визначається з урахуванням Міжнародної стандартної галузевої класифікації ООН і відповідних національних класифікацій. При вимірюванні попиту вивчається доступність ІКТ і їх використання підприємствами, домогосподарствами та державними організаціями. У ши-

рокому сенсі показники використання ІКТ відображають різноманітні потреби посадових осіб та інших користувачів даних на різних етапах розвитку ІКТ, а саме:

- показники готовності ІКТ (наприклад, готовність інфраструктури країни, її суспільства, економіки та сектору підприємництва до діяльності, пов'язаної з ІКТ) викликають особливий інтерес керівництва у тих країнах, що перебувають на початковій стадії застосування ІКТ, але, швидше за все, втратять актуальність або вдосконалюватимуться з поширенням технологій;
- показники інтенсивності ІКТ (наприклад, використання ІКТ та рівень здійснення підприємствами й іншими інституційними суб'єктами

пов'язаної з ІКТ діяльності) насамперед будуть цікавими для керівництва країн, де відбувається поширення ІКТ;

- показники результатів і впливу ІКТ на підприємницьку діяльність та економічне зростання, ймовірно, будуть цікавими для країн з відносно високим рівнем розвитку ІКТ.

Слід зазначити, що пріоритетні напрями статистичної діяльності у цій сфері повинні відповідати потребам користувачів. З переходом національної політики у сфері ІКТ від діагностики або розробки до реалізації та оцінки керівні органи будуть зацікавлені у реалізації таких етапів статистичної діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи прийняття рішень та відповідна статистична робота

Етапи прийняття рішень	Етапи статистичної роботи	Основні статистичні питання
Діагностика та розробка	Консультації з керівними органами щодо їхніх потреб у даних. Вибір показників для збирання. Діяльність щодо збирання даних	Оцінка наявних статистичних ресурсів. Окреслення концепцій. Визначення показників та формулювання питань. Підготовка інструментів збирання даних (анкет)
Упровадження	Складання статистики. Поточне вдосконалення статистичних потреб	Релевантність і точність статистики та кінцевих показників. Наявність даних у розрізі видів діяльності, географічного розташування тощо. Доступність інформації (вчасність, метадані)
Оцінка	Аналіз даних	Узгодженість з іншими статистичними даними. Безперервність рядів динаміки. Міжнародна зіставність показників. Допоміжні рахунки ІКТ

Отже, статистична діяльність повинна відображати еволюцію інформаційних потреб, розширювати обсяги та вдосконалювати вимірювання діяльності у сфері ІКТ.

Крім того, оцінку впливу інформаційних технологій на економіку будь-якої країни можна вивчати на основі складання допоміжних рахунків ІКТ. Допоміжний рахунок – це інструмент системи національних рахунків, що представляє інформацію про ІКТ і пов'язану з ними діяльність. Такий рахунок розроблено на основі концепції, визначень і методів системи національних рахунків (далі – СНР). Допоміжні рахунки дозволяють обчислити прямий внесок ІКТ в основні агрегати національних рахунків, наприклад валове нагромадження основного капіталу та валовий внутрішній продукт. Наразі цей підхід застосовується лише у деяких країнах. Він передбачає інтеграцію статистики щодо постачання продукції ІКТ (виробництво, імпорт), а також попиту та використання (проміжного споживання, кінцевого споживання, експорту, капіталу і т. д.), і його можна розглядати як важливий компонент статистичної роботи щодо ІКТ. Передумовою для складання допоміжних рахунків є наявність класифікації за галузями та продукцією для усіх обстежень, пов'язаних з інформаційно-комунікаційними технологіями. Це також допомагає виявляти сфери, де можуть мати місце недоліки щодо збирання статистики ІКТ.

Побудова інформаційного суспільства в нашій країні регулюється рядом законів України,

Планом заходів щодо виконання завдань, передбачених Законом України “Про основні принципи розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки” [5], постановами Верховної Ради України про затвердження завдань Національної програми інформатизації на наступні роки. Формування системи національних електронних інформаційних ресурсів, порядок легалізації та використання комп'ютерних програм в органах виконавчої влади й інші системні дії щодо інформатизації країни визначаються постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України та іншими директивними й нормативними документами.

Слід зазначити, що наразі в Україні є доволі розвиненою статистика телекомунікацій, яка надає відомості щодо фінансових обсягів ринку телекомунікацій, забезпечення зв'язком населення країни, технічних засобів телефонного зв'язку, телебачення, радіомовлення, супутникового та радіозв'язку, охоплення населення України телебаченням та радіомовленням. Правовою основою розвитку телекомунікацій є прийняті у 2003 р. Закон України “Про поштовий зв'язок”, що визначає правові, соціально-економічні та організаційні основи діяльності у сфері надання послуг поштового зв'язку, а також регулює відносини між органами державної влади й органами місцевого самоврядування, операторами поштового зв'язку і користувачами їх послуг [6], та Закон України “Про телекомунікації”, який окреслює повнова-

ження держави щодо управління та регулювання зазначеної діяльності, права, обов'язки та засади відповідальності фізичних і юридичних осіб, котрі беруть участь у цій діяльності або користуються телекомунікаційними послугами [7].

Галузь зв'язку в Україні, як і в інших країнах світу, розвивається стрімкими темпами з застосуванням новітніх технологій. У зв'язку зі змінами у технологіях надання телекомунікаційних послуг та розширенням спектру послуг Держкомстатом була проведена у два етапи робота з удосконалення переліку показників, необхідних для аналізу функціонування ринку послуг пошти та зв'язку. На першому етапі (1998–2008 рр.) обліком охоплено операторів мобільного та комп'ютерного зв'язку, включаючи тих, які надають послуги з забезпечення доступу до мережі Інтернет (з 2006 р. їх виділяють окремо). З розширенням ринку послуг зв'язку на другому етапі (з 2009 р.) розпочався детальний облік послуг мобільного та комп'ютерного зв'язку з урахуванням новітніх технологій. Інформація зі статистики пошти та зв'язку збирається й обробляється Держстатом, Державною адміністрацією зв'язку Міністерства транспорту та зв'язку України та Національною комісією з питань регулювання зв'язку України.

Із 2009 р. Національна комісія з питань регулювання зв'язку України почала збирати інформацію про діяльність операторів місцевого (міського і сільського), міжміського, міжнародного телефонного зв'язку, мобільного зв'язку та телекомунікаційних мереж кабельного телебачення. Ця інформація включає:

- економічні показники діяльності операторів (кількість працівників, витрати на обслуговування абонентів), кількісні показники абонентської мережі (кількість абонентів з виділенням фізичних та юридичних осіб, трафік);
- технологічні показники абонентської мережі (підключення абонентів за типами технологій, кількість абонентів, які мають доступ до мережі Інтернет, кількість відмов на заяви щодо встановлення телефонів);
- показники транспортної та комутаційної мереж (тип, ємність автоматизованої телефонної станції, технології побудови транспортної мережі, співвідношення цифрового та аналогового комутаційного обладнання);
- інформаційні напрями операторів фіксованого зв'язку (пропускна спроможність, завантаженість, типи ліній на інформаційних напрямках, вартість з'єднання, щомісячна плата за з'єднання);
- інформаційні напрями мобільних операторів (пропускна спроможність, завантаження, типи ліній на інформаційних напрямках, вартість з'єднання, щомісячна плата за з'єднання);
- джерела міжміського та міжнародного телефонного, мобільного трафіку (технології, що за-

стосовуються для отримання вихідного трафіку (оригінація) та вхідного (термінація));

- показники надання послуг мобільного зв'язку (передавання даних, мультимедійні послуги, інтерактивні сервіси, доступ до мережі Інтернет, передавання SMS-, MMS-повідомлень);
- розвиток телекомунікаційних мереж кабельного телевізійного мовлення (кількість станцій, систем із приймання супутникового телебачення, телевізійних програм, що транслюються, довжина трас мереж кабельного телевізійного мовлення, радіотехнології, що застосовуються для розповсюдження телерадіопрограм).

Джерелом інформації для другого блоку показників (доступ до ІКТ та їх використання домогосподарствами й фізичними особами) наразі є вибіркове обстеження умов життя домогосподарств. Слід наголосити на тому, що з метою дослідження становлення інформаційного суспільства в Україні до програми зазначеного обстеження, починаючи з 2007 року, введено новий тематичний модуль, який містить питання щодо доступу домогосподарств до Інтернету. Це опитування проводиться щорічно у січні по всій мережі респондентів основного обстеження (близько 10,5 тисяч домогосподарств).

Програма модульного опитування гармонізована з системою відповідних показників Євростату та актуалізована у 2010 році відповідно до вимог “Посібника з вимірювання доступу до ІКТ та їх використання домогосподарствами і приватними особами” Міжнародного союзу електрозв'язку [8]. Уся програма передбачає збирання даних для дослідження таких структурних показників:

- ступінь поширення серед населення користування послугами Інтернету за останні 12 місяців;
- частота користування Інтернетом (майже кожного дня; не менше, ніж раз на тиждень і частіше; не менше, ніж раз на місяць; інше);
- місце доступу до Інтернету (вдома; на роботі; за місцем навчання; в Інтернет-кафе / клубі тощо; в інших місцях (у друзів, знайомих));
- основні цілі доступу до Інтернету, а саме:
 - відправлення (отримання) електронної пошти;
 - взаємодія з органами державної влади (система “електронний уряд”);
 - навчальні та освітні цілі;
 - читання / скачування газет, журналів у режимі он-лайн;
 - розваги (ігри, музика та ін.);
 - спілкування (хобі);
 - банківське обслуговування;
 - пошук інформації, що стосується здоров'я (ліки, медичні послуги, поради тощо), як для себе, так і для інших;
 - отримання інформації щодо товарів та послуг, не названих раніше; замовлення (купівля) товарів та послуг.

Ретроспектива розвитку статистики використання ІКТ підприємствами (третій блок основних показників), починаючи з 1995 р., уможливило розуміння проблем сьогодення, що постали перед статистикою інформаційно-комунікаційних технологій. Статистичні відомості з інформатики до 2011 року збиралися за формами статистичної звітності № 1–4-інф.

Форма статистичної звітності № 3-інф “Звіт про використання програмних продуктів і комп’ютерних мереж” була затверджена наказом Держкомстату від 27.08.1997 р. № 10. Обстеження проводилося з метою обліку використання програмних продуктів і комп’ютерних мереж, що експлуатуються на підприємствах. Цим самим наказом була затверджена і форма статистичної звітності № 1-інф “Звіт про діяльність обчислювального центру”, яку подавали обчислювальні центри, що перебувають на самостійному балансі або на балансі підприємств, організацій та установ усіх форм власності та організаційно-правових форм господарювання. Однак остання форма поступово втратила свою актуальність, тому наказом Держкомстату від 20.07.1999 р. № 258 було затверджено нову форму державної статистичної звітності – ф. № 1-інф “Звіт про діяльність у сфері інформатизації”, поштова, річна. Її було введено з метою врахування результатів роботи юридичних осіб, для яких діяльність в інформаційній сфері була не тільки основним, а й другорядним видом діяльності.

На виконання Указу Президента України “Про рішення Ради національної безпеки й оборони України від 19.07.2001 р. “Про заходи щодо

захисту національних інтересів у галузі зв’язку та комунікацій” від 23.08.2001 р. № 731 та доручення Кабінету Міністрів України від 12.10.2001 р. № 6014/7-02-04 у статистичну практику було введено державне статистичне спостереження за формою № 2-інф “Звіт про наявність обчислювальної техніки”, що проводилося до 2010 року.

Розширений аналіз стану інформатизації в Україні неможливий без даних про наявний парк обчислювальної техніки, кількість та якість програмних продуктів і комп’ютерних мереж, що використовуються у державі. Розподіл наявних комп’ютерів за типами процесорів та відстеження їх вартості уможливило аналіз якісного стану парку, виявлення морально застарілих моделей, прогнозування необхідності виробництва нової техніки та її використання, проведення маркетингових досліджень тощо.

Подальший розвиток української статистики у контексті адаптації національної інформаційної бази до міжнародних статистичних стандартів довів невідповідність системи показників ІКТ в Україні, особливо використання ІКТ підприємствами та організаціями, за їх змістом та методологією. У зв’язку з цим доцільно охарактеризувати міжнародну методологію з цього питання.

Основний перелік охоплює 12 показників ІКТ, що стосуються використання цих технологій підприємствами. Два з основних показників (B9 та B12) є категоріями у рамках іншого показника (B3). У табл. 2 (за даними [4]) наведено зазначені показники та розглянуто основоположні концепції їх формування.

Таблиця 2

Показники використання ІКТ на підприємствах

Основні показники		Концепція
B1	Частка підприємств, що використовують комп’ютери	Комп’ютер розглядається як настільний або портативний пристрій. Не включається обладнання із вбудованими функціями комп’ютера, наприклад мобільні стільникові телефони, персональні цифрові помічники або телевізори
B2	Частка працівників, які постійно використовують комп’ютери	Працівники – це особи, зайняті на підприємстві в цілому (не лише офісні працівники). Ця категорія включає осіб, які працюють неповний робочий тиждень, членів родин, які беруть участь у бізнесі, та самозайнятих, які працюють за оплату або безплатно. Це визначення відповідає стандартам Статистичного відділу ООН та Міжнародної організації праці
B3	Частка підприємств, що використовують Інтернет	Інтернет – це глобальна комп’ютерна мережа. Інтернет надає доступ до комунікаційних послуг, включаючи глобальну гіпертекстову систему (World Wide Web), пересилання електронної пошти, новин, розваг та файлів із даними, незважаючи на використання пристрою (не лише через комп’ютер, але й через мобільний телефон, ігрову приставку, цифровий телевізор тощо). Доступ надається через стаціонарну або мобільну мережу
B4	Частка працівників, які постійно використовують Інтернет	Див. показник B2
B5	Частка підприємств, представлених у глобальній гіпертекстовій системі (Web)	“Представлений у глобальній гіпертекстовій системі” означає наявність у підприємства веб-сайта, домашньої сторінки або його присутність на веб-сайті іншого підприємства (включаючи пов’язані підприємства). Не включає присутності в он-лайнних директоріях та на будь-яких інших веб-сторінках, зміст яких підприємство не може контролювати

Основні показники		Концепція
B6	Частка підприємств, що мають внутрішню корпоративну мережу (інтранет)	Інтранет – це внутрішня комунікативна мережа, що використовує Інтернет-протоколи та дозволяє спілкування всередині організації (та з іншими особами, які мають на це дозвіл). Зазвичай організована у рамках системи обмеженого доступу з метою контролю доступу до мережі
B7	Частка підприємств, що отримують замовлення через Інтернет	Отримані замовлення включають замовлення, отримані через Інтернет, незважаючи на те, чи здійснено оплату в інтерактивному режимі (он-лайн) або іншим способом. Ця категорія охоплює замовлення, отримані через веб-сайт підприємства, спеціалізовані Інтернет-ринки, екстранет (розширена корпоративна мережа, де використовуються Інтернет-технології для зв'язку з замовниками, дилерами та ін.), електронний обмін даними через Інтернет, мобільні телефони з функцією Інтернет та електронною поштою. Включені також замовлення, отримані від імені інших організацій, та замовлення, отримані іншими організаціями від імені підприємства. Отримані замовлення не включають скасовані або невиконані замовлення
B8	Частка підприємств, що розміщують замовлення через Інтернет	Розміщені замовлення включають замовлення, розміщені через Інтернет, незважаючи на те, чи здійснено оплату в інтерактивному режимі. Ця категорія включає замовлення, розміщені через веб-сайти, спеціалізовані Інтернет-ринки, екстранет, електронний обмін даними через Інтернет, мобільні телефони з функцією Інтернету та електронною поштою. Розміщені замовлення не включають скасовані або невиконані замовлення
B9	Частка підприємств, що використовують Інтернет, у розподілі за видами доступу (вузькосмуговий зв'язок, стаціонарний широкосмуговий зв'язок, стільниковий широкосмуговий зв'язок) Категорії відповідей:	Категорії зв'язку, які виберуть для себе країни, дозволятимуть агрегування до рівня “загальне використання вузькосмугового зв'язку” та “загальне використання широкосмугового зв'язку”, а також до рівня стаціонарного та стільникового широкосмугового зв'язку, які визначено далі
	– вузькосмуговий зв'язок	Вузькосмуговий зв'язок включає аналогові модеми (зв'язок через стаціонарні телефонні лінії), цифрову мережу з інтегрованими (комплексними) послугами (ISDN), цифрову абонентську лінію (DSL) зі швидкістю менше 256 кбіт/с, мобільні телефони та інші форми доступу з заявленою швидкістю завантаження менше 256 кбіт/с. Слід зазначити, що вузькосмуговий зв'язок через мобільний телефон включає CDMA 1x (версія 0), GPRS, WAP та i-mode
	– стаціонарний широкосмуговий зв'язок	Широкасмуговий зв'язок включає такі категорії, як цифрова абонентська лінія зі швидкістю щонайменше 256 кбіт/с, кабельний модем, високошвидкісні виділені канали, прокладання оптоволоконних систем до приміщення замовника, мережа електроживлення, супутник, стаціонарний безпроводний зв'язок, безпроводна локальна мережа (WLAN) та протокол для широкосмугового радіозв'язку (WiMAX)
	– стільниковий широкосмуговий зв'язок	Стільниковий широкосмуговий зв'язок включає широкосмуговий численний доступ із кодовим розподілом (Wideband CDMA), відомий у Європі як Універсальна мобільна телекомунікаційна мережа (UMTS), з технологією високошвидкісної пакетної передачі у спадному каналі (HSDPA), посилену технологією високошвидкісної пакетної передачі у висхідному каналі (HSUPA), CDMA2000 1xEV-DO та CDMA 2000 1xEV-Dv. Доступ може бути надано через будь-який пристрій (мобільний стільниковий телефон, портативний комп'ютер, персональний кишеньковий комп'ютер тощо)
B10	Частка підприємств із локальною мережею	Локальна мережа (LAN) – це мережа, яка поєднує комп'ютери всередині локалізованої території, наприклад однієї будівлі, департаменту або ділянки; може бути безпроводною
B11	Частка підприємств із розширеною корпоративною мережею	Розширена корпоративна мережа (екстранет) – це закрита мережа, в якій використовуються Інтернет-протоколи для безпечного надання бізнес-інформації постачальникам, продавцям, клієнтам та іншим партнерам по бізнесу. Екстранет може існувати у формі додаткового до Інтернету коду, що дозволяє зовнішнім користувачам мати доступ до певних частин корпоративної мережі підприємства. Вона також може бути приватною частиною веб-сайта підприємства, на якому бізнес-партнер може здійснювати пошук інформації після засвідчення його реєстраційного коду на вході в систему (Login page)

Основні показники		Концепція
B12	Частка підприємств, що використовують Інтернет, за видами роботи у мережі Категорії відповідей:	Див. показник B3 Підприємствам слід ставити запитання щодо виконання ними всіх видів роботи в Інтернеті (тобто формулюючи запитання, слід передбачити декілька варіантів відповіді). Види робіт можуть не бути взаємовиключними
	– відсилання або приймання електронної пошти	На загальних засадах
	– телефонування за допомогою Інтернет / голосового зв'язку по IP-протоколу або використання відеоконференцій	Використання Skype, iTalk, тощо. Включає відеодзвінки (через веб-камеру)
	– використання системи негайної доставки текстових повідомлень, електронних дошок оголошень	На загальних засадах
	– отримання інформації про товари та послуги	На загальних засадах
	– отримання інформації з установ загального уряду	Термін “установи загального уряду” повинен відповідати концепції загального уряду, визначеній СНР 93 (у редакції 2008 року). Згідно з СНР, “... основними функціями уряду є забезпечення суспільства або окремих домашніх господарств товарами і послугами та фінансування цього забезпечення за рахунок податкових та інших надходжень; перерозподіл доходів та добробуту шляхом трансфертів; заохочення до неринкового виробництва”. Установи (загального) уряду включають центральні, регіональні та місцеві органи уряду
	– взаємозв'язок з установами загального уряду	Включає завантаження / запит форм, заповнення / подання форм в інтерактивному режимі, виконання платежів, здійснення закупівель або продажу товарів та послуг урядовими структурами в інтерактивному режимі. Не включає отримання інформації з урядових структур
	– банківські послуги через Інтернет	Включає електронні операції з банком з метою здійснення платежів, переказів тощо або перевірки стану рахунку та операцій на рахунку
	– доступ до інших фінансових послуг	Включає електронні операції через Інтернет та інші види фінансових послуг, такі як придбання акцій, фінансових послуг та страхування
	– доставка продукції в інтерактивному режимі	Включає доставку через цифрову форму Інтернету, наприклад звіти, програмне забезпечення, музика, відеопродукція, комп'ютерні ігри, та он-лайн послуги, такі як резервування подорожей або інші фінансові послуги
	– добір персоналу в межах підприємства або ззовні	Включає отримання докладної інформації про вакантні посади через корпоративну мережу або веб-сайт
	– навчання персоналу	Включає прикладні програми для електронного навчання, розміщені в корпоративній мережі або на веб-сайтах

Слід зазначити, що на підприємствах концепція доступу до ІКТ не застосовується, оскільки в цілому передбачається, що якісь ІКТ на підприємстві кимось використовуються. Збиранням статистичних даних щодо використання ІКТ підприємствами займаються національні статистичні служби з застосуванням модульних запитальників Євростату. Як уже було зазначено, показники представлені як частка підприємств або працівників, що мають / використовують ту чи іншу технологію.

Отже, прискорений розвиток інформаційного суспільства в Україні, з одного боку, та необхідність отримання зіставних показників у секторі ІКТ з іншого, а також виникнення пов'язаних із цим нових понять і відповідних показників зумовило впровадження Держкомстатом у 2010 році форми державного статистичного спостереження № 1-ІКТ (одноразова) “Використання

інформаційно-комунікаційних технологій та електронної торгівлі на підприємствах”, метою якої є отримання статистичної інформації щодо використання комп'ютерів та комп'ютерних мереж, доступу до Інтернету та його використання, автоматизованого обміну даними та електронної торгівлі через Інтернет. Форма № 1-ІКТ (одноразова) створена у вигляді анкети та гармонізована з запитальником Євростату. Це спостереження націлене на обстеження юридичних осіб та їхніх відокремлених підрозділів із середньою кількістю працівників більше 10 осіб.

Перший та другий розділи передбачають отримання інформації про використання на підприємстві комп'ютерів різних типів та середню кількість працівників, які регулярно використовували комп'ютери впродовж року, про застосування локальних внутрішніх комп'ютерних мереж, гло-

бальних інформаційних мереж, у тому числі Інтернету та виділених каналів зв'язку. У другому розділі також передбачено блок питань для отримання відомостей щодо використання підприємством мережі Інтернет з тією чи іншою метою (зокрема, отримання інформації, податкових чи інших форм, адміністративних процедур (декларування, реєстрації) тощо).

Третій та четвертий розділи зорієнтовані на збирання інформації про використання автоматизованого обміну даними, електронної торгівлі через Інтернет, тобто отримання замовлень через комп'ютерні мережі (продаж чи купівля товарів та послуг) тощо.

П'ятий та шостий розділи дозволяють отримати додаткову інформацію про усвідомлення підприємством переваг від використання ІКТ та містять відповіді на запитання про середню кількість працівників, загальний обсяг закупівлі товарів і

послуг, обсяг реалізованої продукції та кількість персональних комп'ютерів.

Сукупність одиниць, що звітують, була сформована відповідно до рекомендацій Євростатом основних видів економічної діяльності підприємств, а саме (за КВЕД 2005): переробна промисловість (секція D); будівництво (секція F); торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (секція G); діяльність готелів та ресторанів (секція H); діяльність транспорту та зв'язку (секція I); грошове посередництво, надання кредитів, страхування (секція J, класи 65, 66); операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг (секція K); виробництво фільмів і діяльність у сфері радіомовлення та телебачення (секція O, клас 92).

Результати обстеження (відповідно до показників третього блоку основного переліку показників) представлені у табл. 3.

Таблиця 3

**Основні показники використання ІКТ на підприємствах України
(за результатами одноразового обстеження станом на 25.04.2011 року)**

B1	Частка підприємств, що використовують комп'ютери	87,7
B2	Частка працівників, які постійно використовують комп'ютери	97,0
B3	Частка підприємств, що використовують Інтернет	75,6
B4	Частка працівників, які постійно використовують Інтернет	17,0
B5	Частка підприємств, представлених у глобальній гіпертекстовій системі (Web)	27,5
B6	Частка підприємств, що мають внутрішню корпоративну мережу (інтранет)	53,2
B7	Частка підприємств, що отримують замовлення через Інтернет	22,4
B8	Частка підприємств, що розміщують замовлення через Інтернет	22,8
B9	Частка підприємств, що використовують Інтернет у розподілі за видами доступу:	x
	– вузькосмуговий зв'язок	23,4
	– стаціонарний широкосмуговий зв'язок	30,6
	– стільниковий широкосмуговий зв'язок	45,4
B10	Частка підприємств із локальною мережею	53,2
B11	Частка підприємств із розширеною корпоративною мережею	13,0
B12	Частка підприємств, що використовують Інтернет, за видами роботи у мережі:	x
	– надсилання або приймання електронної пошти	75,6
	– отримання інформації про товари та послуги	27,1
	– отримання інформації з установ загального уряду	31,4
	– взаємозв'язок з установами загального уряду	
	– банківські послуги через Інтернет	64,8
	– доступ до інших фінансових послуг	
	– добір персоналу у межах підприємства або ззовні	5,8

Звичайно, що всі наведені показники можна розглядати і за кожним видом економічної діяльності, і залежно від кількості працівників на підприємстві тощо. У будь-якому випадку їх можна порівнювати з відповідними результатами інших країн, які запровадили такі обстеження, та робити відповідні висновки щодо проблемних питань.

Четвертий блок переліку включає два показники щодо частки імпорту й експорту товарів ІКТ у загальному їх обсязі та стосується міжнародної торгівлі товарами. Відповідно до класифікації товарів ІКТ ОЕСР 2009, товарами ІКТ є: комп'ютери та периферійне обладнання, обладнання зв'язку, споживча електронна апаратура та інші компоненти і товари ІКТ. У зв'язку з цим основною методологічною проблемою є коректне формулювання

визначень товарів для збирання відповідної інформації.

За п'ятим блоком показників – ІКТ у галузі освіти – методологічна робота наразі триває. Інститут статистики ЮНЕСКО створив робочу групу з цього питання у складі представників 25-ти країн із метою розроблення організаційно-методологічних засад проведення спостереження.

Отже, у статті представлені концептуально-методологічні підходи до вимірювання економіки інформаційно-комунікаційних технологій. На основі вищевикладеного можна сформулювати декілька принципових висновків:

1) багатоаспектність напрямів дослідження, різноманітність об'єктів спостереження статистики ІКТ передбачає застосування як інформаційної

бази спеціалізованого обстеження використання ІКТ та галузевих статистик. При цьому, незалежно від джерела даних, ІКТ повинні розглядатись як цілісний об'єкт статистичного спостереження з єдиним термінологічним апаратом;

2) динамічний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (їх складу, функцій, сфери застосування) зумовлює необхідність постійного вдосконалення методологічних підходів до статистики ІКТ. Статистика сектору ІКТ повинна бути переведена на загальноприйняті у міжнародній практиці принципи формування з

метою отримання необхідних агрегованих оцінок. У зв'язку з цим необхідною умовою є здійснення комплексу робіт щодо адаптації стандартів і класифікацій;

3) найбільш важливим і узагальнюючим напрямом розвитку статистики економіки ІКТ повинна стати організація на постійній основі моніторингу інформаційного суспільства, який би забезпечував інформаційну підтримку розробки та реалізації державної політики у сфері ІКТ і становлення інформаційного суспільства в Україні.

Список використаних джерел

1. A Dictionary of Sociology / [ed. by Scott J., Marshall G.]. – [3rd ed.]. – Oxford : Oxford University Press, 2009. – 709 p.
2. Углубленный анализ: измерение информационного общества и статистика науки, техники и инноваций / Записка Статистического бюро Австралии ; Европейская экономическая комиссия : Конференция европейских статистиков, 59-я пленарная сессия (Женева, 14–16 июня, 2011 г.). – Женева : ЕЭК ООН, 2011. – 14 с.
3. Core ICT Indicators, 2010 [Electronic resource] / Partnership on Measuring ICT Development ; International Telecommunication Union. – Access mode : http://www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/ind/D-IND-ICT_CORE-2010-PDF-E.pdf
4. Manual for the Production of Statistics on the Information Economy 2009. – New York, Geneva : United Nations 2009. – 171 p.
5. Закон України “Про основні принципи розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки” від 09.01.2007 р. №537-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16>
6. Закон України “Про поштовий зв'язок” від 04.10.2001 № 2759-III, станом на 07.08.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2759-14>
7. Закон України “Про телекомунікації” від 18.11.2003 р. № 1280-IV, станом на 15.10.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1280-15>
8. Manual for Measuring ICT Access and Use by Households and Individuals, 2009 [Electronic resource] / International Telecommunication Union. – Access mode : http://www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/ind/D-IND-ITCMEAS-2009-PDF-E.pdf

УДК 311.14:339.5.053.7

М. В. Лєснікова,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник, завідувач відділу;
К. О. Пономаренко,
провідний економіст;
А. В. Савченко,
провідний економіст;
НТК статистичних досліджень

Методологічні підходи до статистичного оцінювання вартості фінансових послуг у зовнішньоекономічній діяльності

Розглянуто питання статистичного обліку експорту та імпорту фінансових послуг в Україні, зокрема визначення їх вартості, а також джерел формування даних. Проведено розрахунки обсягу наданих послуг фінансового посередництва, що визначаються непрямим шляхом. Проаналізовано методологічні рекомендації Керівництв зі статистики міжнародної торгівлі послугами та платіжного балансу щодо статистичного обліку фінансових послуг і запропоновано шляхи їх упровадження в практику державних статистичних спостережень.

Ключові слова: статистичний облік, експорт (імпорт) послуг, фінансові послуги, фінансове посередництво.

Основою сучасної світової економіки є фінансові послуги. Наразі важко уявити будь-яку економічну діяльність, що прямо чи опосередковано не використовувала б послуги фінансового сектору. У роботі [1] зазначається, що фінансовий

ринок України розвивається як ринок фінансових послуг, що спонукає до вивчення економіки як системи, зорієнтованої на потенційного клієнта (користувача), де фінансові послуги виступають специфічним товаром-продуктом, запропонованим фінансовими посередниками на умовах про-

© М. В. Лєснікова, К. О. Пономаренко, А. В. Савченко, 2011

ведення спільної діяльності. Значущість фінансових послуг для економіки країни та необхідність зміцнення довіри між їх постачальниками і споживачами є підставою для державного контролю за наданням багатьох фінансових послуг, який включає ліцензування, регулювання та нагляд. В Україні державний контроль на ринку фінансових послуг здійснює Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України, Національний банк України, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку і Державна податкова адміністрація у межах укладених угод про обмін інформацією. Підприємства й організації усіх форм власності та господарювання, що проводять діяльність, пов'язану з експортом (імпортом) послуг,

знаходяться у правовому полі Законів України “Про зовнішньоекономічну діяльність” [2] і “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” [3].

Серед інших послуг зовнішньоекономічної діяльності частка фінансових послуг є максимальною [4]. В Україні зовнішня торгівля на ринку фінансових послуг стрімко набуває обертів завдяки лібералізації торгівлі, використанню нових фінансових інструментів і технологічним змінам. На рис. 1 (за первинними даними Держкомстату) наведено інформацію щодо обсягів експорту послуг фінансового посередництва з України до окремих країн світу.

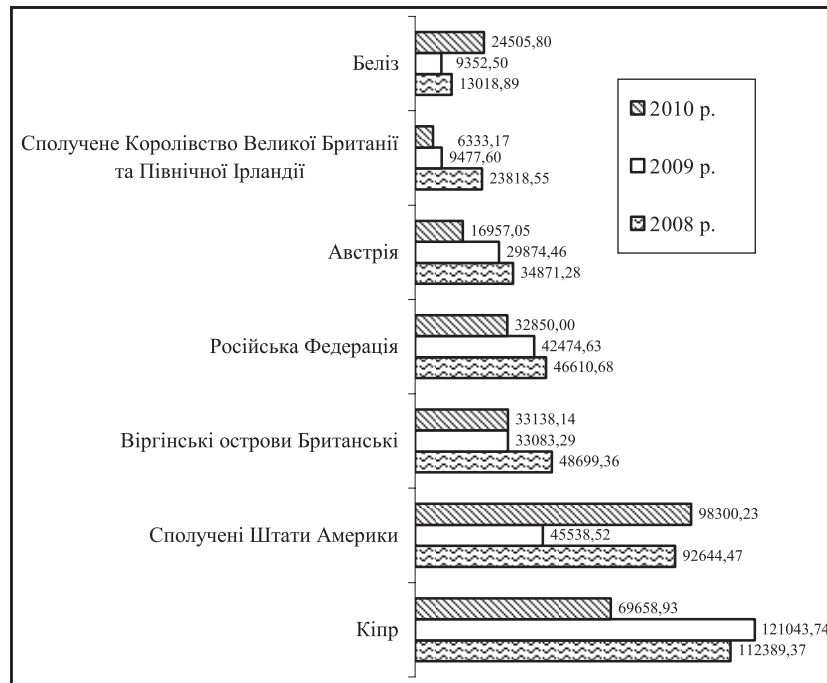

Рис. 1. Динаміка експорту послуг фінансового посередництва за окремими країнами, тис. дол. США

Ураховуючи фундаментальну важливість фінансових послуг як чинника розвитку міжнародної торгівлі, наявність якісної та своєчасної статистичної інформації про їх вартість уможливить спостереження за обсягами укладених зовнішньоторговельних угод з подальшим оцінюванням їх темпів зростання та питомої ваги у загальному обсязі інших послуг, а отже, дозволить отримати надійне підґрунтя для прийняття управлінських рішень.

Мета статті – розробка основних принципів формування вартості фінансових послуг для потреб складання платіжного балансу, Системи національних рахунків, зовнішньоторговельного балансу України, а також для задоволення потреб користувачів у якісній і своєчасній статистичній інформації.

Проблемам функціонування ринку фінансових послуг та питанням фінансового посередництва присвячено праці багатьох науковців – В. Зимовця [5], В. Корнєєва [1], Л. Красавіної [6],

В. Ходаківської [7] та ін. Їх роботи мають теоретичний характер, зокрема у них докладно розглянуто термінологічно-понятійний апарат дослідження ринку фінансових послуг, при цьому особливу увагу приділено питанням державного регулювання фінансових послуг, запропоновано підходи до їх класифікації. Проте наукових праць, які б ґрунтувалися на міжнародних статистичних керівництвах та були присвячені статистичному оцінюванню вартості фінансових послуг в Україні, наразі недостатньо.

Статистичне оцінювання вартості фінансових послуг є дещо складнішим, ніж в інших секторах, оскільки фінансова послуга – це не сам фінансовий товар (як, наприклад, іпотечна позика на покупку будинку або страховий поліс на автомобіль), а транзакція, процес придбання фінансового товару, тобто операція, що відбувається для отримання фінансового товару [4]. Вартість сплачених фінансових послуг частіше за все не може бути ідентифікована безпосередньо, оскільки вона стягується з

загальних торгових потоків або загальної вартості торгових угод як збори / комісійні винагороди фінансовим установам. Наприклад, вартість банківських послуг складається з посередницьких платежів, що є різницею між процентними ставками за кредитами і депозитами, або зборів, пов'язаних із акредитивами, банківськими акцептами, операціями з іноземною валютою тощо.

Згідно з методологічними підходами, викладеними у [8; 9], фінансові послуги включають послуги з фінансового посередництва та допоміжні послуги, за винятком послуг підприємств зі страхування життя та пенсійних фондів, а також інших страхових послуг між резидентами та нерезидентами. Послуги з фінансового посередництва можуть надаватися банками, фондовими біржами, факторинговими компаніями, підприємствами – емітентами кредитних карток та іншими підприємствами. Сюди належать послуги, що надаються у зв'язку зі здійсненням операцій над фінансовими інструментами, а також послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю, наприклад консультування, збереження цінних паперів, управління активами та ін.

Фінансові послуги сплачуються як [8; 9]:

1. Пряма платня (напряму). Більшість фінансових послуг оплачуються напряму (безпосередньо) та не потребують додаткового спеціального розрахунку й оцінювання. Розмір комісійної винагороди (або інших зборів – штрафу, мита та ін.) є вартістю фінансової послуги. Напряму сплачуються фінансові послуги, пов'язані з акредитивами; банківськими акцептами; кредитними лініями; фінансовим лізингом; переказом грошей та операціями з іноземною валютою; операціями з цінними паперами (брокерські послуги, послуги з розміщення цінних паперів, андеррайтинг); розташуванням похідних фінансових інструментів, контрактів; товарними ф'ючерсними трейдерами; управлінням активами; діяльністю фінансового ринку (послуг з безпеки); платежами за невикористані залишки коштів у рамках угод про резервні кредити та інші кредитні угоди з МВФ.

2. Різниця за операціями купівлі-продажу угод. Іноземна валюта, акції, облігації, векселі, банкноти та інші фінансові інструменти найчастіше купують та продають за наявності різниці між купівельною та відпускнуою цінами. Маркет-мейкер або інший посередник стягує плату за надані фінансові послуги у вигляді різниці між цінами за операціями щодо угод купівлі-продажу. У таких випадках різниця між ціною продажу і базисною ціною купівлі у маркет-мейкера під час купівлі становить плату за обслуговування продавця. Аналогічно різниця між ціною купівлі та базисною ціною продажу маркет-мейкера на момент продажу є вартістю послуги, що надається покупцеві. Зазвичай базисна ціна – це середнє значення між цінами купівлі та продажу, однак деякі маркет-мейкери можуть мати власні внутрішні критерії для її визначення.

3. Витрати на управління активами, що відраховуються з прибутку від власності. Окремі інституційні одиниці (інвестиційні фонди, холдингові компанії, трасти тощо) мають повноваження на управління фінансовими активами від імені власника цих активів. У процесі управління активами ці інституційні одиниці зазнають адміністративних витрат, серед яких: платежі своїм працівникам, керуючим фондами, менеджерам, бухгалтерам, юристам, зберігачам, банкам та ін. Такі витрати можуть стягуватися напряму, у формі заробітної платні, або опосередковано, як виплати з отриманого інвестиційного доходу чи з активів підприємства. Наприклад, хедж-фонд може поширювати частку чистого доходу фонду для особи, яка керує фондом, що становить плату за послуги. Аналогічно, зберігач може стягувати плату у формі нижчих ставок зборів в обмін на право позичати цінні папери.

4. Різниця між процентною та базисною ставками за кредитами та депозитами (послуги фінансового посередництва, що вимірюються непрямым шляхом, далі – ПФПОН). ПФПОН – це процентна маржа, утворена у результаті різниці між процентними ставками за кредитами та депозитами, що використовується банками або іншими фінансовими установами для покриття власних витрат і забезпечення операційного прибутку [10]. Зазвичай за наданими позичальникам кредитами процентні ставки вищі, ніж за депозитними коштами, залученими у вкладників. Розмір процентних ставок, установлених банками або іншими фінансовими установами, передбачає отримання доходу і водночас плату за надані фінансові послуги. Отже, плата за послуги фінансового посередництва у неявній формі або включена у проценти, сплачені позичальниками коштів, або стягується з тих інституційних одиниць, які позичають фінансовим установам кошти, встановлюючи для них нижчі процентні ставки. Обчислення обсягу наданих ПФПОН здійснюється непрямым методом на основі різниці між процентами, сплаченими фінансовими посередниками та виплаченими ним.

Статистичні спостереження за обсягами експорту й імпорту фінансових послуг здійснюються шляхом збирання органами державної статистики статистичної звітності від підприємств і організацій, які на підставі законів України провадять діяльність, пов'язану з наданням (експорт) послуг закордонним партнерам та одержанням (імпорт) послуг від закордонних партнерів як на території України, так і за її межами, згідно з договорами (контрактами). Експорт (імпорт) фінансових послуг в Україні реєструється на момент підписання зовнішньоекономічного контракту, що містить зобов'язання продавця надати послуги, а покупця – одержати і сплатити за них необхідну грошову суму. При цьому до обсягів експорту включаються надходження коштів від нерезидентів за надані

послуги, а до обсягів імпорту – перерахування коштів нерезиденту за одержані послуги.

Для статистичного обліку фінансових послуг в Україні використовують такі джерела:

– форма № 9-ЗЕЗ “Звіт про експорт-імпорт послуг” (квартальна). За нею звітує кожне підприємство – резидент України, що здійснює експортно-імпортні операції відповідно до статті 18 Закону України “Про державну статистику” та статті 22 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” і надає послуги, пов’язані з фінансовою діяльністю, що зазначені у Класифікації послуг зовнішньоекономічної діяльності (далі – КПЗЕД) [11]. Моментом здійснення процедури експорту (імпорту) послуг та, відповідно, їх обліку вважається дата фактичного надання або одержання на основі принципу нарахування (за виписаними рахунками). Зазвичай дата реєстрації таких операцій збігається з часом виробництва послуг [12]. До фінансових установ, що звітують за ф. № 9-ЗЕЗ, належать: комерційні банки; філії

іноземних банків; клірингові заклади; позичково-ощадні асоціації; кредитні союзи; будівельні товариства; факторингові та лізингові компанії; біржі; інвестиційні фонди; холдингові компанії;

– статистичні дані Національного банку України [13–15].

В Україні облік фінансових послуг у зовнішньоекономічній діяльності здійснюється у вартісному виразі (у валюті контракту) у розрізі видів послуг згідно з КПЗЕД. Перерахунок у долари США здійснюється на основі середньоквартального офіційного курсу валют, установленого Національним банком України.

Вартість експорту (імпорту) фінансових послуг у зовнішньоекономічній діяльності проставляється у валюті контракту в тисячах одиниць із двома десятковими знаками після коми у графі 1 ф. № 9-ЗЕЗ “Звіт про експорт-імпорт послуг” (квартальна) [12]. У табл. 1 наведено перелік послуг за статтею “Фінансові послуги”, згідно з КПЗЕД [11], та спосіб визначення їх вартості.

Таблиця 1

Вартість фінансових послуг

Фінансова послуга за КПЗЕД		Спосіб визначення вартості фінансової послуги
Розділ Група Клас	Назва	
65	Послуги, пов’язані з отриманням і розподілом фінансових коштів, крім фінансування обов’язкового соціального страхування, страхових кас або пенсійних фондів	Розмір комісійної винагороди
65.1	Послуги, пов’язані з отриманням коштів у формі депозитів, що перераховуються	
65.11	Послуги центральних банків	
65.12	Послуги з грошового посередництва, що здійснюються фінансовими органами, які не є центральними банками	Різниця між процентною ставкою та базисною ставкою за кредитами й депозитами
	Послуги, пов’язані з отриманням та перерозподілом коштів у формі депозитів, крім тих, що передбачені для страхування та пенсійного забезпечення	
	Послуги, пов’язані з відправленням та виплатою грошових переказів та діяльністю поштових систем в ощадних банках	Розмір комісійної винагороди
65.2	Послуги з фінансового посередництва, крім того, що здійснюють фінансові органи	Розмір комісійної винагороди
65.21	Послуги щодо лізингу, якщо договір охоплює передбачуваний термін використання майна і якщо орендар користується всіма видами прибутку від його використання та приймає на себе весь ризик, пов’язаний з його володінням (передавання майна може бути передбачене або ж непередбачене)	
65.22	Послуги з надання кредитів	Різниця між процентною ставкою та базисною ставкою за кредитами й депозитами
65.23	Послуги з інших видів фінансового посередництва, пов’язані, перш за все, з розміщенням фінансових коштів, крім надання позик, капіталовкладення в цінні папери: акції, облігації, векселі, цінні папери, інвестовані на довірчій основі тощо; операції з цінними паперами, що виконуються дилерами від власного імені, капіталовкладення у власність та цінні папери, які здійснюються перш за все за дорученням інших фінансових посередників, укладання опціонних угод тощо)	Розмір комісійної винагороди або різниця між цінами за операціями купівлі-продажу угод
	Послуги фінансових холдингових компаній	
67.11	Послуги з управління фінансовими ринками: послуги, що відносяться до фінансового посередництва або близько з ним пов’язані, але не є за своїм виглядом фінансовим посередництвом	Різниця між цінами за операціями купівлі-продажу угод або розмір комісійної винагороди
	Послуги, пов’язані з діяльністю фондових, товарних бірж	
67.12	Послуги з управління портфелями цінних паперів: послуги, пов’язані зі здійсненням операцій на фінансових ринках за дорученням третіх осіб і пов’язаною з цим діяльністю (брокерські операції з цінними паперами, випуск та реєстрація цінних паперів, контроль та регулювання портфеля активів, інша діяльність, пов’язана з фондовими біржами)	Розмір комісійної винагороди
67.13	Послуги посередників у кредитуванні, послуги з надання фінансових консультацій	
	Послуги з пакування кредитних білетів та розмінної монети та ін.	
	Послуги з управління портфелями цінних паперів, що належать третім особам	

Розмір комісійної винагороди, різниця між цінами за операціями купівлі-продажу угод та обсяг витрат на управління активами, що відраховуються з прибутку від власності, встановлюються фінансовою установою відповідно до укладених договорів комісії. Вартість фінансових послуг, сплачених за наведеними вище способами, міститься у графі 1 ф. № 9-ЗЕЗ.

Вартість фінансових послуг, визначена як різниця між процентною та базисною ставками за кредитами й депозитами (ПФПОН), фіксують у графі 1 ф. № 9-ЗЕЗ з урахуванням додаткових обчислень [8–10].

Сумарна вартість ПФПОН обчислюється за формулами (1–3) за класами 65.22 КПЗЕД (послуги фінансового посередництва з надання кредитів) та 65.12 КПЗЕД (послуги фінансового посередництва, пов'язані з отриманням коштів у формі депозитів, що перераховуються), окремо по імпорту та експорту.

1. Вартість ПФПОН з надання кредитів:

$$\text{ПФПОН}_L = L \cdot R_L - L \cdot r, \quad (1)$$

де R_L – процентна ставка за кредитами, наданими у звітному періоді резидентам (експорт) / нерезидентам (імпорт), %; L – вартість послуг фінансового посередництва з надання кредитів, тис. грош. одиниць; r – річна середньозважена процентна ставка міжбанківського кредитування, %.

2. Вартість ПФПОН з отримання коштів у формі депозитів, що перераховуються:

$$\text{ПФПОН}_D = D \cdot r - R_D \cdot D, \quad (2)$$

де R_D – процентна ставка за депозитами, залученими у звітному періоді на рахунки резидентів (експорт) / нерезидентів (імпорт), %; D – вартість

послуг фінансового посередництва, пов'язаних з отриманням коштів у формі депозитів, що перераховуються, тис. грош. одиниць.

3. Підсумкове значення вартості ПФПОН отримаємо за формулою:

$$\text{ПФПОН} = \text{ПФПОН}_L + \text{ПФПОН}_D. \quad (3)$$

Авторами проведено практичні розрахунки вартості ПФПОН за вищезазначеними формулами. За базисну процентну ставку використано річну середньозважену ставку міжбанківського кредитування на кінець звітного періоду [15]. Як показники R_L та R_D для обчислення вартості ПФПОН використано: в імпорті послуг фінансового посередництва – середньозважені процентні ставки за кредитами, наданими нерезидентам депозитними корпораціями у звітному періоді (крім Національного банку України), та депозитами, залученими депозитними корпораціями у звітному періоді на рахунки нерезидентів (крім Національного банку України), відповідно; в експорті послуг фінансового посередництва – відповідні середньозважені процентні ставки за кредитами, наданими резидентам [13; 14].

За результатами розрахунків, у 2010 році сумарна вартість ПФПОН в імпорті послуг фінансового посередництва складала 5,5%, в експорті – 4,7% від загального обсягу отриманих та наданих послуг фінансового посередництва, пов'язаних із наданням кредитів та залученням депозитів. За даними рис. 2, більшість послуг фінансового посередництва, пов'язаних з наданням кредитів та залученням депозитів, імпортується в Україну, що спричинює від'ємне значення зовнішньоторговельного сальдо за цими видами послуг.

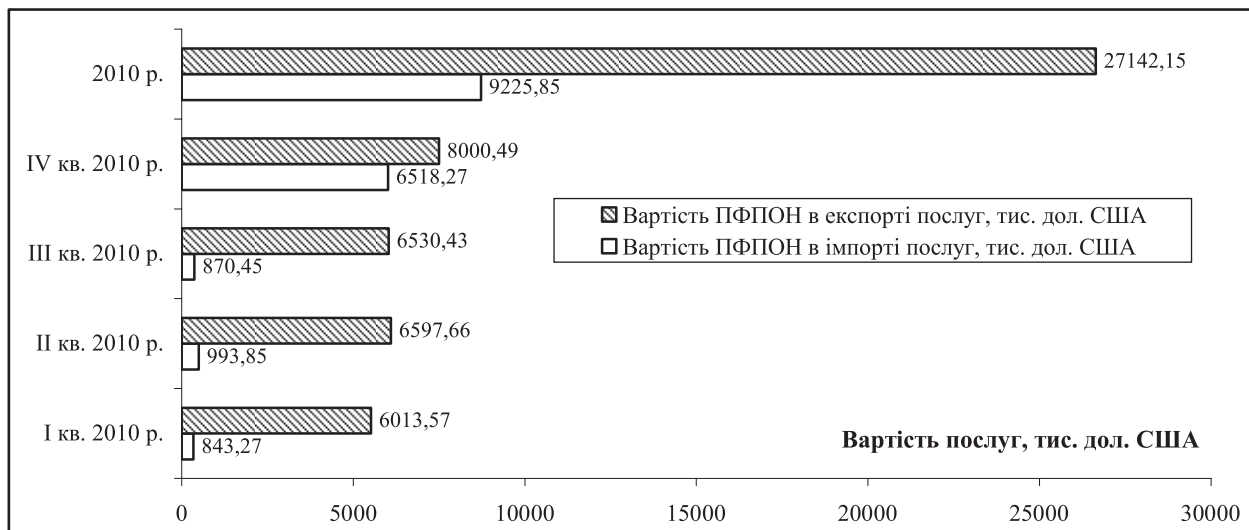

Рис. 2. Випуск ПФПОН в імпорті-експорті послуг фінансового посередництва

Отже, зазначимо, що розрахунки вартості ПФПОН проводяться в Україні вперше, виходячи з потреб міжнародних статистичних керівництв, насамперед Керівництва зі статистики міжнародної торгівлі послугами та Керівництва з платіжно-

го балансу. Здійснення таких розрахунків на регулярній основі дозволить:

– розробляти якісну та своєчасну інформацію щодо вартості фінансових послуг, необхідну для складання Системи національних рахунків і платіжного балансу;

– отримувати порівнянні дані на міжнародно-му рівні (зокрема для країн ЄС);

– оцінювати інфраструктуру, фінансову стійкість та перспективи розвитку ринку фінансових послуг.

Список використаних джерел

1. Корнєєв В. В. Фінансові посередники як інститути розвитку : [моногр.] / Корнєєв В. В. – К. : Основа, 2007. – 192 с.
2. Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку “Про затвердження Правил (умов) здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами: брокерської діяльності, дилерської діяльності, андеррайтингу, управління цінними паперами” від 12.12.2006 р. № 1449 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0052-07>
3. Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” від 12.07.2001 р. № 2664-III станом на 01.10.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T012664.html
4. Асмундсон И. Что такое финансовые услуги? [Электронный ресурс] / И. Асмундсон // Финансы & развитие. – 2011. – Март. – Режим доступа к журн. : www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2011/03/.../basics.pdf
5. Зимовець В. В. Фінансове посередництво : [навч. посіб.] / Зимовець В. В., Зубик С. П. – К. : КНЕУ, 2004. – 288 с.
6. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения : [учеб.] / под ред. Л. Н. Красавиной. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 576 с.
7. Ходаківська В. П. Ринок фінансових послуг : [навч. посіб.] / Ходаківська В. П., Данилов О. Д. – Ірпінь : Академія ДПС України, 2001. – 501 с.
8. Sixth Edition of the IMF's Balance of Payments and International Investment Position Manual [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/bopman6.htm> – Screen title.
9. The Manual on Statistics of International Trade in Services, 2010. [Electronic resource]. – Access mode : <http://unstats.un.org/unsd/tradeserv/TFSITS/msits2010.htm/> – Screen title.
10. Официальный сайт Межгосударственного статистического комитета Содружества Независимых Государств. Рекомендации по исчислению показателей выпуска и использования услуг финансового посредничества, измеряемых косвенным образом в соответствии с положениями СНС 2008 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.cisstat.com> – Название с титул. экрана.
11. Класифікація послуг зовнішньоекономічної діяльності : ДК 012:97. – [Чинний від 1997–06–02]. – К. : Держстандарт, 1997. – 40 с. (Державний класифікатор України).
12. Форма № 9-ЗЕЗ “Звіт про експорт (імпорт) послуг”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/albom/>
13. Офіційний сайт Національного банку України. Депозити, залучені депозитними корпораціями (крім Національного банку України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/Statist/sfs.htm> – Назва з титул. екрана.
14. Офіційний сайт Національного банку України. Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/Statist/sfs.htm> – Назва з титул. екрана.
15. Офіційний сайт Національного банку України. Основні показники роботи міжбанківського ринку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/Statist/sfs.htm> – Назва з титул. екрана.

Категоризація секторів за рівнем технологічності: від мезо- до мікрорівня. Частина I. Якість мікрорівня – мірило ефективності національної дослідницької та інноваційної політики

Критично проаналізовано секторальний підхід ОЕСР та Євростату до визначення технологічного рівня. Обґрунтовано недоцільність дублювання цього підходу для діагностики результативності національної дослідницької та інноваційної політики. Запропоновано ресурсно-результатний методологічний підхід для оцінки загальної якості господарюючих суб'єктів.

Ключові слова: секторальний підхід, діагностика промислових підприємств, технологічність, оцінка загальної якості, ефективність інноваційної політики.

У березні 2006 р. Статистичною комісією ООН було затверджено нову редакцію Міжнародної стандартної галузевої класифікації видів економічної діяльності (ISIC, Rev. 4). Це зумовило перегляд Євростатом чинного стандарту та подання у 2009 р. нової Агрегації промислових секторів за рівнем технологічності (technology-intensive) – четвертого офіційного переліку [1]. Коментуючи ці зміни, керівник сектору статистики науки, технологій та інновацій Євростату В. Рітола зазначив, що класифікація секторів обробної промисловості здійснювалася за двома критеріями: 1) рівень технологічності, що визначається відношенням витрат на дослідження і розробки (далі – ДіР) до доданої вартості; 2) частка персоналу з вищою освітою [2, с. 40].

Підґрунтям для нового підходу стали методологічні рекомендації фахівців експертної групи, які працювали над створенням системи індикаторів Європейської дослідницької сфери (European Research Area – ERA). Було запропоновано класифікувати сектори на базі аналізу ємності зайнятих осіб із вищою освітою [3, с. 54–55]. Спираючись на дані Євростату (отримані з Labour Force Survey data), було розраховано показник “кількість зайнятих осіб віком 25–64 роки з вищою освітою” як частку у загальній кількості зайнятих тієї самої вікової категорії за видами економічної активності (за тризначними кодами NACE). Цей показник отримав назву “ємність вищої освіти” (“tertiary

education” intensity). Водночас у своїх рекомендаціях фахівці експертної групи зазначили, що категоризація секторів може бути виконана на основі аналізу на рівні фірм (характеристика секторів за середнім відсотком зайнятих із вищою освітою, спираючись на статистичні дані на мікрорівні) [3, с. 31]. У результаті нового підходу в офіційній міжнародній статистиці високотехнологічними тепер не вважаються такі промислові сектори, як виробництво медичного устаткування та оптичних приладів, а також радіо-, телевізійного і комунікаційного устаткування (табл. 1, за даними [4–9]). Проте не всі види діяльності, що входили до складу цих секторів, змінили свій статус. Як показав порівняльний аналіз другої та першої редакції Міжнародного класифікатора NACE, окремі підсекції “Виробництва радіо-, телевізійного і комунікаційного устаткування” увійшли до складу сектору “Виробництво комп’ютерів, електронної та оптичної продукції”, що визнано високотехнологічним. Зокрема, виробництво апаратури для приймання, запису та відтворення звуку і зображення (код 32.30.1 NACE Rev. 1) стало виробництвом електронних компонентів (код 26.11 NACE Rev. 2), а виробництво передавальної апаратури (код 32.20.1 NACE Rev. 1) – виробництвом устаткування зв’язку (код 26.30 NACE Rev. 2). Слід зазначити, що класифікацію, створену в 1994 р., було дещо модифіковано і подано у публікації 1997 р.

Таблиця 1

Офіційні переліки високотехнологічних галузей промисловості Організації економічного співробітництва та розвитку

1984 р.	1994 р.	2001 р.	2009 р.
Повітряні літальні апарати і космічні кораблі	Повітряні літальні апарати і космічні кораблі	Повітряні літальні апарати і космічні кораблі	Повітряні літальні апарати і космічні кораблі
Фармацевтика	Фармацевтика	Фармацевтика	Виробництво основних фармацевтичних продуктів
Офісні рахункові та обчислювальні машини	Офісні рахункові та обчислювальні машини	Офісні рахункові та обчислювальні машини	Виробництво комп’ютерів, електронної та оптичної продукції
Радіо-, телевізійне і комунікаційне устаткування	Радіо-, телевізійне і комунікаційне устаткування	Радіо-, телевізійне і комунікаційне устаткування	–
Наукова апаратура	–	Медичне устаткування та оптичні інструменти	–
Електротехнічне обладнання	–	–	–

Аналізуючи еволюцію методологічних підходів до агрегації промислових секторів за рівнем технологічності, розроблених ученими різних країн та покладених в основу офіційних міжнародних класифікаційних переліків високотехнологічних галузей промисловості, ми дійшли висновку, що:

1) протягом 80-ти років базовим показником, на якому ґрунтувалася концепція високих технологій, була пряма ємність ДіР; додатковими – непряма ємність ДіР (витрати ДіР проміжних і капітальних товарів, придбаних на внутрішньому ринку або імпортованих), ємність науково-інженерного персоналу, ємність вищої освіти;

2) традиційним методологічним підходом до визначення групи промислових секторів вищого рангу є кількісна ідентифікація за нормативною процедурою: розрахунок середнього рівня по промисловості та відбір тих секторів, чиї показники суттєво його перевищують і відповідають вимогам установленого порогового значення. В офіційних методологіях Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) цей рівень був таким: у 1984 р. – вище 3%; у 1994 р. та 2001 р. – більше 5%; у 2009 р. – понад 8%;

3) види діяльності, агреговані дослідниками на базі цього підходу у різні часи, отримували назви, що по суті є найменуваннями однієї і тієї самої категорії виробництва:

- технологічна прогресивність (technological progressiveness), 1954 р.;
- наукоємність (research intensity, R&D intensity), 1958 р.;
- з найвищими науковими зусиллями (highest research effort), 1966 р.;
- науково орієнтовані (research-oriented), 1966 р.;
- технологічно інтенсивні (technology intensive), 1967 р.;
- що базуються на науці (science-based), 1970 р.;
- високотехнологічні (high-technology), 1982 р.

Поділ секторів на високо- та невисокотехнологічні, незважаючи на поширеність та велику кількість прибічників, не позбавлений критики. Проведене нами дослідження методологічних підходів ОЕСР та Євростату до формування чотирьох офіційних агрегацій дозволило виявити їх певні недоліки та зробити такі висновки:

1. Через відсутність деталізованої інформації за видами економічної діяльності по досліджених країнах агрегація здійснена за секторами на рівні двох (в окремих випадках – трьох) знаків. Отже, вважається, що класи та підкласи, які до них належать, є високотехнологічними априорі. Але в дійсності це не завжди так. Наприклад, у складі гр. 26 Класифікації видів економічної діяльності (2009 р.) “Виробництво комп’ютерів, електронної та оптичної продукції” є такі види діяльності: “Виробництво комп’ютерів та периферійного устаткування” (код 26.2), “Виробництво побутової електроніки” (код 26.40), “Виробництво годинників” (код 26.52), які за окремого розгляду можуть не

відповідати вимогам певного рівня ємності ДіР, особливо у країнах-“складальниках”.

2. Для визначення високотехнологічних секторів в основу розрахунків покладено дані у цілому за видом економічної діяльності, а не за окремими господарюючими суб’єктами, з огляду на те, що всі вони мають схожі параметри. У результаті статистичному моніторингу підлягають всі компанії, які за основним видом діяльності належать до визначеного високотехнологічного сектору. Але не завжди всі підрозділи компанії та всі її ресурси зосереджені на високотехнологічній діяльності.

3. Усі товари, виготовлені високотехнологічними галузями, класифікуються як високотехнологічні (навіть якщо вони такими не є) лише через статус галузі; і навпаки, вся високотехнологічна продукція низькотехнологічних галузей вважається низькотехнологічною (серед них, наприклад, високотехнологічні сплави металів). Нелогічність цього підходу підтверджують і ті компанії високотехнологічного сектору, що здійснюють кілька видів діяльності, виробляючи різні категорії товарів (наприклад, фармацевтичні та хімічні).

4. Дослідження базувалося на даних вузького кола провідних індустріальних країн, галузева структура витрат на ДіР яких зумовлена національними пріоритетами у сфері ДіР та інновацій. Водночас отримана класифікація поширюється на зону ОЕСР у цілому (втім, як і на інші країни світу, що гармонізують свою статистику з міжнародними стандартами) незалежно від їх власних витрат на інновації у цих сферах.

5. Значні витрати на ДіР (як визначальний фактор високотехнологічності) можуть бути спрямовані на отримання різних ефектів (економічних, соціальних, екологічних) або попередження можливих збитків, що може не дати результатів у вигляді кращої чи більш досконалої кінцевої продукції.

6. Висока ємність ДіР сектору характеризує певні зусилля з отримання нових технологічних знань, але не означає застосування передових технологій процесу виробництва господарюючими суб’єктами, що до нього належать, та випуск високотехнологічної продукції.

7. Значна ємність вищої освіти у галузі є ознакою не лише високотехнологічного виробника, але й високотехнологічного користувача. Проте здатність використовувати новітні технології ще не забезпечує можливість вироблення високотехнологічних товарів (це стосується не тільки низькотехнологічних, але й високотехнологічних секторів).

8. Водночас низька концентрація високоосвіченого персоналу не повинна бути ознакою низької технологічності виробництва. (Наприклад, літакобудування традиційно вважається індустрією високих технологій через значну ємність ДіР. Однак велика частина виробничого процесу

пов'язана з монтажними роботами, що здійснюються працівниками, які не мають вищої освіти, а лише середньоспеціальну технічну).

Отже, чинний секторальний підхід не дає можливості дослідити та оцінити багатоаспектний зміст поняття “технологоемний”, обмежуючись лише дослідженням такого параметра, як наукоємність. Безперечно, ємність ДіР (пряма та непряма) є важливою, проте не єдиною характеристикою високотехнологічних виробництв. Ключова перевага цього показника – доступність зіставних даних за країнами, що й зумовило його застосування міжнародними організаціями. Але на рівні певної держави, за можливості отримання більш деталізованої інформації, доцільно шукати нові критерії та створювати нові методологічні підходи до визначення рівня технологоемності.

Оскільки носіями технологій, як зазначено у Керівництві зі складання балансу платежів за технології, є: персоналії, документи, машини, обладнання та продукція [10, с. 15], висока концентрація цих ресурсів у певному господарюючому суб'єкті, на нашу думку, – це підґрунтя для віднесення його до категорії “технологоемний”. Аби цей підхід не був однобоким, слід урахувувати результативність застосування цих ресурсів. Отримані ефекти, у свою чергу, будуть свідчити про якість організаційних та маркетингових технологій, що застосовуються суб'єктом.

Отже, на національному рівні, застосовуючи багатоаспектний ресурсно-результатний методологічний підхід на базі кількісних та якісних критеріїв, слід:

1) продіагностувати технології господарюючих суб'єктів, зокрема їх основних носіїв: персонал, охоронні документи на об'єкти промислової

власності, машини й обладнання, продукцію, тобто оцінити їх стан, працездатність та ступінь прогресивності;

2) проаналізувати заходи, спрямовані на посилення технологічної складової господарюючих суб'єктів, та пов'язані з цим витрати;

3) оцінити результати, отримані господарюючими суб'єктами (економічні та неекономічні).

Це дозволить встановити загальну якість господарюючого суб'єкта, в основі якої лежить технологічна прогресивність та отримані ефекти. Категорія “загальна якість господарюючого суб'єкта”, яку ми пропонуємо ввести у науковий обіг, є базовим показником нової концепції технологічної (технічної) майстерності, що, на нашу думку, повинна прийти на заміну концепції високих технологій. Термін “високий” трактується не тільки як вищий за базовий, а ще і як такий, що досяг значного ступеня розвитку, досконалості, винятковий за власними якостями, найкращий. Тому ми вважаємо, що передові технології наближують як того, хто їх створює, так і тих, хто їх споживає, до вищого ступеня якості, здібності та майстерності [11, с.14]. Оцінивши якість мікрорівня, можна робити висновки щодо технологічної майстерності мезорівня, а в цілому – про ефективність вкладеного державного і приватного капіталу, а також про досягнення цілей національної дослідницької та інноваційної політики, які полягають у створенні ефективних виробництв, конкурентоспроможних на світовому рівні.

У наступній частині статті буде розглянуто кращий досвід застосування як окремими вченими, так і деякими країнами науково-методичних підходів до оцінки технологічного рівня, що стали підґрунтям для вищеподаних міркувань.

Список використаних джерел

1. “High-technology” and “knowledge based services” aggregations based on NACE Rev. 2 [Electronic resource]. – Access mode : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/Annexes/htec_esms_an3.pdf
2. Ritola V. Eurostat's Statistics on Science, Technology and Innovation / Ritola V. – Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2009. – 52 p.
3. ERA Indicators and Monitoring [Electronic resource] / Expert Group Report, October 2009 ; European Commission. – Access mode : http://ec.europa.eu/research/era/pdf/era_indicators&monitoring.pdf
4. Specialization and Competitiveness in High, Medium and Low R&D Intensity Manufacturing Industries // General Trends, Science and Technology Indicators Working Paper. – Paris : OECD, 1984. – № 4. – 12 с.
5. Industrial Policy in OECD Countries : Annual Review. – Paris : OECD, 1994. – 219 p.
6. Classification of high-technology products and industries // Working Party of the Industry Committee on Industrial Statistics Group of National Experts on Science and Technology Indicators. – Paris: OECD, 1995.– 38 p.
7. Hatzichronoglou T. Revision of the high-technology sector and product classification / Hatzichronoglou T. – Paris : OECD, 1997. – 25 p.
8. OECD handbook on economic globalization indicators. – Paris : OECD Publishing, 2005 – 234 p.
9. High-tech industry and knowledge-intensive services [Electronic resource]. – Access mode : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> – Screen title.
10. Manual for the Measurement and Interpretation of Technology Balance of Payments Data – TBP Manual. – Paris : OECD, 1990. – 82 p.
11. Саліхова О. Б. Високі технології: дефініція та оцінка / Саліхова О. Б. – К. : ДП “Інформ.-аналіт. агентство”, 2008. – 289 с.

Процедура розрахунку обсягів випуску по будівництву

Представлено загальний опис процедури розрахунку квартальних обсягів випуску для будівництва. Наведено приклад розрахунку попередніх та узгоджених з річними квартальних обсягів випуску. Продемонстровано ефективність запропонованого підходу.

Ключові слова: процедура розрахунку, обсяги випуску, попередні квартальні обсяги випуску, узгоджені з річними квартальні обсяги випуску, регресійне рівняння, бенчмаркінг, похибка, процент збігання тенденцій, період узгодження.

Розвиток державної статистики, спрямований на все більш повне задоволення потреб користувачів у статистичній інформації, передбачає постійне вдосконалення статистичної методології, упровадження міжнародних стандартів і класифікацій, скорочення звітного навантаження на респондентів. Для зменшення кількості звітних форм і показників, які збирають статистичні офіси багатьох країн світу, частину квартальних даних, необхідних для складання квартальних національних рахунків (наприклад, про обсяги випуску за певними видами економічної діяльності), у ряді держав, зокрема в Україні, розраховують для макрорівня на основі математичних моделей без використання відповідної статистичної звітності (в умовах українських реалій – це форма № 1-підприємництво (квартальна)).

Метою статті є демонстрація процедури розрахунку обсягів випуску товарів та послуг на прикладі будівництва, у результаті реалізації якої на першому етапі обчислюються попередні квартальні обсяги випуску, що на другому етапі замінюються на узгоджені з річними квартальні обсяги випуску.

Фахівці статистичних офісів багатьох країн узгоджують квартальні національні рахунки з річними, враховуючи методологію Міжнародного валютного фонду (далі – МВФ) на основі методу Дентона [1] або методу, розробленого Національним інститутом статистики та економічних досліджень Франції (INSEE), за яким здійснюють моделювання квартальних рахунків з використанням коефіцієнтів регресійних рівнянь для річних рахунків [2].

Базою для написання статті є “Методологічні положення щодо моделювання квартальних макрпоказників випуску товарів та послуг за видами економічної діяльності” [3], а також “Методика розрахунку випуску товарів та послуг за видами економічної діяльності” [4]. У цих роботах обґрунтовано можливість використання певних джерел інформації, відповідних регресійних рівнянь і процедури узгодження для формування окремих показників квартальних національних рахунків (зокрема, випуску товарів та послуг по промисловості, будівництву, торгівлі й у сфері нефінансових

послуг) за умови скасування у 2012 році форми № 1-підприємництво (квартальна), яка наразі є основою для їх розрахунку. За відсутністю інформації за формою № 1-підприємництво (квартальна) розрахунок випуску товарів та послуг за певним видом економічної діяльності доцільно проводити у два етапи:

Етап 1. Обчислення попередніх квартальних обсягів випуску.

1.1. Побудова (або перерахунок) регресійного рівняння для певного виду економічної діяльності.

1.2. Розрахунок попередніх значень обсягів випуску за рівняннями регресії, незалежними змінними в яких є обсяги реалізації, на II–IV квартали поточного року та I квартал наступного року. Коефіцієнти регресійного рівняння використовуються на весь заданий період. Обчислення попередніх квартальних обсягів випуску здійснюються після отримання квартальних обсягів реалізації за галузевими формами.

Етап 2. Заміна попередніх квартальних обсягів випуску узгодженими з річними квартальними значеннями.

2.1. Розрахунок узгоджених квартальних обсягів випуску з річними значеннями, що обчислені за інформацією форми № 1-підприємництво (річна), у серпні кожного року. Базою для узгодження обрано обсяг реалізації за галузевою формою. Період узгодження – 2–5 років.

2.2. Заміна попередніх квартальних обсягів випуску узгодженими остаточними значеннями.

Перш ніж перейти до процедури розрахунку, наведемо такі визначення:

- попередні квартальні обсяги випуску – початкові квартальні значення обсягів випуску, розраховані за регресійними рівняннями;
- узгоджені квартальні обсяги випуску – остаточні квартальні значення обсягів випуску, отримані у результаті здійснення процедури бенчмаркінгу [4].

Побудова регресійних рівнянь проводиться у програмі для економіко-математичного моделювання EViews, процедура узгодження квартальних та річних обсягів випуску – у програмному середовищі Microsoft Excel. Графічне порівняння обсягів випуску по будівництву, що обчислені за інформацією форми № 1-підприємництво (квартальна),

та обсягів реалізації за формою № 1-кб-термінова підтверджує доцільність використання останньої

форми як джерела інформації про обсяг випуску по будівництву за I кв. 2005 р. – IV кв. 2009 р. (рис. 1).

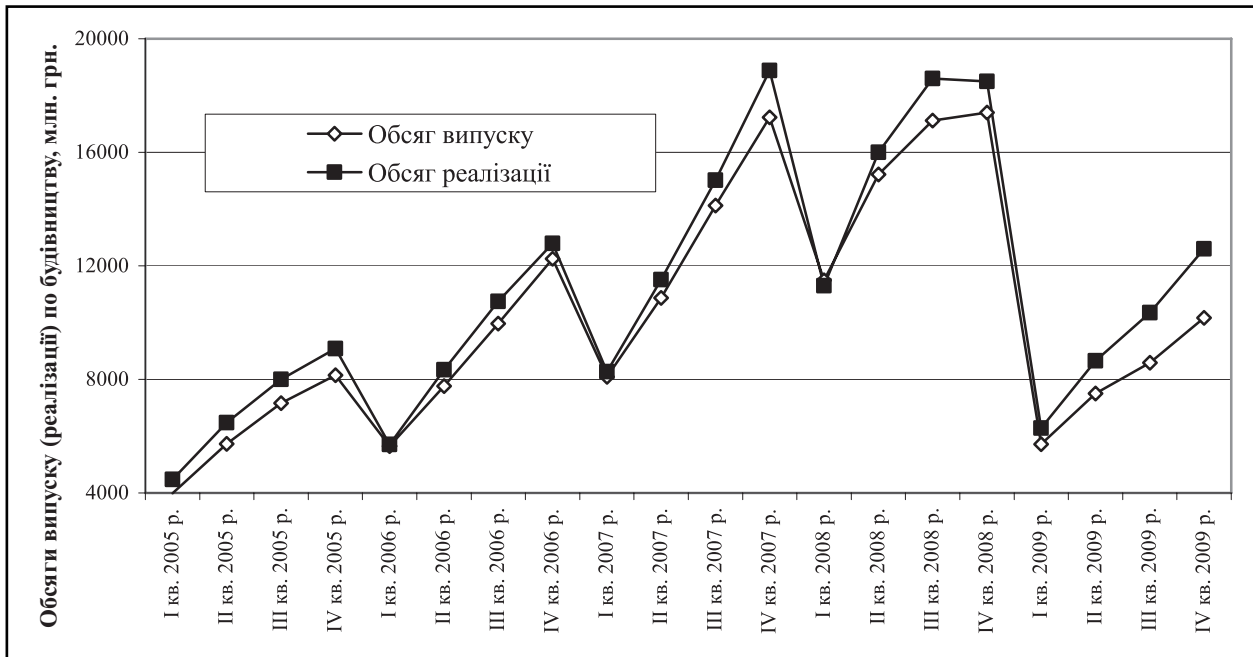

Рис. 1. Обсяги випуску та обсяги реалізації по будівництву

Доцільність використання форми № 1-кб-термінова як джерела інформації про обсяг випуску по будівництву за I кв. 2005 р. – IV кв. 2009 р. також підтверджено розрахованими коефіцієнтами кореляції.

Із поступовим зростанням періоду даних коефіцієнт кореляції (а відповідно ступінь взаємозв'язку) може суттєво змінюватися, причому як покращуватися, так і погіршуватися. У зв'язку з цим порівняємо значення коефіцієнтів кореляції (r) між показниками обсягу випуску та обсягу реалізації за три періоди:

- 1-й період (I кв. 2005 р. – IV кв. 2007 р.): $r = 0,997$;
- 2-й період (I кв. 2005 р. – IV кв. 2008 р.): $r = 0,997$;
- 3-й період (I кв. 2005 р. – IV кв. 2009 р.): $r = 0,991$.

Отже, існує можливість використання форми № 1-кб-термінова як додаткового джерела інформації для розрахунку показника обсягу випуску по

будівництву. Проілюструємо реалізацію цієї процедури.

На першому етапі обчислимо попередні квартальні обсяги випуску по будівництву. Для цього спочатку побудуємо регресійне рівняння, за яким оцінюватимуться квартальні обсяги випуску. Незалежною змінною для моделювання показника обсягу випуску по будівництву ($\hat{Y}$) є обсяг реалізації (X) за формою № 1-кб-термінова. Для періоду розрахунків I кв. 2005 р. – IV кв. 2009 р. отримано таку формулу:

$$\hat{Y} = -158,704 + 0,936 \cdot X. \quad (1)$$

Отже, якщо обсяг реалізації по будівництву підвищиться на 1 млн. грн., то обсяг випуску по будівництву, розрахований за інформацією форми № 1-підприємництво (квартальна), збільшиться на 0,936 млн. грн.

У табл. 1 представлено характеристики побудованого рівняння регресії.

Таблиця 1

Оцінка регресійного рівняння (1)

Коефіцієнти регресійного рівняння	Значення коефіцієнта	Стандартна похибка	t -статистика	p -значення (імовірність)
Вільний член рівняння	-158,704	344,659	- 0,460	0,651
Константа при незалежній змінній	0,936	0,029	32,260	0,000
Загальні характеристики регресійного рівняння				
Коефіцієнт детермінації	0,983	Середнє значення залежної змінної	10207,000	
Скоригований коефіцієнт детермінації	0,982	Стандартне відхилення залежної змінної	4162,206	
Стандартна похибка регресії	557,586	Інформаційний критерій Акаїке	15,580	
Сума квадратів залишків	5596237,000	Критерій Шварца	15,679	
Логарифмічна функція правдоподібності	-153,798	F -статистика (критерій Фішера)	1040,711	
Оцінка Дарбіна – Уотсона	0,806	Імовірність (F -статистики)	0,000	

У цілому модель пояснює значення обсягів випуску по будівництву, що розраховані за інформацією форми № 1-підприємництво (квартальна), на 98,3%. Регресійне рівняння є адекватним, оскільки ймовірність для F -статистики менша за 0,05.

Наступним кроком є порівняння квартальних обсягів випуску по будівництву з їх оцінками, а також розрахунок попередніх квартальних значень. Результати зіставлення зведені у табл. 2, де “+” позначено тенденції, що збігаються, а “-” – які не збігаються.

Таблиця 2

Наявні квартальні обсяги випуску по будівництву та їх оцінки

Період	Наявний обсяг випуску, млн. грн.	Оцінка обсягу випуску за рівнянням (1), млн. грн.	Напрямок збігання змін обсягу випуску з його оцінкою за рівнянням (1)
I кв. 2005 р.	3990	4024	x
II кв. 2005 р.	5728	5903	+
III кв. 2005 р.	7160	7324	+
IV кв. 2005 р.	8145	8341	+
I кв. 2006 р.	5646	5183	+
II кв. 2006 р.	7763	7646	+
III кв. 2006 р.	9964	9899	+
IV кв. 2006 р.	12249	11808	+
I кв. 2007 р.	8088	7580	+
II кв. 2007 р.	10866	10610	+
III кв. 2007 р.	14119	13887	+
IV кв. 2007 р.	17229	17502	+
I кв. 2008 р.	11490	10414	+
II кв. 2008 р.	15217	14811	+
III кв. 2008 р.	17120	17244	+
IV кв. 2008 р.	17398	17150	-
I кв. 2009 р.	5718	5721	+
II кв. 2009 р.	7498	7935	+
III кв. 2009 р.	8586	9527	+
IV кв. 2009 р.	10166	11630	+
Попередні квартальні значення			
за ф. № 1-підприємництво (квартальна)		розраховані за регресійним рівнянням (1)	
I кв. 2010 р.	5662	5176	+
II кв. 2010 р.	7307	7887	+
III кв. 2010 р.	10959	11531	+
IV кв. 2010 р.	13595	15182	+

Процент збігання тенденцій за I кв. 2005 р. – IV кв. 2010 р. обсягів випуску по будівництву з їх оцінкою за регресійним рівнянням (1) становить 96%, відносна похибка – 0,045. Процент збігання тенденцій визначається як частка кількості напрямів змін (збільшення, зменшення та без змін) оцінок, отриманих за регресійними рівняннями, що збігаються з напрямками змін наявних показників, у загальній кількості напрямів змін наявних показників. Відносна похибка розраховується як відношення абсолютної похибки вимірювання до наявного значення вимірюваної величини. Таким чином, отриманий ряд оцінок обсягів випуску по будівництву досить точно відображає напрям квартальних змін.

На базі отриманих за регресійним рівнянням (1) квартальних оцінок обсягів випуску по будівництву розраховані відповідні річні оцінки як суми квартальних. Графічне порівняння наявних річних обсягів випуску по будівництву (на основі інформації форми № 1-підприємництво (річна)) з їх річними оцінками представлено на рис. 2. Відповідне порівняння, здійснене за розрахованими абсолютними та відносними похибками, представлено в табл. 3.

Як видно з табл. 3, абсолютні та відносні похибки є незначними. Отже, ряд квартальних оцінок обсягів випуску по будівництву, отриманий за регресійним рівнянням (1), придатний для подальшого узгодження з річними даними.

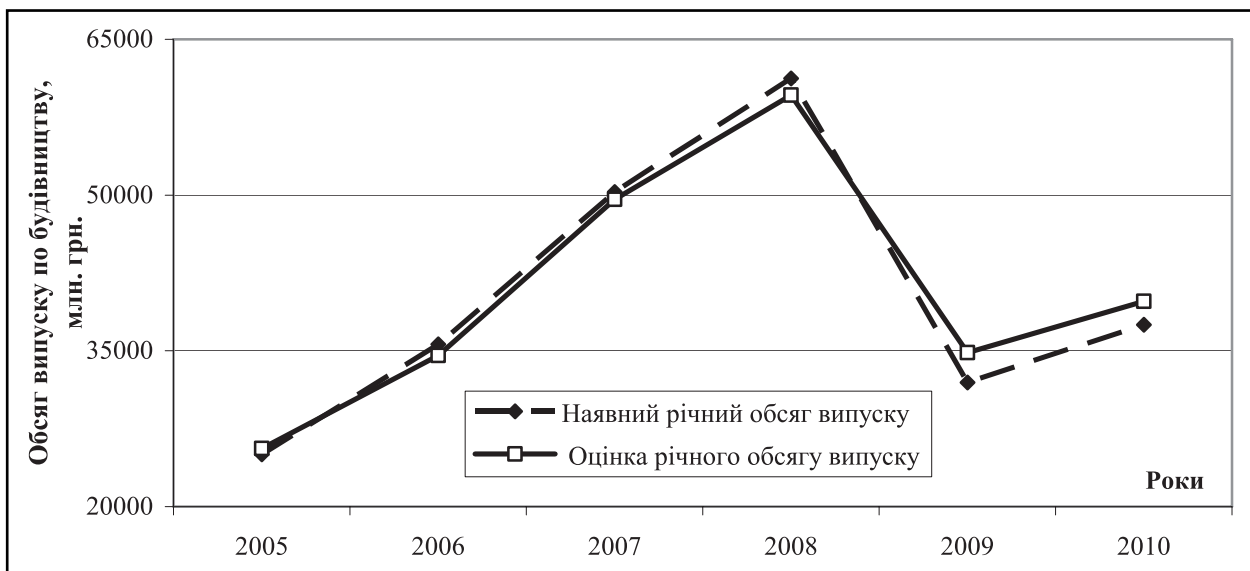

Рис. 2. Річні наявні обсяги випуску по будівництву та їх оцінки

Таблиця 3

Абсолютні та відносні похибки між наявними річними обсягами випуску по будівництву та їх оцінками (млн. грн.)

Похибка \ Рік	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Абсолютна	-569	1086	723	1606	-2845	-2254
Відносна	0,022	0,031	0,015	0,027	0,082	0,057

На другому етапі розраховуємо узгоджені з річними квартальні значення обсягів випуску по будівництву для заміни ними попередніх квартальних обсягів випуску. Для отримання остаточних, узгоджених з річними квартальних значень обсягів випуску для певного виду економічної діяльності (у нашому випадку – для будівництва) використовується процедура бенчмаркінгу, для здійснення якої застосовують показники обсягів реалізації за галузевими формами (цей підхід детально описано у [3–5]). Бенчмаркінг (у досліджуваному контексті) розглядається як процес узгодження квартальних та річних показників.

Мінімальний період узгодження квартальних та річних обсягів випуску становить 2 роки, максимальний – 5 років (наразі максимальний період узгодження – I кв. 2006 р. – IV кв. 2010 р.). Періоди узгодження квартальних та річних обсягів випуску обираються за найкращими значеннями відносних похибок і процента збігання тенденцій між наявними та узгодженими значеннями.

Процедуру бенчмаркінгу, що базується на лінійному програмуванні, реалізовано в Microsoft Excel за такими етапами:

1. Задаємо значення таких показників:

- річні наявні обсяги випуску (Y_j , де j – рік ($j = J - m + 1, \dots, J$), m – період узгодження ($m = 2, \dots, 5$), J – останній рік для узгодження);
- квартальні наявні обсяги реалізації (X_{ij} , де i – номер кварталу ($i = 1, 2, 3, 4$)).

2. Задаємо початкові нульові квартальні значення обсягів випуску для подальшого узгодження ($Y_{ij} = 0$).

3. Визначаємо цільову функцію для певного періоду узгодження:

$$\sum_{j=J-m+1}^J \sum_{i=2}^4 \left(\frac{Y_{ij}}{X_{ij}} - \frac{Y_{(i+1)j}}{X_{(i+1)j}} \right)^2 + \sum_{j=J-m+1}^{J-1} \left(\frac{Y_{1(j+1)}}{X_{1(j+1)}} - \frac{Y_{4j}}{X_{4j}} \right)^2 \rightarrow \min. \quad (2)$$

Узгоджуємо квартальні та річні значення обсягів випуску за таких умов:

а) усі узгоджені значення:

$$Y_{ij} \geq 0,001; \quad (3)$$

б) сума узгоджених квартальних значень за кожний рік дорівнює річному наявному обсягу випуску:

$$\sum_{i=1}^4 Y_{ij} = Y_j. \quad (4)$$

Вибір дворічного періоду як найкращого для узгодження квартальних та річних обсягів випуску по будівництву проведено за оцінками, що представлені у табл. 4.

Порівняння наявних квартальних обсягів випуску по будівництву, що розраховані за інформацією форми № 1-підприємництво (квартальна), з узгодженими за два роки обсягами випуску наведено на рис. 3.

Основні характеристики періодів узгодження квартальних і річних обсягів випуску по будівництву

Основні характеристики	Період узгодження	2 роки	3 роки	4 роки	5 років
Процент збігання тенденцій, %		100	100	100	100
Відносна похибка		0,042	0,044	0,044	0,046

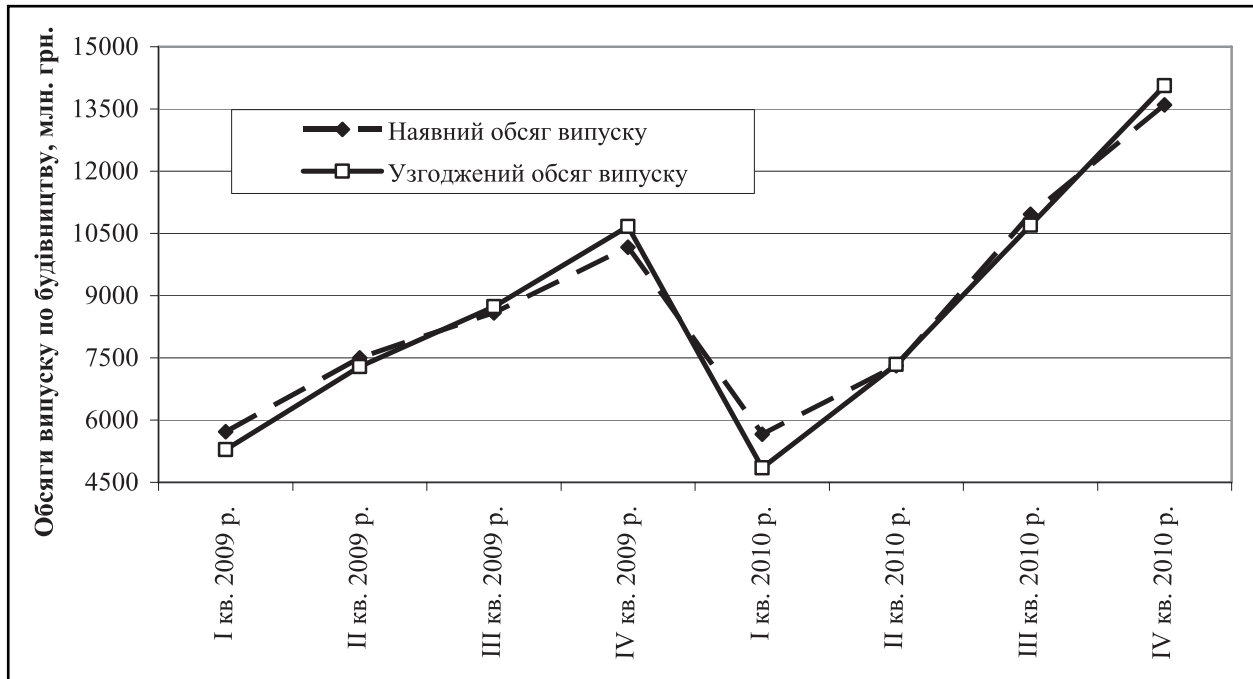

Рис. 3. Наявні та узгоджені квартальні обсяги випуску по будівництву

Отже, графічно також підтверджено доцільність використання дворічного періоду для узгодження з річними квартальних обсягів випуску по будівництву.

Порівняння наявних та прогнозних значень за двома варіантами прогнозування представлено у табл. 5.

Таблиця 5

Попередні, узгоджені, наявні квартальні та річні обсяги випуску по будівництву

(млн. грн.)

Період	Попередні квартальні значення	Узгоджені квартальні значення	Наявні квартальні значення, розраховані за формою № 1-підприємництво (квартальна)
I кв. 2010 р.	5176	4847	5662
II кв. 2010 р.	7887	7340	7307
III кв. 2010 р.	11531	10697	10959
IV кв. 2010 р.	15182	14064	13595
Річне значення обсягів випуску за 2010 рік			
наявне річне значення, розраховане за формою № 1-підприємництво (річна)	розраховане як сума попередніх квартальних значень	розраховане як сума узгоджених квартальних значень	розраховане як сума наявних квартальних значень, обчислених за формою № 1-підприємництво (квартальна)
36948	39776	36948	37523

Розрахунок узгоджених квартальних обсягів випуску також підтверджує коректність остаточної заміни квартальних попередніх обсягів випуску на узгоджені за річними значеннями, обчисленими за формою № 1-підприємництво (річна).

Таким чином, у результаті оцінювання наявної квартальної статистичної інформації для побудови регресійних рівнянь для будівництва з'ясовано,

що існує можливість розраховувати обсяги випуску по будівництву за обсягами реалізації за галузевою формою № 1-кб-термінова. Процедура розрахунку обсягів випуску по будівництву проведена у два етапи. На першому етапі побудовано регресійне рівняння та обчислено попередні квартальні обсяги випуску по будівництву. На другому етапі отримано узгоджені з річними квартальні значення

ня обсягів випуску по будівництву. За незалежну змінну для побудови регресійного рівняння та опорний показник для процедури бенчмаркінгу обрано обсяг реалізації по будівництву за формою № 1-кб-термінова. Отримано задовільні результа-

ти. Показано, що з часом для розрахунку обсягів випуску по будівництву існує потреба в перерахунку регресійного рівняння на базі узгоджених значень.

Список використаних джерел

1. Блум Э. М. Руководство по квартальным национальным счетам: концепции, источники данных и составление / Блум Э. М., Диппелсман Р. Дж., Меле Н. Э. – Вашингтон : МВФ, 2001. – 222 с.
2. Dureau G. Methodology of French Quarterly National Account / Dureau G. – Paris : National Institute of Statistics and Economic Studies, 1995. – 128 p.
3. Методологічні положення щодо моделювання квартальних макропоказників випуску товарів та послуг за видами економічної діяльності ; затверджені Наказом Держкомстату від 17.01.2011 р. № 9. – К. : ДП “Інформ.-аналіт. агентство”, 2011. – 32 с.
4. Методика розрахунку випуску товарів та послуг за видами економічної діяльності ; затверджена Наказом Держкомстату від 18.11.2011 р. № 303. – К. : ДП “Інформ.-аналіт. агентство”, 2011. – 45 с.
5. Яценко Л. О. Методичні аспекти узгодження квартальних та річних обсягів випуску торгівлі / Л. О. Яценко // Статистика України. – 2010. – № 3. – С. 30–34.

Національній академії статистики, обліку та аудиту – 25 років!

Щиро вітаємо колектив Національної академії статистики,
обліку та аудиту з 25-річчям із дня заснування!

Академія по праву належить до провідних вищих навчальних закладів України економічного спрямування, де впроваджуються освітні інновації, постійно вдосконалюється навчальний процес, створюються всі умови для фахового та творчого розвитку молоді.

Бажаємо викладачам і студентам Академії
подальших успіхів, процвітання, реалізації всіх планів,
високих досягнень у розвитку національної освіти та науки.

*Рада засновників та редколегія журналу
“Статистика України”*

Оцінка потенціалу та моделювання розвитку економіки України за видами діяльності.

Частина 1. Багатовимірна оцінка економіки України за видами діяльності

На основі багатовимірної середньої побудовано зведений рейтинг видів економічної діяльності, оцінено їх потенціал та рівень розвитку. Визначено існуючі тенденції та окреслено напрями розвитку економіки України за видами діяльності.

Ключові слова: багатовимірна середня, стандартизація, рейтинг, рентабельність, індекс основних засобів.

Побудова макрорівневої узагальнюючої оцінки – одне зі складних питань статистичної методології. Над проблемами та розробками методичного забезпечення статистичного оцінювання багатовимірних явищ і процесів працювали багато як вітчизняних, так і зарубіжних учених-статистиків. Серед них слід виділити праці С. Айвазяна, А. Головача, І. Єлісеєвої, А. Єріної, Г. Кільдешева, У. Торгерсона, В. Трофімова та ін. [1–5]. Наразі розроблено дуже багато методів багатовимірного оцінювання – від простих до достатньо складних. Зокрема, це багатовимірне шкалювання, дискримінантний, факторний та кластерний аналізи, багатовимірний регресійний аналіз, метод канонічних кореляцій та ін. На нашу думку, найзручнішим і найбільш усвідомленим із них є метод, що ґрунтується на розрахунку багатовимірної середньої – комплексної характеристики, яка враховує дію кожного показника системи. Кожен окремих показник цієї системи – самостійний і водночас є частиною узагальнюючої характеристики. Крім того, застосування цього методу практично не має обмежень: особливо це стосується вимоги щодо однорідності аналізованих сукупностей. Урешті-решт розрахунок багатовимірної середньої дає багато можливостей для подальшого аналізу, серед яких:

- оцінка явища в цілому і побудова відповідного рейтингу;
- аналіз зміни явища у часі як за окремими групами показників, так і в цілому;
- здійснення типологічного групування за рівнем або станом;
- стиснення ознакового простору шляхом розрахунку часткових багатовимірних середніх (за факторами впливу).

Слід зазначити, що застосування жодного з методів не дає таких можливостей для динамічного і просторового порівняння. На підставі методу багатовимірної середньої нами було здійснено спробу проаналізувати потенціал та розвиток економіки України за видами діяльності у 2000–2009 рр. з метою визначення моделі розвитку національної еко-

номіки на сучасному етапі. Реалізація зазначеної мети вимагала застосування поетапного підходу до розрахунку багатовимірної середньої. На першому етапі було проведено агрегацію у розрізі окремих показників за весь період. У результаті було отримано багатовимірну середню першого рівня агрегації. На другому етапі на основі обчислених багатовимірних оцінок першого рівня здійснено їх зведення у відповідні групи та підгрупи й розраховано часткові багатовимірні оцінки. Це дозволило побудувати часткові рейтинги видів економічної діяльності за окремими групами показників. На третьому етапі агрегації на основі часткових оцінок розраховано зведену багатовимірну оцінку, що лягла в основу побудови зведеного рейтингу видів економічної діяльності.

Для реалізації першого етапу всі економічні показники, що можна розрахувати за даними офіційної статистики (Державної статистичної служби України) і які прямо чи опосередковано дозволяють охарактеризувати потенціал та розвиток окремих видів економічної діяльності в Україні, нами поділено на такі групи:

1. Показники, що характеризують ресурсний потенціал окремого виду діяльності: капіталоозброєність (середньорічна вартість основних засобів у середньому на одного зайнятого); матеріально-технічний потенціал підприємства (середньорічна вартість основних засобів у розрахунку на одного суб'єкта за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України (далі – ЄДРПОУ)).

2. Показники розвитку підприємств за видами економічної діяльності: ланцюгові індекси основних засобів; ланцюгові індекси фізичного обсягу валової доданої вартості (далі – ВДВ).

3. Показники, що характеризують результати діяльності. Ця група містить значну кількість показників, а тому для характеристики різних сторін діяльності підприємств нами було виділено дві підгрупи, а саме:

3.1. Загальноекономічні показники результатів діяльності підприємств за видами діяльності, що

дозволяють охарактеризувати загальні результати роботи:

- капіталовіддача – співвідношення ВДВ та середньорічної вартості основних засобів;
- фактична виробнича потужність – ВДВ на одного суб'єкта за ЄДРПОУ;
- рентабельність / збитковість – відношення фінансового результату діяльності до ВДВ;
- частка валового прибутку у ВДВ;
- частка оплати праці у ВДВ.

3.2. Показники, що характеризують ефективність використання праці:

- продуктивність праці;
- середньомісячна оплата праці.

Як бачимо, показники, що увійшли до системи, мають переважно різну розмірність; окрім того, практично всі вони – стимулятори (капіталоозброєність; матеріально-технічний потенціал підприємства; індекси основних засобів; індекси фізичного обсягу ВДВ тощо). Особливий інтерес викликає показник збитковості, оскільки він – дестимулятор, а це слід врахувати при проведенні стандартизації показників. До того ж у цьому випадку не можна користуватися поширеним у літературі звичайним підходом, оскільки він не дозволяє отримати коректний результат. Специфіка також полягає у тому, що одні види діяльності мають додатний фінансовий результат і це характеризує рентабельність, а інші – від'ємний, що свідчить про збитковість; водночас вони представлені одним вектором значень, частина з яких – додатна величина, а частина – від'ємна. Виникає питання: що у цьому випадку слід робити, здійснюючи нормування, щоб урешті-решт це не викривило значення багатовимірної середньої. Нетиповість завдання вимагає застосування нестандартного способу нормування. З цією метою нами розробле-

но спеціальний методичний прийом, що враховує знак (додатний чи від'ємний) як нормативного, так і нормованого показника.

Нормування здійснювалося на рівень показника по економіці в цілому. Якщо це значення було додатним, то всі додатні показники за видами економічної діяльності нормувалися на цей рівень, а всі від'ємні показники (вони характеризували збитковість) нормувалися за формулою:

$$x'_{ij} = \frac{(-x_{ij} - \bar{x}_i)}{\bar{x}_i},$$

що дозволило врахувати відстань, на якій знаходиться збиток виду діяльності від загального прибутку. У формулі використано такі позначення: $\bar{x}_i$ – рівень i -го показника по економіці в цілому, $i = 1, \dots, m$, де m – кількість показників; x_{ij} – рівень i -го показника за j -м видом економічної діяльності, $j = 1, \dots, n$, де n – кількість видів економічної діяльності.

Якщо значення показника по економіці було від'ємним, то всі від'ємні показники за видами економічної діяльності нормувалися за формулою:

$$-x'_{ij} = -\frac{x_{ij}}{\bar{x}_i},$$

щоб результат був від'ємним. У разі додатного значення показника за видом діяльності нормування слід здійснювати так: $x'_{ij} = \frac{(-\bar{x}_i - x_{ij})}{-\bar{x}_i}$,

щоб результат був додатним, що також дозволило врахувати відстань, на яку збиток віддалений від прибутку.

Вихідні дані для проведення процедури нормування представлені у табл. 1 (за даними [6–14]). На їх основі за описаною вище методикою було проведено нормування показників рентабельності (збитковості), результати якого представлені у табл. 2.

Таблиця 1

Показники рентабельності (збитковості) за видами економічної діяльності у 2001–2009 рр.

(%)

Види економічної діяльності \ Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Економіка в цілому	10,4	7,3	8,2	14,2	16,6	16,1	19,1	7,0	-4,0
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	3,1	-0,9	2,6	7,4	9,1	6,7	10,5	7,5	9,5
Промисловість	15,4	4,6	9,8	21,3	23,6	23,1	21,2	12,0	-1,9
Добувна промисловість	...	2,6	0,4	23,6	34,0	24,3	25,7	44,0	6,4
Переробна промисловість	...	7,2	15,7	26,8	24,0	21,8	21,8	3,7	-5,4
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	...	-2,8	-5,9	-9,7	8,4	29,4	11,7	8,7	5,4
Будівництво	9,9	-0,5	0,1	5,3	5,3	7,6	7,3	2,5	-8,8
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	10,5	17,7	1,8	16,9	16,9	15,1	17,1	-3,2	-1,8
Діяльність готелів та ресторанів	-2,3	-0,7	-4,6	-1,3	3,5	-1,2	...	-2,4	...
Діяльність транспорту та зв'язку	16,8	15,5	16,5	15,6	20,3	15,2	14,2	10,4	11,1
Фінансова діяльність	0,5	38,0	45,4	33,2	47,2	45,9	44,4	32,2	-52,3
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-1,2	6,2	7,0	4,7	8,6	15,6	48,5	-3,5	-1,0
Освіта	...	0,9	0,8	0,8	0,7	0,3	0,2	0,1	0,2

Види економічної діяльності \ Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	...	0,4	0,1	0,4	0,5	0,1	0,3	0,1	0,5
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	...	2,0	-1,8	4,8	1,1	5,3	4,1	-2,0	...

Таблиця 2

Нормовані показники рентабельності (збитковості) за видами економічної діяльності у 2001–2009 рр. (%)

Види економічної діяльності \ Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Багатовимірна середня
Економіка в цілому	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	-1,000	0,778
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	0,294	-1,119	0,324	0,522	0,551	0,414	0,548	1,066	3,402	0,667
Промисловість	1,486	0,637	1,198	1,493	1,422	1,437	1,110	1,717	-0,470	1,115
Добувна промисловість	...	0,358	0,049	1,660	2,054	1,513	1,343	6,282	2,606	1,983
Переробна промисловість	...	0,994	1,925	1,881	1,452	1,355	1,139	0,532	-1,374	0,988
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	...	-1,381	-1,726	-1,679	0,507	1,830	0,614	1,241	2,351	0,220
Будівництво	0,955	-1,071	0,017	0,374	0,322	0,471	0,380	0,363	-2,210	-0,044
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1,011	2,434	0,222	1,185	1,020	0,937	0,892	-1,451	-0,445	0,645
Діяльність готелів та ресторанів	-1,224	-1,097	-1,559	-1,094	0,212	-1,073	...	-1,347	...	-1,026
Діяльність транспорту та зв'язку	1,620	2,132	2,023	1,096	1,226	0,943	0,740	1,491	3,796	1,674
Фінансова діяльність	0,044	5,228	5,550	2,332	2,849	2,857	2,321	4,597	-13,195	1,398
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-1,111	0,853	0,860	0,329	0,521	0,968	2,533	-1,494	-0,253	0,356
Освіта	...	0,118	0,101	0,053	0,040	0,020	0,010	0,018	1,045	0,176
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	...	0,049	0,018	0,031	0,029	0,008	0,015	0,020	1,118	0,161
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	...	0,279	-1,215	0,341	0,066	0,330	0,212	-1,287	...	-0,182

Розглянемо розрахунки для сільського господарства, мисливства, лісового господарства. У 2001 р. нормоване значення було розраховано у такий спосіб: $x'_{11} = \frac{x_{11}}{\bar{x}_1} = \frac{3,1}{10,4} = 0,294$; у 2002 р.:

$$-x'_{21} = \frac{(-x_{21} - \bar{x}_2)}{\bar{x}_2} = \frac{(-0,9 - 7,3)}{7,3} = -1,119; \quad \dots;$$

$$\bar{x}'_1 = \frac{\sum_{i=1}^m x'_{i1}}{m} = \frac{0,294 + (-1,119) + 0,324 + 0,522 + 0,551 + 0,414 + 0,548 + 1,066 + 3,402}{9} = 0,667.$$

$$\text{у 2009 р.: } x'_{91} = \frac{(-\bar{x}_9 - x_{91})}{-\bar{x}_9} = \frac{(-4,0 - 9,5)}{-4,0} = 3,402.$$

Таким чином, за період з 2001 р. до 2009 р. багатовимірна середня для сільського господарства, мисливства, лісового господарства становила

Аналогічні розрахунки були проведені за всіма визначальними показниками, які потім було згруповано і на їх основі побудовано зведений рейтинг

видів економічної діяльності, що характеризує сучасний стан і розвиток економіки України за вида-

ми діяльності. Розглянемо детальніше результати цих розрахунків.

Почнемо з показників першої групи, що, як було сказано вище, характеризують ресурсний

потенціал виду економічної діяльності: це капіталоозброєність і матеріально-технічний потенціал підприємства (табл. 3).

Таблиця 3

Багатовимірна оцінка видів економічної діяльності за показниками ресурсного потенціалу у 2001–2009 рр.

Види економічної діяльності	Показники		Капіталоозброєність		Матеріально-технічний потенціал		Зведена оцінка	
	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг
Економіка в цілому	1,000	x	1,000	x	1,000	x	1,000	x
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	0,640	8	0,909	8	0,962	8	0,640	8
Промисловість	1,180	x	3,200	x	2,357	x	1,180	x
Добувна промисловість	1,404	4	25,591	1	14,792	1	1,404	4
Переробна промисловість	0,940	6	1,887	5	1,606	7	0,940	6
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	2,061	2	20,739	2	10,957	2	2,061	2
Будівництво	0,475	11	0,306	11	0,468	11	0,475	11
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	0,495	10	0,113	13	0,284	13	0,495	10
Діяльність готелів та ресторанів	0,983	5	0,384	10	0,589	10	0,983	5
Діяльність транспорту та зв'язку	1,879	3	5,587	3	3,468	3	1,879	3
Фінансова діяльність	0,668	7	0,871	9	0,970	8	0,668	7
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	4,477	1	2,242	4	2,408	4	4,477	1
Освіта	0,330	12	1,217	6	1,842	6	0,330	12
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,249	13	1,173	7	2,062	5	0,249	13
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	0,568	9	0,137	12	0,327	12	0,568	9

Аналіз динаміки капіталоозброєності підприємств показав, що рівень ресурсного потенціалу за період 2001–2009 рр. зріс утричі. Максимальний рівень ресурсного забезпечення – у добувній промисловості, він практично у 15 разів вищий за загальноекономічний рівень; показник для виробництва та розподілення електроенергії, газу та води в 11 разів перевищує загальний рівень по економіці. Найнижчі показники ресурсного потенціалу – в будівництві, приблизно вдвічі нижчий за загальноекономічний, у діяльності з надання ко-

мунальних та індивідуальних послуг та діяльності у сфері культури та спорту – майже втричі нижчий за загальний, а також у торгівлі, ремонті автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – практично у чотири рази нижчий.

Показники другої групи – ланцюгові індекси основних засобів і ланцюгові індекси фізичного обсягу ВДВ – дозволили оцінити розвиток підприємств за видами економічної діяльності у 2001–2009 рр. (табл. 4).

Таблиця 4

Багатовимірна оцінка видів економічної діяльності за показниками розвитку

Види економічної діяльності	Показники		Капіталоозброєність		Матеріально-технічний потенціал		Зведена оцінка	
	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг
Економіка в цілому	1,000	x	1,000	x	1,000	x	1,000	x
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	0,980	12	0,993	8	0,986	10	0,980	12
Промисловість	1,000	x	0,972	x	0,986	x	1,000	x
Добувна промисловість	1,013	5	0,978	9	0,995	9	1,013	5
Переробна промисловість	1,004	7	1,006	7	1,005	7	1,004	7
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	0,983	11	0,938	13	0,960	13	0,983	11
Будівництво	1,045	3	0,957	11	1,001	8	1,045	3

Види економічної діяльності	Показники		Капіталоозбросність		Матеріально-технічний потенціал		Зведена оцінка	
	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1,090	2	1,051	5	1,070	2		
Діяльність готелів та ресторанів	1,016	4	1,107	2	1,061	3		
Діяльність транспорту та зв'язку	1,012	6	1,013	6	1,012	6		
Фінансова діяльність	1,151	1	1,111	1	1,131	1		
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	0,990	9	1,080	3	1,035	4		
Освіта	0,978	13	0,948	12	0,963	12		
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,988	10	0,960	10	0,974	11		
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	0,990	9	1,080	3	1,035	4		

Результати розрахунків дозволили сформулювати такі висновки:

1. За зростанням фізичного розміру основних засобів провідні позиції посідають підприємства сфери фінансової діяльності, торгівлі та ремонту автомобілів і будівельні підприємства – темпи зростання їх потенціалу не набагато, але перевищують загальноекономічний (на 15,1%, 9,0%, 4,5% відповідно).

2. Найвищі темпи зростання фізичного обсягу ВДВ спостерігались у суб'єктів господарювання, що займаються фінансовою діяльністю – перше місце, друге – у готелів та ресторанів, третє – підприємств у сфері операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям. Це відповідає таким значенням випередження порівняно з загальноекономічними темпами: 11,1%, 10,7%, 8,0%.

3. У цілому за показниками розвитку перше місце посідали підприємства, що займаються фінансовою діяльністю (випередження на 13,1%), торгівлю і ремонтом автомобілів (на 7,0%), готельним та ресторанним бізнесом (на 6,1%), тобто належать до видів діяльності, не пов'язаних з виробництвом. Підприємства добувної промисловості – на 9-му місці, переробної – на 7-му, сільського господарства – лише на 10-му.

Як зазначалося вище, результати діяльності запропоновано оцінювати за двома групами показників: загальноекономічні показники та показник ефективності використання праці. Розглянемо показники першої підгрупи. Одним із найважливіших серед них є капіталовіддача, що характеризує ефективність використання ресурсів, а її ув'язка з показниками стану та динаміки ресурсного потенціалу дозволить зробити висновки щодо адекватності наявних ресурсів і результатів їх використання (табл. 5; зазначимо, що зведена оцінка розрахована без виробничої потужності).

Найвищі показники ефективності використання ресурсів мали місце на підприємствах:

- торгівлі та ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (капіталовіддача вища за загальноекономічний рівень у 5,1 раза);
- сфери фінансової діяльності (у 4,3 раза);
- будівництва (у 2,3 раза).

Найнижчі показники – у сфері операцій із нерухомим майном, оренди, інжинірингу, надання послуг підприємцям (віддача ресурсів нижча майже у три рази за рівень по економіці), на підприємствах із виробництва та розподілення електроенергії, газу та води (нижче у два рази), а також на транспорті та підприємствах зв'язку (на 25%).

Додатково проведено аналіз кореляції рангів видів економічної діяльності за ресурсним потенціалом і ефективністю його використання, що показав наявність не випадкової оберненої кореляції: коефіцієнт кореляції рангів Спірмена – $(-0,714)$ з рівнем істотності 0,6%. Це дозволяє стверджувати, що на сучасному етапі в економіці України має місце невідповідність між наявним потенціалом підприємств та ефективністю його використання: чим вищі можливості, тим нижчий рівень ефективності використання ресурсів, що може свідчити як про технічну недосконалість, так і про наявність прихованої діяльності в усіх сферах економіки. Водночас проведений аналіз рангової кореляції показав, що існує тісний зв'язок між розподілами видів економічної діяльності за ресурсами й обсягами виробництва (ранговий коефіцієнт кореляції Спірмена дорівнює 0,84 з рівнем істотності 0,03%). Тобто абсолютний результат відповідає наявним ресурсам, а відносний – ні. Можна припустити, що в цілому темпи нарощування ресурсів випереджають темпи зростання виробництва, а це призводить до зниження віддачі ресурсів, повністю підтверджуючи попереднє припущення про можливість існування прихованої діяльності.

Таблиця 5
Багатовимірна оцінка видів економічної діяльності за загальноекономічними показниками результатів діяльності у 2001–2009 рр.

Показники Види економічної діяльності	Капіталовіддача		Виробнича потужність		Рентабельність / збитковість		Частка оплати праці у ВДВ		Частка валового прибутку у ВДВ		Зведена оцінка	
	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг
Економіка в цілому	1,000	x	1,000	x	0,778	x	1,000	x	1,000	x	0,945	x
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	1,783	4	1,441	8	0,667	5	0,369	13	1,804	1	1,156	4
Промисловість	0,933	x	2,831	x	1,115	x	1,105	x	0,893	x	1,012	x
Добувна промисловість	0,895	10	18,418	1	1,983	1	1,196	5	1,039	6	1,278	3
Переробна промисловість	1,183	8	2,112	5	0,988	4	1,102	6	0,838	9	1,028	7
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	0,490	12	10,388	2	0,220	8	1,085	7	0,922	7	0,679	12
Будівництво	2,346	3	0,616	10	-0,044	11	1,260	3	0,634	11	1,049	6
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	5,109	1	0,545	11	0,645	6	0,677	12	1,331	2	1,941	1
Діяльність готелів та ресторанів	1,109	9	0,436	12	-1,026	13	0,945	8	0,921	8	0,487	13
Діяльність транспорту та зв'язку	0,755	11	4,493	3	1,674	2	0,925	9	1,059	5	1,103	5
Фінансова діяльність	4,316	2	3,463	4	1,398	3	0,765	11	1,256	3	1,934	2
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	0,359	13	0,801	9	0,356	7	0,785	10	1,247	4	0,687	11
Освіта	1,542	5	1,486	7	0,176	9	1,376	2	0,360	13	0,864	9
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1,385	6	1,491	6	0,161	10	1,511	1	0,406	12	0,866	8
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	1,249	7	0,169	13	-0,182	12	1,228	4	0,803	10	0,775	10

Оцінюючи економічну складову, яка характеризує результативність видів діяльності на основі показників рентабельності у 2001–2009 рр., слід зазначити, що за рівнем рентабельності підприємства добувної промисловості суттєво випереджають суб'єкти господарювання решти видів діяльності (рівень рентабельності майже вдвічі вищий за загальний), відповідне перевищення для підприємств транспорту та зв'язку та у сфері фінансової діяльності становить 67,4% і 40,0%). Найменш прибутковими є: освіта, охорона здоров'я, а також виробництво та розподілення електроенергії, газу та води. Крім того, найвищий рівень збитковості демонструють готелі та ресторани, підприємства, що надають комунальні послуги та працюють у будівництві. Це є дуже дивним, зважаючи на привабливість цих видів діяльності, особливо враховуючи досить високий рівень капіталовіддачі (ранги: будівництво – 3, комунальні послуги – 7, готелі та ресторани – 9) та частку оплати праці у ВДВ (рейтинги: будівництво – 3, комунальні послуги – 4, готелі та ресторани – 8).

Для отримання адекватної оцінки рейтинг видів економічної діяльності за результативністю українських підприємств на основі загальноєкономічних показників у 2001–2009 рр. був побудований без абсолютного показника – фактичної виробничої потужності, оскільки його нормовані значення істотно (іноді в десятки разів) відрізня-

ються за величиною від інших. Остаточний рейтинг є таким: на першому місці – підприємства фінансової діяльності та торгівлі, їх показники більше ніж у два рази перевищують загальноєкономічний рівень; на значній відстані від них розташовані підприємства добувної промисловості (перевищення в 1,3 раза) і сільського господарства (на 15%); замикають рейтинг, як не дивно, підприємства з виробництва та розподілу електроенергії, газу та води (їх показник у 1,5 раза нижчий за загальний) і готелі та ресторани, показник для яких майже вдвічі нижчий за загальноєкономічний рівень.

Друга підгрупа показників результатів діяльності містить показники продуктивності праці та середній рівень оплати праці (табл. 6). Як відомо, основним показником ефективності діяльності будь-якої економічної системи є продуктивність праці, а тому аналіз її рівня дозволяє визначити найбільш ефективні види діяльності на певний момент часу та розробити відповідні програми дій для підвищення рівня продуктивності праці на підприємствах тих видів діяльності, де він низький. Найвища продуктивність праці має місце на підприємствах фінансової сфери (у 2,5 раза перевищує загальноєкономічний рівень); у торгівлі (у 2,3 раза), на підприємствах транспорту та зв'язку (у 1,5 раза). Традиційно низькі показники демонструють підприємства освіти й охорони здоров'я.

Таблиця 6

Багатовимірна оцінка видів економічної діяльності за показниками використання праці у 2001–2009 рр.

Види економічної діяльності	Показники	Продуктивність праці		Середньомісячна оплата праці		Зведена оцінка	
		Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг
Економіка в цілому		1,000	x	1,000	x	1,000	x
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство		1,093	6	0,402	13	0,747	12
Промисловість		1,052	x	1,161	x	1,107	x
Добувна промисловість		1,086	7	1,276	4	1,181	5
Переробна промисловість		1,060	8	1,162	7	1,111	6
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води		1,022	9	1,064	8	1,043	9
Будівництво		0,981	10	1,231	6	1,106	7
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку		2,316	2	1,582	2	1,949	2
Діяльність готелів та ресторанів		1,129	5	1,025	9	1,077	8
Діяльність транспорту та зв'язку		1,526	4	1,407	3	1,466	3
Фінансова діяльність		2,536	1	1,921	1	2,228	1
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям		1,584	3	1,239	5	1,412	4
Освіта		0,373	12	0,512	11	0,443	12
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги		0,313	13	0,473	12	0,393	13
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту		0,581	11	0,709	10	0,645	11

Щодо оплати праці, то найвищий її рівень зафіксований на підприємствах фінансової сфери – майже вдвічі вищий за загальноекономічний. Значно відстають від них підприємства торгівлі (оплата праці вища на 58,2%) і транспорту та зв'язку (на 40%). Дуже низький рівень оплати праці (у 2–2,5 раза нижче) на підприємствах сільсько-го господарства, освіти й охорони здоров'я.

Отримані в ході дослідження науково-практичні результати можна сформулювати так:

1. Розроблено авторський підхід до стандартизації показників, які, залежно від напрямку впливу,

можуть бути одночасно як стимуляторами, так і дестимуляторами.

2. Побудовано систему показників та здійснено їх типологізацію, що дозволяє охарактеризувати потенціал, розвиток та результати діяльності підприємств різних сфер економіки на макрорівні.

3. Зроблено висновки про невідповідність результатів діяльності підприємств різних видів діяльності наявним ресурсам, що свідчить про технічну недосконалість суб'єктів господарювання, низьку ефективність використання ресурсів та невідповідність темпів зростання ресурсозабезпечення темпам зростання виробництва.

Список використаних джерел

1. Айвазян С. А. Классификация многомерных наблюдений / Айвазян С. А., Бажаева З. И., Староверов О. В. – М. : Статистика, 1974. – 240 с.
2. Головач А. В. Критерии математической статистики в экономических исследованиях / Головач А. В., Ерина А. М., Трофимов В. П. – М. : Статистика, 1973. – 134 с.
3. Елисеева И. И. Основные процедуры многомерного статистического анализа / Елисеева И. И., Семенова Е. В. – СПб. : СПбУЭФ, 1993. – 78 с.
4. Кильдышев Г. С. Многомерные группировки / Кильдышев Г. С., Аболенцев Ю. И. – М. : Наука, 1973. – 160 с.
5. Торгерсон У. С. Многомерное шкалирование. Теория и метод // Статистическое измерение качественных характеристик / У. С. Торгерсон. – М. : Статистика, 1972. – С. 95–118.
6. Статистичний щорічник України за 2001 рік : [стат. зб.] / [за ред. О. Г. Осауленка] ; Державний комітет статистики України. – К. : Техніка, 2002. – 644 с.
7. Статистичний щорічник України за 2002 рік : [стат. зб.] / [за ред. О. Г. Осауленка] ; Державний комітет статистики України. – К. : ТОВ “Вид-во “Консультант”, 2003. – 664 с.
8. Статистичний щорічник України за 2003 рік : [стат. зб.] / [за ред. О. Г. Осауленка] ; Державний комітет статистики України. – К. : ТОВ “Вид-во “Консультант”, 2004. – 632 с.
9. Статистичний щорічник України за 2004 рік : [стат. зб.] / [за ред. О. Г. Осауленка] ; Державний комітет статистики України. – К. : ТОВ “Вид-во “Консультант”, 2005. – 592 с.
10. Статистичний щорічник України за 2005 рік : [стат. зб.] / [за ред. О. Г. Осауленка] ; Державний комітет статистики України. – К. : ТОВ “Вид-во “Консультант”, 2006. – 576 с.
11. Статистичний щорічник України за 2006 рік : [стат. зб.] / [за ред. О. Г. Осауленка] ; Державний комітет статистики України. – К. : ТОВ “Вид-во “Консультант”, 2007. – 552 с.
12. Статистичний щорічник України за 2007 рік : [стат. зб.] / [за ред. О. Г. Осауленка] ; Державний комітет статистики України. – К. : ТОВ “Вид-во “Консультант”, 2008. – 572 с.
13. Статистичний щорічник України за 2008 рік : [стат. зб.] / [за ред. О. Г. Осауленка] ; Державний комітет статистики України. – К. : ДП “Інформ.-аналіт. агентство”, 2009. – 567 с.
14. Статистичний щорічник України за 2009 рік : [стат. зб.] / [за ред. О. Г. Осауленка] ; Державний комітет статистики України. – К. : ДП “Інформ.-аналіт. агентство”, 2010. – 566 с.

Дослідження ринку праці в Україні у 1990–2009 рр.

Розглянуто ринок праці як одне з основних джерел формування ВВП. Проаналізовано особливості статистичного обстеження у контексті транзитивних змін в економіці. Представлено складові ринку праці в теоретичній моделі залежності рівня безробіття від кількості робочої сили та кількості зайнятих. Наведено методику дослідження та відповідні розрахунки.

Ключові слова: ринок праці, робоча сила, безробіття, баланс робочої сили, норма участі, транзитивна економіка.

Транзитивні зрушення в сучасній українській економіці супроводжуються суперечливими змінами основних макроекономічних показників. Наприклад, за офіційними даними Держкомстату, розмах варіації темпів приросту ВВП у 1990–2009 рр. склав 35 в. п. (від –22,9% до +12,1%). Серед причин цього значне місце посідає проблематика використання найманої праці. На нашу думку, результати дослідження статистичних параметрів зайнятості є важливою складовою виявлення передумов змін рівня добробуту суспільства в цілому.

Ретроспективний аналіз дає підстави стверджувати, що на соціально-економічний стан держави значною мірою впливають ті теоретичні засади, на яких ґрунтуються підходи до вирішення питань зайнятості економічно активного населення. Першоджерелом прийняття відповідних управлінських рішень є інформаційне забезпечення, властивості якого в сучасній Україні визначаються ступенем завершеності перегляду принципів побудови системи державної статистики. Необхідність саме такої постановки питання зумовлюється станом переходу до інституційного устрою, за якого об'єкти та суб'єкти ринку стають принципово новими одиницями статистичного спостереження. Невирішеність комплексу проблем статистики ринку праці може бути пояснена складністю переходу від повної заборони найменших проявів ринкової поведінки до зняття тиску тотального командного адміністрування.

Серед аргументів на користь актуальності звернення до основоположних теоретичних формул і моделей у цій царині слід відмітити також необхідність розв'язання проблем суто методологічного характеру, зокрема зумовлених відсутністю довготривалого вітчизняного досвіду обстеження ринку праці. З огляду на унікальність транзитивних процесів в Україні, відповідні напрацювання зарубіжних науковців не можуть бути використані без теоретичного переосмислення. Таким чином, на шляху до об'єктивності розуміння економічної сутності зрушень в українській економіці слід розглянути загальнотеоретичні витоки окресленої проблематики. Без опанування відповідного теоретичного підходу в статистиці зайнятості важко розраховувати на дієвість практичних методів ви-

ходу з неврівноваженого стану ринку праці в реальному секторі економіки.

Статистика зайнятості характеризує використання праці як незамінного інтелектуального і фізичного виробничого ресурсу. Якщо рівень безробіття розглядати як показник невикористаного трудового ресурсу, то всі соціально-економічні параметри можуть розглядатися під кутом недоотриманого доходу.

Безробіття призводить як до прямих втрат доходу робітників, позбавлених робочих місць, так і до більш широких втрат для всієї економіки. Серед них – втрати можливості для працевлаштованих отримувати заробітки, що відповідатимуть більш високому рівню національного доходу; втрати прибутків працевлаштованих через їх нездатність створити умови повної зайнятості; втрати у зв'язку зі змінами структури надходжень – витрат державного бюджету у бік скорочення податкових надходжень та зростання витрат на соціальне страхування. У загальному підсумку неспроможність створити робочі місця для тих, хто може та бажає працювати, призводить до безповоротної втрати національною економікою потенційних обсягів виробництва товарів і послуг. Статистичні дані містять численні практичні підтвердження справедливості окреслених теоретичних суджень. Українська економіка займає одне з останніх місць у Європі за рівнем ВВП на одну особу населення та характеризується зростанням реального дефіциту державного бюджету. При цьому кількість пенсіонерів наближається до кількості зайнятого населення, а купівельна спроможність пересічних громадян не тільки недостатня для формування інвестиційної складової нарощування виробництва, а навіть знаходиться на межі прожиткового мінімуму.

Неповна зайнятість – не єдина причина низки негараздів в українській економіці, проте знаходження шляхів для її подолання якщо і не дасть відповідей на всі без винятку питання, то принаймні створить передумови для пошуку способів усунення джерел численних втрат і уникнення непоправних наслідків у майбутньому. Тобто під обраним теоретичним кутом розглянемо вплив характеристик ринку праці на ВВП на одну особу населення, середню оплату праці найманих пра-

цівників, бюджетні надходження, рівень заощаджень, інвестиції, сукупні попит і пропозицію. Початковим і всеохоплюючим аспектом розгортання такого роду досліджень є вивчення статистичних параметрів української економіки з метою виявлення закономірних змін на ринку праці.

Вітчизняні науковці приділяють значну увагу дослідженням стану зайнятості в українській економіці, розглядаючи питання від удосконалення системи статистики ринку праці [1] до його регулюючих параметрів [2]. Зарубіжні науковці мають набагато більший досвід у вивченні зазначених питань. Окреме місце в їх дослідженнях займає проблематика впливу на ВВП нереалізованого у суспільному виробництві потенціалу економічно активного, але не зайнятого населення [3–6]. Прямому перенесенню алгоритму відповідних обстежень у вітчизняні реалії заважає ряд методологічних перешкод. Специфіка транзитивних зрушень в українській економіці зумовлює особливості підходу до вивчення динаміки загального рівня безробіття та його складових. Відповідно до визначення Міжнародної організації праці (далі – МОП) та Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР), безробіття – “це стан тих індивідів, що не мають місця праці, але активно його шукають. Робоча сила є частиною населення, яке або працює, або безробітне. До робочої сили, як правило, не включають молодь, що навчається в школі, пенсіонерів або тих, що не хочуть працювати” [7, с. 146]. Дж. Сломан, узагальнюючи теоретичне бачення цієї категорії різними англійськими науковцями, дає таке визначення: безробітними вважаються люди працездатного віку, які не мають роботи, але готові почати працювати протягом двох тижнів та активно шукають роботу або очікують виходу на нову роботу [8, с. 377]. В українській системі статистичної звітності “безробітні (за методологією МОП) – особи у віці 15–70 років (zareєстровані та незареєстровані в державній службі зайнятості), які одночасно задовольняють три умови: не мали роботи (прибуткового заняття); упродовж останніх чотирьох тижнів активно шукали роботу або намагались організувати власну справу; впродовж найближчих двох тижнів були готові приступити до роботи, тобто почати працювати за наймом або на власному підприємстві з метою отримання оплати або доходу” [9, с. 356].

Метою статті є дослідження загальних параметрів ринку праці в Україні в ланцюгу таких категорій: населення, працездатне населення, робоча сила, зайняте населення, безробітні.

Розв’язання проблеми безробіття в Україні ускладнюється через відсутність відповідного

досвіду, адекватних механізмів та інструментів впливу. Зазначена проблематика загострюється у зв’язку з періодичними негативними змінами макроекономічної динаміки. Розрахунки показують, що після виходу на додатні темпи приросту ВВП у 1999 р. його величина у 2000 р. становила лише 40% від показника 1990 р. У 2000–2008 рр. українська економіка демонструвала стабільні, іноді дуже високі темпи приросту ВВП (у 2001–2004 рр., наприклад, середній темп приросту ВВП складав 9,02%), унаслідок чого ВВП у 2008 р. становив уже 74,2% від показника 1990 р. Але вразливість формування ВВП (екзогенна орієнтація національної економіки з виробництвом переважно сировини на монополізованих ринках), а також світова фінансово-економічна криза спричинили падіння ВВП в Україні у 2009 р. до –15,1%, при цьому обсяг ВВП склав тільки 63,3% порівняно з 1990 р.

Треба зазначити, що показники зареєстрованого безробіття у статистичних щорічниках України наводяться тільки після 1992 р., а кількість безробітних за методологією МОП – тільки після 1995 р. До цього періоду серед основних соціально-економічних показників такі поняття, як “кількість безробітних у віці 15–70 років (за методологією МОП)” та “кількість зареєстрованих безробітних” були взагалі відсутні. Це унеможливило проведення досліджень до 1995 р. без упровадження спеціальних методологічних прийомів.

За офіційними статистичними даними, показник рівня безробіття впродовж 5 років (1995–2000 рр.) збільшувався (майже у два рази), у наступні 8 років (2000–2008 рр.) зменшувався (у 1,8 раза) і після 2009 р. знову збільшувався. У 1995–1998 рр. спостерігалось стрімке зростання цього показника з 5,72% до 11,64%. У 1998–2000 рр. він демонстрував максимальні значення, а у 2000–2008 рр. зменшився до 6,4%. Лише у 2006–2008 рр. рівень безробіття характеризувався відносною стабільністю та наближеністю до значення, визнаного світовими науковцями як верхня межа природного рівня (4–6%) [10, с. 159]. Наведений прямий аналіз рівня безробіття відображає характер змін у цілому і не дає уявлення про його взаємозв’язок із загальною макроекономічною динамікою. Для виходу на потрібний рівень досліджень слід урахувати наведені вище особливості вітчизняної статистичної звітності. Можливі залежності результатів дослідження взаємозв’язку безробіття і ВВП від факторів організаційно-методологічного характеру мінімізуються за умови порівняння річних темпів змін відповідних показників (рис. 1, за офіційними даними Держстату [11]).

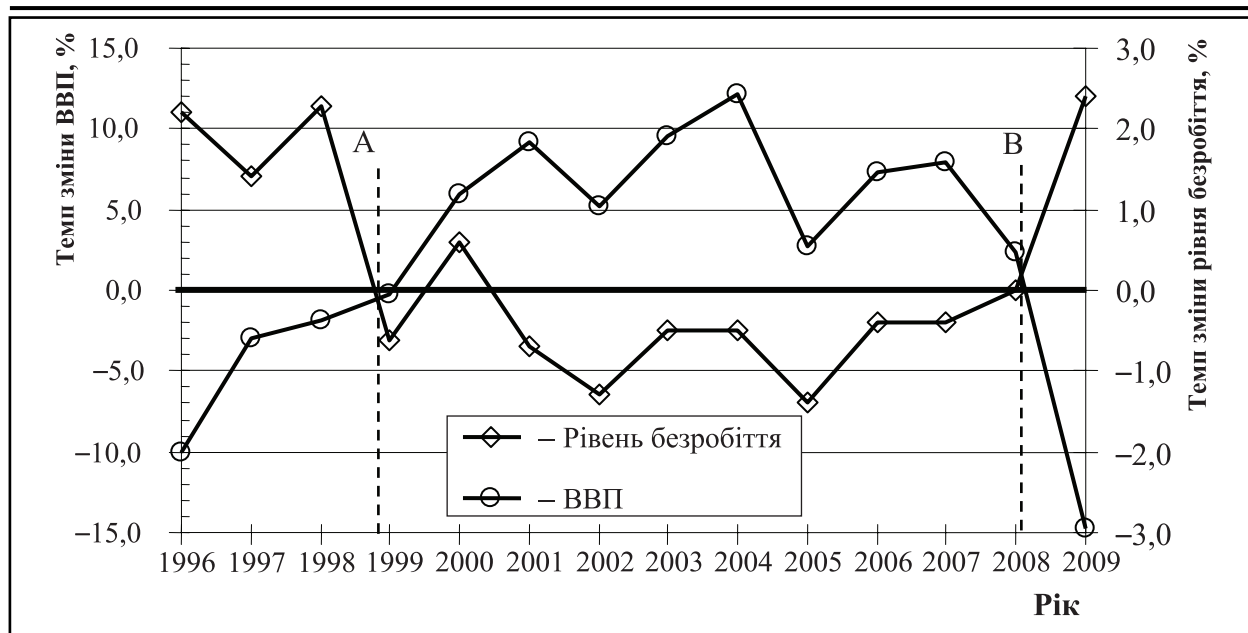

Рис. 1. Річні темпи змін параметрів української економіки

Динаміка наведених показників у цілому відповідає відомим загальнотеоретичним залежностям, на що вказують характерні ознаки відмежованих лініями “А” і “В” часових періодів, а саме: від’ємним темпам змін ВВП (до лінії “А” і після лінії “В”) відповідає зростання безробіття, а нарощування ВВП (між лініями “А” і “В”) відбувається на тлі загальної тенденції до скорочення безробіття. Таким чином, в Україні рівень безробіття пов’язаний із фазами економічного циклу: скорочується на стадії піднесення та зростає на стадії рецесії.

Відповідно до теоретичного бачення проблематики ринку праці, рівень безробіття є вкрай важливою, але не єдиною його визначальною характеристикою. Цілісність методології дослідження ринку праці досягається охопленням усіх його основних показників, до яких належать:

– кількість робочої сили (РС) як сукупна пропозиція;

– кількість зайнятого населення (З) як реалізована пропозиція;

– кількість безробітних (Б) як нереалізована пропозиція на ринку праці.

Перехід працездатних осіб із однієї категорії в іншу змінює пропорції ринку праці, створюючи надлишок або дефіцит робочої сили. За цим підходом, безробіття слід розглядати у безпосередньому взаємозв’язку з зайнятістю. Якщо робоча сила складається з зайнятого та безробітного населення, то методологія дослідження має охоплювати, крім показника “норма (рівень) безробіття” (відношення кількості безробітного населення до кількості робочої сили), також показник “норма (рівень) зайнятості” (відношення кількості зайнятого населення до кількості робочої сили) (табл. 1, розраховано за офіційними даними Держстату [11]).

Таблиця 1

Розрахунок норми зайнятості в Україні у 1995–2009 рр.

Рік	Робоча сила, тис. осіб	Зайняте населення, тис. осіб	Безробітні (за методологією МОП), тис. осіб	Норма зайнятості робочої сили
1995	25162,5	23725,5	1437,0	0,9429
1996	25197,5	23200,0	1997,5	0,9207
1997	24930,1	22600,0	2330,1	0,9065
1998	25237,1	22300,0	2937,1	0,8836
1999	24522,5	21823,7	2698,8	0,8899
2000	22830,8	20175,0	2655,8	0,8837
2001	22426,5	19971,5	2455,0	0,8905
2002	22231,9	20091,2	2140,7	0,9037
2003	22171,3	20163,3	2008,0	0,9094
2004	22202,4	20295,7	1906,7	0,9141
2005	22280,8	20680,0	1600,8	0,9282
2006	22245,4	20730,4	1515,0	0,9319
2007	22322,3	20904,7	1417,6	0,9365
2008	22397,4	20972,3	1425,1	0,9364
2009	22150,3	20191,5	1958,8	0,9116

Розрахунки показують певні диспропорції на ринку праці України. Порівняно з 1995 р. кількість зайнятого населення у 2009 р. зменшилась у 1,2 раза, а кількість безробітних зросла у 1,4 раза, відповідно норма зайнятості скоротилася на 3,13 в. п. Хоча ці показники мають загальну тенденцію до зменшення, їх зміни впродовж досліджуваного періоду є доволі нелогічними. Так, у 2001 р. була зафіксована найменша кількість зайнятого населення (19971,5 тис. осіб), у 1998 р. – найбільша кількість безробітних (2937,1 тис. осіб) і найвищий рівень безробіття (11,64%), а найменший показник норми (рівня) зайнятості був зафіксований не лише у 1998 р., але й у 2000 р. (88,36% та 88,37% відповідно).

Для проведення поглибленого дослідження побудуємо теоретичну модель залежності змін рівня безробіття від змін кількості робочої сили і кількості зайнятих. Відповідно до обраних позначень, норма (рівень) безробіття (P_B) розраховується як відношення кількості безробітного населення (B) до кількості робочої сили (PC):

$$P_B = \frac{B}{PC}, \quad (1)$$

або через категорію зайнятості (3):

$$P_B = \frac{B}{PC} = \frac{PC - 3}{PC} = 1 - \frac{3}{PC}. \quad (2)$$

Відношення $3/PC$ показує частку зайнятих у робочій силі, тобто є нормою зайнятості. Виходячи з цього, рівень безробіття зростає, коли зайнятість зменшується щодо робочої сили, або рівень безробіття скорочується, коли зайнятість збільшується відносно робочої сили. Зміна норми безробіття

приблизно дорівнює різниці між темпами приросту робочої сили та кількості зайнятих:

$$P_B = \frac{\Delta PC}{PC} - \frac{\Delta 3}{3}. \quad (3)$$

Тобто безробіття зростає, якщо зайнятість падає швидше, ніж скорочується кількість робочої сили, або зайнятість зростає повільніше, ніж зростає кількість робочої сили. Розрахунки показали переважно однакову спрямованість змін темпів зростання кількості робочої сили та зайнятості у досліджуваний період (рис. 2). Це відповідає наведеній логіці теоретичних суджень. Наявність прямого додатного взаємозв'язку між відносними річними змінами кількості робочої сили і кількості зайнятих підтверджує коефіцієнт кореляції, що дорівнює 0,7977. Але темпи зростання зайнятості в Україні були відносно більшими, ніж темпи зростання робочої сили. Тому впевнено можна стверджувати, що на стадії експансії економічної активності безробіття скоротилося переважно за рахунок збільшення кількості зайнятих, а не зменшення кількості робочої сили.

Безробіття, спричинене спадом виробництва, характеризується як циклічне, оскільки, на відміну від структурного та фрикційного, воно визначається не природним рухом робочої сили на ринку праці, а недостатністю загальних або сукупних витрат в економіці. Циклічне безробіття – це не тільки економічні негаразди, але й соціальна катастрофа, що спричинює втрату кваліфікації, моралі, родини, а також суспільний та політичний безлад. Наприклад, дуже складна ситуація у США під час “Великої депресії” 1933 р. супроводжувалася циклічним безробіттям, що становило 33% [10, с. 158].

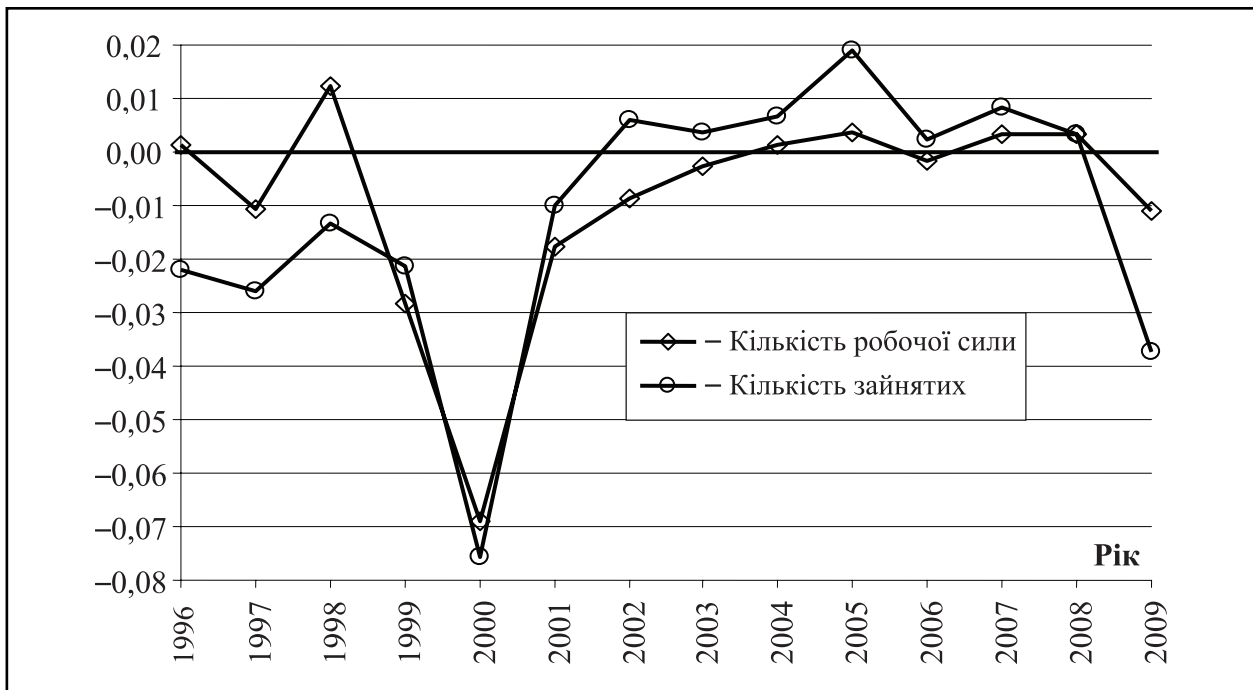

Рис. 2. Відносні річні зміни параметрів ринку праці в Україні

Кількість зайнятих змінюється майже синхронно зі змінами кількості робочої сили (див. рис. 2), але їх динаміка відчутно дисонує з річними темпами зміни ВВП (див. рис. 1), що підтверджує наявність певних протиріч в українській економіці.

Відповідно до логіки дослідження, багатство в економіці не може бути створене і розподілене без участі робочої сили. Джерелом пропозиції на ринку праці є працездатне населення, а робоча сила – це та пропозиція, що складається з задоволеної (зайняті) і незадоволеної (безробітні) часток. З огляду на це, ринок праці слід розглядати під кутом участі населення у створенні суспільного багатства. Для цього наведені вище показники (формули 1–3) слід доповнити такими:

– норма працездатного населення ($ПН$) у загальній чисельності населення (H):

$$n_{ПН} = \frac{ПН}{H}; \quad (4)$$

– норма робочої сили у працездатному населенні:

$$n_{РС} = \frac{РС}{ПН}. \quad (5)$$

Розрахунок відносних річних змін цих параметрів дає можливість окреслити тенденції на ринку праці через участь працездатного населення.

Вихідні дані відповідних досліджень охоплюють статистичні дані балансу робочої сили. У свою чергу, вихідними для складання такого балансу є не відомості репрезентативних опитувань, а статистичні дані щодо загальної чисельності населення, яке проживає у країні, за винятком осіб, не спроможних до економічно активної діяльності, а саме:

1. Осіб, які не є потенційною робочою силою: населення у віці, молодшому за працездатний (0–15 років); засуджені за вироками судів; хворі

на розлади психіки та поведінки; інваліди 1 та 2 групи; пенсіонери (старші 70 років).

2. Осіб, які вважаються потенційною робочою силою: учні, які навчаються в загальноосвітніх школах у 10–11 класах; студенти, які навчаються у навчальних закладах I–II рівнів акредитації; студенти, які навчаються у навчальних закладах III–IV рівнів акредитації; студенти, які навчаються у професійно-технічних навчальних закладах; матері, що доглядають дітей віком від 0 до 3 років [10, с. 159].

Така методологія розрахунку має певні недоліки технічного характеру (наприклад, до працездатного населення може бути зараховане населення, яке не бажає працювати). Але вона позбавлена недоліків, пов'язаних із нерепрезентативністю вибірки. Так, вибірка не враховує тих, хто за офіційною статистикою працює неповний робочий день, але яких включають до категорії повністю зайнятих; до працездатного населення включають тих, хто втратив надію на працевлаштування. Також респондентами може бути надана недостовірна інформація: наприклад, вони кажуть, що шукають роботу, тоді як насправді цим не займаються взагалі або працюють у тіньовому чи нелегальному бізнесі, тощо.

Працездатне населення в Україні, визначене на основі балансу робочої сили, скоротилося у 1995–2009 рр. на 3,16 млн. осіб, або на 10,8% (табл. 2, розраховано за офіційними даними Держстату [11]). Загальна чисельність населення, яке проживає в Україні, за цей період зменшилася на 5,9 млн. осіб, або на 11,4%. При цьому частка працездатного населення у загальній чисельності майже не змінилася. Але норма робочої сили у працездатному населенні (або норма участі працездатного населення), що характеризує зв'язок працездатного населення з суспільством та розраховується за формулою 5, зменшилася на 1,1 в. п. – з 86,3% до 85,2%.

Таблиця 2

Розрахунок норми працездатного населення в Україні у 1995–2009 рр.

Рік	Загальна чисельність населення, млн. осіб	Працездатне населення, млн. осіб	Норма працездатного населення у загальній чисельності, %	Норма участі робочої сили у працездатному населенні, %
1995	51700,0	29163,8	56,41	86,3
1996	51300,0	28321,8	55,21	89,0
1997	50900,0	28230,7	55,46	88,3
1998	50500,0	27976,2	55,40	90,2
1999	50100,0	27756,6	55,40	88,3
2000	49700,0	27655,2	55,64	82,6
2001	48900,0	27131,9	55,48	82,7
2002	48500,0	27553,8	56,81	80,7
2003	48000,0	27588,2	57,48	80,4
2004	47600,0	27457,6	57,68	80,9
2005	47300,0	27329,9	57,78	81,5
2006	46900,0	27020,7	57,61	82,3
2007	46600,0	26674,7	57,24	83,7

Рік	Загальна чисельність населення, млн. осіб	Працездатне населення, млн. осіб	Норма працездатного населення у загальній чисельності, %	Норма участі робочої сили у працездатному населенні, %
2008	46400,0	26430,6	56,96	84,7
2009	45800,0	26003,6	56,78	85,2

За незначної зміни норми участі працездатного населення на початок та кінець досліджуваного періоду розмах варіації цього показника складає 9,8 в. п. від мінімального значення у 80,4% (2003 р.) до максимального значення, зафіксованого на рівні 90,2% у 1998 р. Також слід зазначити, що збільшення норми участі працездатного населення з 86,3% у 1995 р. до його максимального значення спостерігалось на тлі безпрецедентного падіння ВВП в Україні – період 1990–1998 рр. був роками найглибшої економічної кризи.

Окрім того, незважаючи на економічне піднесення, що розпочалося в Україні з 2000 р., норма участі працездатного населення продовжувала

зменшуватися до 2003 р., і тільки з 2004 р. спостерігається збільшення цього показника.

Для того, щоб дослідити, як зв'язок із суспільством (норма участі) вплинув на кількість робочої сили, формулу (5) потрібно трансформувати так:

$$PC = n_{PC} \cdot ПН. \quad (6)$$

Відповідно, темпи зміни робочої сили дорівнюють сумі темпів зміни норми участі та кількості працездатного населення:

$$\frac{\Delta PC}{PC} = \frac{\Delta n_{PC}}{n_{PC}} + \frac{\Delta ПН}{ПН}. \quad (7)$$

Виконані розрахунки (табл. 3) показують високий ступінь дотримання наведеної теоретичної залежності на українському ринку праці.

Таблиця 3

Баланс темпів зміни робочої сили в параметрах норми участі у ній працездатного населення в Україні у 1996–2009 рр.

(%)

Рік	Відносні річні зміни норми участі працездатного населення у робочій силі	Відносні річні зміни працездатного населення	Відносні річні зміни робочої сили
1996	3,1162	-2,8871	0,1391
1997	-0,7419	-0,3217	-1,0612
1998	2,1523	-0,9015	1,2314
1999	-2,0628	-0,7850	-2,8315
2000	-6,5571	-0,3654	-6,8986
2001	0,1236	-1,8921	-1,7709
2002	-2,3855	1,5548	-0,8677
2003	-0,3972	0,1251	-0,2726
2004	0,6168	-0,4736	0,1403
2005	0,8219	-0,4650	0,3531
2006	0,9836	-1,1314	-0,1589
2007	1,6472	-1,2805	0,3457
2008	1,2631	-0,9151	0,3364
2009	0,5207	-1,6156	-1,1033

На придатність запропонованого методологічного підходу до виконання аналітичних досліджень вказує те, що, на відміну від динамічних рядів офіційних статистичних даних, у них простежується взаємозв'язок змін отриманих показників із динамікою приросту ВВП. Аналіз відносних темпів зміни робочої сили, працездатного населення та норми участі доводить, що, незважаючи на доволі значні ланцюгові темпи падіння чисельності працездатного населення, відносні річні зміни робочої сили мали більшу додатну динаміку, на яку вплинув показник норми участі. Тобто норма участі працездатного населення в Україні зростала у період економічного піднесення (за винятком 2000, 2002 та 2003 рр.).

Дослідження ринку праці в Україні після 1995 р. показало наявність наскрізних економічних залежностей між його станом та наслідками функціонування (темп зміни ВВП), при цьому виявлено релевантні чинники його формування. Рівень безробіття на стадії економічного піднесення коливається на верхній межі природного рівня. Відносний річний приріст кількості зайнятих на стадії експансії економічної активності додатний, норма участі працездатного населення також зростала. Разом з тим, дослідження виявило характерні особливості стану ринку праці в Україні. На неможливість висловлення загального позитивного судження щодо стану ринку праці в першу чергу вказує те, що за підсумками половини років до-

сліджуваного періоду спостерігаються неприродні односпрямовані зміни темпів приросту рівня безробіття і ВВП. Імовірним джерелом помилки, крім іншого, може бути те, що задовільний рівень безробіття для економіки в цілому спостерігається при скороченні ринку праці більше ніж на 3 млн. осіб. Якщо це відбулося переважно за рахунок скорочення загальної чисельності населення, то навіть за умови незмінної кількості робочих місць зайнятість повинна була б відповідним чином зрости, водночас дослідження показало відсутність ознак таких змін.

Особливою проблемою досліджень українсько-го ринку праці є відсутність відповідної статистич-

ної інформації за період 1990–1995 рр. Окреслені нами об'єктивні причини виникнення такого роду “білих плям” зумовлюють необхідність пошуку шляхів їх ліквідації. Розроблення та впровадження спеціальних методологічних підходів потребує формування глибокого теоретичного підґрунтя. Разом з тим, загальний характер виявлених суперечностей на ринку праці в Україні дає підстави висунути припущення про їх системний характер. А відтак, удосконалення методологічного апарату доцільно спрямувати на пошук методів і прийомів виявлення закономірностей впливу характеристик використання трудового ресурсу на визначальні параметри макроекономічної динаміки.

Список використаних джерел

1. Беляєв О. О. Регулюючі параметри ринку праці та їх роль у відтворенні робочої сили / О. О. Беляєв, В. М. Сукноваленко // Формування ринкової економіки : [зб. наук. праць]. — К. : Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. — 2006. — Вип. 15. — С. 30–37.
2. Бараник З. П. Удосконалення системи статистичних показників функціонування ринку праці / З. П. Бараник // Система державної статистики в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди Дня працівників статистики — К. : ДП “Інформ.-аналіт. агентство”, 2009. — С. 24–27.
3. Clark P. K. Trend Reversion in Real Output and Unemployment / P. K. Clark // Journal of Econometrics. — 1989. — № 40. — P. 15–32.
4. Lipsey R. The Relation Between the Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom, 1862–1957 : A Further Analysis / R. Lipsey // Economica. — February, 1960. — V. 27. — P. 1–31.
5. Okun A. M. Potential GNP: Its Measurement and Significance / A. M. Okun // Proceedings of the Business and Economics Section of the American Statistical Association. — 1962. — P. 98–104.
6. Plosser Ch. Potential GNP: Its Measurement and Significance. A Dissenting opinion // Three Aspects of Policymaking, knowledge, data and institutions; eds. K. Brunner, A. Meltzer / Ch. Plosser, W. Schwert. — Amsterdam : Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy, North-Holland, 1979. — P. 179–86.
7. Бурда М. Макроекономіка. Європейський контекст / Бурда М., Виплош Ч. ; пер. з англ. — К. : Основи, 1998. — 682 с.
8. Сломан Дж. Економікс. Експресс-курс / Сломан Дж., Сатклифф М. ; пер. з англ. — [5-е изд.]. — СПб. : Питер, 2007. — 608 с.
9. Статистичний щорічник України за 2009 рік : [стат. зб.] / [за ред. О. Г. Осауленка] ; Державний комітет статистики України. — К. : ДП “Інформ.-аналіт. агентство”, 2010. — 566 с.
10. Мэнкью Н. Г. Макроекономіка / Мэнкью Н. Г. ; пер. с англ. — М. : Изд-во МГУ, 1994. — 736 с.
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/> — Назва з титул. екрана.

Шановні колеги!

Щиро вітаємо вас з Днем працівників статистики.
Бажаємо нових творчих успіхів
у вашій благородній праці,
реалізації усіх задумів і починань,
міцного здоров'я, особистого щастя,
сімейного благополуччя.

*Рада засновників та редколегія журналу
“Статистика України”*

Нормативно-правове забезпечення проведення структурних обстежень підприємств

Розглянуто основні нормативно-правові документи, що стосуються структурних обстежень підприємств у Європейській статистичній системі та в Україні.

Ключові слова: нормативно-правовий документ, Європейська статистична система (ЄСС), Регламент Ради, Регламент Комісії, статистичні дані, структурне обстеження підприємств.

За результатами структурного обстеження підприємств розраховують систему показників, що характеризують структуру та розвиток економіки країни за видами діяльності та розміром бізнесу, зокрема результати виробничої діяльності. Відповідні підрозділи органів державної статистики, відповідальні за розроблення структурної статистики, у своїй практиці керуються національними нормативно-правовими документами, узгодженими з міжнародними статистичними стандартами та рекомендаціями. Тому, досліджуючи питання організації та проведення структурних обстежень підприємств, насамперед потрібно розглянути нормативно-правове забезпечення структурних обстежень, що і є метою цієї статті.

Статистичною службою Європейського Союзу (Євростатом) були розроблені законодавчі акти для забезпечення швидкої та надійної гармонізації європейських статистичних даних країн – членів Європейського Союзу (далі – ЄС). Офіційна ієрархія законодавчих актів ЄС за значущістю представлена на рис. 1 (за даними [1, с. 62]).

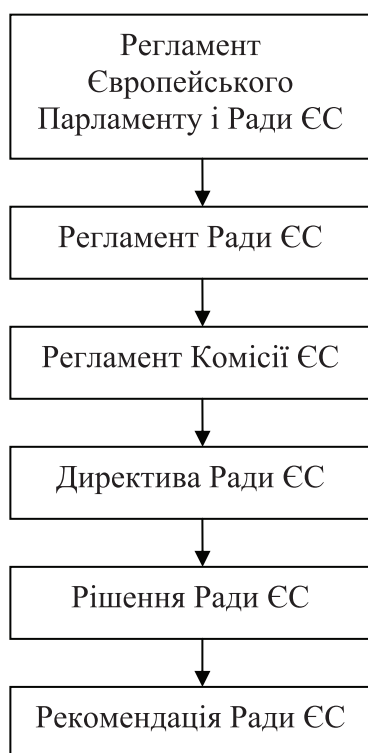

Рис. 1. Статус нормативних документів ЄС

У статті розглянуто нормативно-правові документи найвищого рівня – Регламенти Європейського Парламенту і Ради, Регламенти Ради та Регламенти Комісії ЄС, а також Закон України “Про державну статистику”, форми державних статистичних спостережень зі структурної статистики та методологічна документація щодо структурних обстежень підприємств.

До 2008 року основним документом у законодавстві Європейського Союзу щодо структурних обстежень підприємств усіх галузей економіки був Регламент Ради (ЄС) № 58 / 97 від 20.12.1996 р. про структурну статистику підприємств [2]. Метою цього документа було створення законодавчого підґрунтя для збирання, оброблення, передачі й оцінювання статистичних даних про структуру, діяльність, конкурентоздатність та ефективність діяльності підприємств. Згідно з Регламентом, завданнями структурної статистики є аналіз:

- структури та розвитку діяльності підприємств;
- використаних факторів виробництва та інших елементів, що дозволяють вимірювати ділову активність, продуктивність та конкурентоспроможність;
- розвитку підприємств та ринків на національному, регіональному, місцевому та міжнародному рівнях;
- ведення бізнесу;
- діяльності малих і середніх підприємств;
- особливостей підприємств, пов'язаних з окремими видами діяльності.

Регламентом № 58 / 97 охоплені всі ринкові види діяльності у секціях С–К і М–О статистичної класифікації видів економічної діяльності Європейського Співтовариства (NACE, Rev. 1). Ним також визначено, що статистичні дані мають розроблятися окремо за такими модулями:

- загальний модуль для щорічної структурної статистики;
- детальний модуль для структурної статистики у промисловості;
- детальний модуль для структурної статистики у торгівлі;
- детальний модуль для структурної статистики у будівництві.

Вихідними положеннями цього регламенту є:

- 1) оновлення списків показників, статистичних даних про демографію підприємств та по-

передніх результатів після кількісної оцінки не передбачає подальшого збільшення ні числа досліджуваних одиниць, ні навантаження на ці одиниці, непропорційного очікуваним результатам;

- 2) періодичність збирання статистичних даних;
- 3) визначення показників та їх релевантність для певних видів діяльності;
- 4) визначення базисного періоду;
- 5) перший базисний рік для збирання попередніх результатів;
- 6) критерії оцінки якості;
- 7) розподіл результатів, зокрема класифікації, що будуть використовуватися, і комбінації класів за розмірами;
- 8) відповідний технічний формат для передачі результатів;
- 9) оновлення (коректування) періодів часу для передачі даних;
- 10) перехідний період і відступи від положень цього Регламенту, що дозволяються протягом зазначеного періоду.

Для реалізації Регламенту Ради (ЄС) № 58 / 97 були затверджені такі Регламенти Комісії ЄС:

- № 2700 / 98 від 17.10.1998 року – щодо визначення показників для структурної статистики підприємств;
- № 2701 / 98 від 17.12.1998 року – щодо рядів даних для структурної статистики підприємств;
- № 2702 / 98 від 17.12.1998 року – щодо технічних форм для передачі даних структурної статистики підприємств;
- № 1618 / 99 від 23.07.1999 року – щодо критеріїв оцінки якості даних структурної статистики підприємств;
- № 1667 / 03 від 01.09.2003 року – щодо скорочень положень додатків Регламенту Ради (ЄС) № 58/97;
- № 1668 / 2003 від 01.09.2003 року – щодо технічного формату для передачі даних структурної статистики підприємств та внесення змін до Регламенту Комісії № 2702 / 98;
- № 1669 / 03 від 01.09.2003 року – щодо рядів даних для структурної статистики підприємств та внесення змін до Регламенту Комісії (ЄС) № 2701 / 98;
- № 1670 / 03 від 01.09.2003 року – щодо визначення показників для структурної статистики підприємств та внесення змін до Регламенту Комісії (ЄС) № 2700 / 98;
- № 97 / 2009 від 02.02.2009 року – щодо використання гнучкого модуля;
- № 250 / 2009 від 11.03.2009 року – розроблений для впровадження Регламенту (ЄС) № 295 / 2008 щодо визначення показників, технічного формату для передачі даних, вимог подвійної звітності за NACE, Rev. 1.1 і NACE, Rev. 2 та послаблень для структурної статистики підприємств.

Також затверджені Регламенти (ЄС) Європейського Парламенту і Ради: № 2056 / 2002 від

05.11.2002 року – щодо змін у Регламенті № 58 / 97 та № 295 / 2008 від 11.03.2008 року – щодо структурної статистики підприємств.

У Регламенті Комісії (ЄС) № 2700 / 98 від 17.10.1998 року наведені показники структурної статистики підприємств, а також детально описані їх визначення [3]. Зміни до цього документа (щодо визначень окремих показників) були внесені та затверджені Регламентом Комісії (ЄС) № 1670 / 03 від 01.09.2003 року [4]. У Регламенті Комісії (ЄС) № 2701 / 98 наведені ряди даних по промисловості, будівництву, страхових кредитних установах та пенсійних фондах, а також зазначено періодичність збирання багаторічних показників, розподіл результатів і перший базисний рік для збирання попередніх результатів [5]. Окремі зміни до вищезазначеного Регламенту внесені у Регламенті Комісії (ЄС) № 1669 / 03 від 01.09.2003 року [6].

Технічний формат для передачі даних структурної статистики підприємств визначений Регламентом Комісії (ЄС) № 2702 / 98 від 17.12.1998 року [7] та містить такі позиції:

1. Форма даних.
2. Структура запису.
3. Опис полів.
 - 3.1. Тип рядів.
 - 3.2. Територіальна одиниця.
 - 3.3. Класи за розміром.
 - 3.4. Вид економічної діяльності.
 - 3.5. Форми власності.
 - 3.6. Місцезнаходження власника.
 - 3.7. Показник.
 - 3.8. Значення показника.
 - 3.9. Ознака якості.
 - 3.10. Конфіденційність.
 - 3.11. Класи за обсягом обороту.
 - 3.12. Класи за розміром торговельних площ.
 - 3.13. Одиниці значення показників.
 - 3.14. Розподіл за екологічними зонами.
4. Приклади записів.
5. Типи магнітних носіїв.
6. Інші методи.

Регламентом Комісії (ЄС) № 1668 / 03 від 01.09.2003 року були внесені зміни до згаданих вище форм та наведено технічний формат для передачі статистичних даних щодо кредитних установ і пенсійних фондів [8]. Цілі зазначених змін – зменшення ризику помилок при передачі статистичних даних, які повинні бути порівнянними та узгодженими між країнами-членами, прискорення швидкості оброблення даних, а також покращання умов надання користувачам доступу до них.

Регламентом Комісії (ЄС) № 1618 / 99 від 23.07.1999 року прийняті критерії оцінки якості даних структурної статистики, при цьому наведено показники якості та ключові характеристики щодо мети, охоплення, першого базисного року, передачі інформації, коефіцієнта варіації та рівня невідповідей. Вказано на необхідність підготовки

країнами-членами спеціальних звітів (про стратегію обстежень та основну діяльність), а також окреслено обмеження щодо розповсюдження Євростатом національних даних з якості та тривалості перехідного періоду [9].

З розвитком внутрішнього ринку зросла потреба в даних для вимірювання його ефективності, зокрема у секторах кредитних організацій, пенсійних фондів та інших фінансових посередників. Складання національних і регіональних рахунків вимагає порівнянної, повної та достовірної статистичної інформації щодо фінансових послуг. Усі ці фактори сприяли тому, що Регламент Ради (ЄС) № 58 / 97 було вдосконалено шляхом внесення змін до нього Регламентом (ЄС) № 2056 / 2002 Європейського Парламенту і Ради від 05.11.2002 року [10]. До описаних вище модулів було додано два детальні модулі для структурної статистики: 1) щодо кредитних організацій; 2) щодо пенсійних фондів. Таким чином, упродовж 1996–2008 рр. базовий регламент № 58 / 97 було декілька разів суттєво змінено.

У 2008 році набрав чинності новий документ щодо структурної статистики підприємств – Регламент (ЄС) № 295 / 2008 Європейського Парламенту і Ради від 11.03.2008 року [11]; ним було скасовано Регламент (ЄС) № 58 / 97. Новий Регламент передбачає подальший розвиток чинної системи статистичної підтримки прийняття рішень у сучасній регіональній політиці та задоволення додаткових вимог, зумовлених новими політичними ініціативами спільноти, на засадах постійного аналізу статистичних пріоритетів та актуальності статистичних даних для найефективнішого використання наявних ресурсів і мінімізації навантаження на респондентів.

Постійно зростають потреби у статистичних даних про сферу послуг. Зазначені відомості необхідні для економічного аналізу і формування політики щодо цього найбільш динамічного сектору економіки, особливо у контексті його потенціалу для економічного зростання та створення робочих місць. Важливість послуг було підкреслено на засіданні Європейської Ради, проведеному в Лісабоні 23–24 березня 2000 року.

Також існує потреба в гармонізованих даних щодо демографії підприємств. Вони необхідні для обґрунтування рішень влади про підтримку підприємницької діяльності. Для задоволення окреслених потреб у межах статистичної системи необхідно створити гнучкий та ефективний інструмент, що сприятиме швидкому та своєчасному реагуванню на потреби користувачів. Таким інструментом має стати спеціальне спостереження щодо структурної статистики підприємств, яке забезпечуватиме збирання додаткової важливої інформації, що дозволить скоротити навантаження на респондентів, уникаючи дублювання даних.

Регламентом (ЄС) № 295 / 2008 знову були переглянуті, доповнені та змінені положення Регламенту Ради (ЄС) № 58 / 97. Новий документ поширюється на всі ринкові види діяльності у розділах B–N і P–S статистичної класифікації видів економічної діяльності Європейського Співтовариства (далі – NACE, Rev. 2), встановлені Регламентом (ЄС) № 1893 / 2006.

У Регламенті перераховані модулі, за якими мають розроблятися статистичні дані. При цьому кількість цих модулів значно збільшилась, оскільки було додано детальні модулі для структурної статистики у сфері страхування, у сфері послуг підприємств та щодо демографії підприємств, а також гнучкий модуль для проведення спеціального спостереження. Використання останнього повинно плануватися у тісній співпраці з країнами-членами. Обсяг модуля, список показників, звітний період та вимоги до якості визначає Комісія ЄС відповідно до нормативної процедури.

У кожному модулі має міститися така інформація:

- види діяльності, щодо яких збираються статистичні дані;
- типи статистичних одиниць, що використовуватимуться для збирання даних;
- списки показників, для визначення яких будуть зібрані статистичні дані, та базисні періоди для цих показників;
- періодичність збирання статистичних даних (вона повинна бути річною або багаторічною, в останньому випадку збирання слід проводити щонайменше один раз на 10 років);
- календарний план, у якому вказаний перший базисний рік для статистичних даних, що збиратимуться;
- стандарти, пов'язані з репрезентативністю та оцінкою якості;
- період часу, починаючи з кінця базисного періоду, протягом якого передаються статистичні дані;
- максимальна тривалість перехідного періоду, що може погоджуватися.

З метою мінімізації звітного навантаження та витрат на збирання інформації перелік було обмежено 20-ма запитаннями, а кількість обстежуваних підприємств – 25-ма тисячами, тобто спостереження стало проводитися на вибірковій основі. Крім того, середній час, який витрачає респондент для надання інформації, не повинен перевищувати 1,5 години. До спеціального спостереження мають бути залучені представники усіх країн-членів.

Окрема стаття Регламенту № 295 / 2008 стосується пілотних досліджень, що мають бути рекомендовані Комісією та здійснюватися країнами-членами на добровільній основі з метою оцінки актуальності й можливості отримання якісних даних. Результати цих досліджень мають бути проаналізовані Комісією з позиції зіставлення переваг

від наявності даних щодо вартості їх збирання і навантаження на підприємства. Комісія інформує Європейський Парламент та Раду про результати пілотних досліджень.

У Регламенті Комісії № 97 / 2009 від 02.02.2009 року йдеться про використання гнучкого модуля для проведення спеціального спостереження [12]. На етапі планування таких спостережень визначається охоплення, показники, звітний період, види діяльності, які будуть охоплені, та вимоги щодо якості. Доступ до фінансів є основним політичним обмеженням для більшості держав-членів та для Співтовариства в цілому. Є вагомі докази, що європейські підприємства потерпають від нестачі фінансування, особливо якщо вони швидко розвиваються або якщо це стосується молодих фірм. Тому статистичні дані необхідні для проведення аналізу стану цих підприємств порівняно з усіма малими та середніми підприємствами. Ці дані за можливості мають бути відібрані з існуючих джерел.

У Регламенті також зазначено, що гнучкий модуль буде використовуватися для отримання статистичних даних щодо доступу підприємств до фінансування. Збиранням даних мають бути охоплені підприємства нефінансової сфери діяльності, кількість працівників на яких становила від 10-ти до 249-ти осіб у 2005 році, які ще були активні у 2008 році, мали 10 або більше працівників у базисному періоді та належать до підсукупності з високим темпом зростання зайнятості (середньорічне зростання зайнятості становить більше 20% щорічно за період з 2005 до 2008 року), швидко розвиваються та яким не більше 5-ти років. У цьому документі зазначено, що для обмеження навантаження на підприємства і витрат на країни-члени за необхідності варто використовувати дані з адміністративних джерел, а також йдеться про охоплення, передачу результатів, обліковий період та вимоги щодо якості.

Для реалізації Регламенту (ЄС) № 295 / 2008 року був розроблений Регламент Комісії № 250 / 2009 від 11.03.2009 року щодо визначення показників, технічних форм передачі даних, подвійних вимог до звітності NACE, Rev. 1.1 і NACE, Rev. 2 та скорочень, які повинні бути надані щодо структурної статистики підприємств [13]. Останнім Регламентом, з урахуваннями поправок, були замінені Регламенти Комісії (ЄС) № 2700 / 98 щодо визначення показників для структурної статистики підприємств і № 2702 / 98 про технічні форми передачі даних. У цьому документі зазначено, що дані та метадані повинні бути подані в електронному вигляді компетентними національними органами (національними статистичними відомствами й деякими контролюючими фінансовими установами) до Комісії (Євростату). Дані мають бути передані або завантажені за допомогою електронних засобів на адресу Комісії (Євростату). Країни-члени повинні виконувати стандарти об-

міну і визначені керівні принципи Комісії відповідно до вимог цього документа.

Усі ці Регламенти є обов'язковими у повному обсязі та мають безпосередньо застосовуватися всіма країнами-членами.

Відповідно до Закону України "Про державну статистику", всі юридичні особи та особи, які займаються підприємницькою діяльністю, подають органам державної статистики інформацію, необхідну для проведення державних статистичних спостережень. Обов'язковим для всіх підприємств є подання статистичної інформації у визначені терміни за формами, передбаченими звітно-статистичною документацією, де зазначені склад, обсяги та методологія розрахунків показників, адреси і терміни подання статистичної інформації [14]. Підприємства всіх галузей економіки звітують про основні показники своєї діяльності на квартальній та річній основі. В Україні основними формами державних статистичних спостережень зі структурної статистики є форма № 1-підприємництво (річна) "Звіт про основні показники діяльності підприємства" та форма № 1-підприємництво (коротка) – річна "Звіт про основні показники діяльності підприємства" [15]. Перша форма поширюється на підприємства всіх видів економічної діяльності (крім банків та бюджетних установ). Для зменшення навантаження на малі підприємства вони звітують на вибірковій основі за спрощеною формою – ф. № 1-підприємництво (коротка) – річна.

Державним комітетом статистики України у 2003 році були затверджені методичні положення щодо формування статистичної інформації про діяльність суб'єктів малого підприємництва [16], а в 2007 році – зміни до цих методичних положень [17], методика формування щоквартальних показників діяльності малих підприємств [18] та методологічні положення щодо виявлення нетипових підприємств у вибіркового структурного обстеженні малих підприємств [19].

Комісією з питань удосконалення методології та звітної документації Держкомстату у 2010 р. була затверджена методика формування вибіркової сукупності звітних одиниць у структурному обстеженні малих підприємств [20] та методологічні положення щодо підготовки звітів з якості даних річного вибіркового структурного обстеження малих підприємств [21].

Розглянуті в статті Регламенти Європейського Парламенту і Ради, Регламенти Ради та Регламенти Комісії ЄС, а також Закон України "Про державну статистику", форми державних статистичних спостережень зі структурної статистики та методологічна документація є нормативно-правовою базою, на яку спирається статистика підприємств при проведенні структурних обстежень суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Васечко О. О. Методологічні основи статистики підприємств : [моногр.] / Васечко О. О. – К. : ІБЦ Держкомстату України, 2005. – 296 с.
2. Council Regulation (EC, Euratom) № 58 / 97 of 20 December 1996 concerning structural business statistics [Electronic resource]. – Access mode :
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31997R0058:EN:HTML>
3. Commission Regulation (EC) № 2700 / 98 of 17 December 1998 concerning the definitions of characteristics for structural business statistics [Electronic resource]. – Access mode :
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/european_business/documents/REGULATION%20DEFINITIONS_CONSOLIDATED%20VERSION.PDF
4. Commission Regulation (EC) № 1670 / 2003 of 1 September 2003 implementing Council Regulation (EC, Euratom) № 58 / 97 with regard to the definitions of characteristics for structural business statistics and amending Regulation (EC) № 2700 / 98 concerning the definitions of characteristics for structural business statistics [Electronic resource]. – Access mode :
<http://eu.vlex.com/vid/definitions-characteristics-37465425>
5. Commission Regulation (EC) № 2701 / 98 of 17 December 1998 concerning the series of data to be produced for structural business statistics [Electronic resource]. – Access mode :
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/european_business/documents/REGULATION%20DATA%20SERIES_CONSOLIDATED%20VERSION.PDF
6. Commission Regulation (EC) № 1669 / 2003 of 1 September 2003 implementing Council Regulation (EC, Euratom) № 58 / 97 with regard to the series of data to be produced for structural business statistics and amending Commission Regulation (EC) № 2701 / 98 concerning the series of data to be produced for structural business statistics [Electronic resource]. – Access mode :
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:244:0057:0073:EN:PDF>
7. Commission Regulation (EC) № 2702 / 98 of 17 December 1998 concerning the technical format for the transmission of structural business statistics [Electronic resource]. – Access mode :
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1998R2702:20070101:EN:PDF>
8. Commission Regulation (EC) № 1668 / 2003 of 1 September 2003 implementing Council Regulation (EC, Euratom) № 58 / 97 with regard to the technical format for the transmission of the structural business statistics and amending Commission Regulation № 2702 / 98 concerning the technical format for the transmission of structural business statistics [Electronic resource]. – Access mode :
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2003R1668:20070101:EN:PDF>
9. Commission Regulation (EC) № 1618 / 1999 of 23 July 1999 concerning the criteria for the evaluation of quality of structural business statistics [Electronic resource]. – Access mode :
http://www.translation-centre.am/pdf/Translat/Reg_1618_1999/Reg_1618_1999_eng.pdf
10. Regulation (EC) № 2056 / 2002 of the European Parliament and of the Council of 5 November 2002 amending Council Regulation (EC, Euratom) № 58 / 97 concerning structural business statistics [Electronic resource]. – Access mode :
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:317:0001:0011:EN:PDF>
11. Regulation (EC) № 295 / 2008 of the European Parliament and of the Council of 11 March 2008 concerning structural business statistics [Electronic resource]. – Access mode :
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:097:0013:0059:EN:PDF>
12. Commission Regulation (EC) № 97 / 2009 of 2 February 2009 implementing Regulation (EC) № 295 / 2008 of the European Parliament and of the Council concerning structural business statistics, as regards the use of the flexible module [Electronic resource]. – Access mode :
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:033:0006:0007:en:PDF>
13. Commission Regulation (EC) № 250 / 2009 of 11 March 2009 implementing Regulation (EC) № 295 / 2008 of the European Parliament and of the Council as regards the definitions of characteristics, the technical format for the transmission of data, the double reporting requirements for NACE, Rev.1.1 and NACE, Rev.2 and derogations to be granted for structural business statistics [Electronic resource]. – Access mode :
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:086:0001:0169:en:PDF>
14. Закон України “Про державну статистику” від 17.09.1992 р. № 2615-XII станом на 09.05.2011 р. № 2938-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://www.ukrstat.gov.ua/Zakon/ukr/stat_u.html
15. Наказ Державного комітету статистики України “Про затвердження Інструкції щодо заповнення форм державних статистичних спостережень зі структурної статистики № 1-підприємство (річна), № 1-підприємство (коротка) – річна, № 1-підприємство (квартальна)” від 27.08.2007 р. № 321 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ZX004452.html
16. Методичні положення щодо формування статистичної інформації про діяльність суб'єктів малого підприємництва від 24.04.2003 р. № 125 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://ukrstat.org/uk/metod_polog/metod_doc/2003/125/metod.htm
17. Зміни до Методичних положень щодо формування статистичної інформації про діяльність суб'єктів малого підприємництва від 27.07.2003 р. № 274 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://ukrstat.org/uk/norm_doc/2007/274/274_2007.htm
18. Методика формування щоквартальних показників діяльності малих підприємств від 27.07.2007 р. № 276 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://ukrstat.org/uk/norm_doc/2007/276/276_2007.htm

19. Методологічні положення щодо виявлення нетипових підприємств у вибірковому структурному обстеженні малих підприємств від 27.07.2007 р. № 278 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://ukrstat.org/uk/norm_doc/2007/278/278_2007.htm

20. Методика формування вибіркової сукупності звітних одиниць у структурному обстеженні малих підприємств від 29.12.2010 р. № 536 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://ukrstat.org/uk/metod_polog/metod_doc/2010/536/536.htm

21. Методологічні положення щодо підготовки звітів з якості даних річного вибіркового структурного обстеження малих підприємств від 29.12.2010 р. № 537 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://ukrstat.org/uk/metod_polog/metod_doc/2010/537/metod.htm

УДК 311.21:331.31

Г. І. Терещенко,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут демографії та соціальних досліджень
імені М. В. Птухи НАН України

Оцінка результатів калібрації статистичних ваг обстеження підприємств із питань статистики праці

Розглянуто результати застосування процедури калібрації для забезпечення узгодженості оцінок основних показників обстеження підприємств із питань статистики праці для регіонального рівня та рівня адміністративно-територіальних одиниць. Показано, що коригування систем статистичних ваг дозволяє розв'язати завдання узгодження оцінок показників, але може призводити до погіршення якості системи ваг та, як наслідок, до погіршення надійності оцінок показників. Зроблено висновок про необхідність ретельного контролю результатів калібрації.

Ключові слова: калібрація, статистичні ваги, оцінювання показників, якість статистичних ваг.

Поширення результатів державних вибірових обстежень на генеральну сукупність на основі спеціально розрахованої системи статистичних ваг є одним із найважливіших етапів оцінювання показників [1–3]. Узгодження результатів обстеження з надійною зовнішньою інформацією, оцінками показників для різних рівнів агрегації, розрахованими з використанням різних систем ваг, здійснюється за допомогою процедури калібрації – коригування статистичних ваг шляхом забезпечення відповідності оцінок показників установленим вимогам за умови мінімізації відхилень ваг після калібрації від ваг дизайну [3–7].

Як свідчать результати досліджень, протягом останніх 15-ти років калібрація стала невід'ємною процедурою розрахунку систем статистичних ваг для оцінювання показників за результатами державних вибірових обстежень у розвинених країнах світу. Деякі національні статистичні агентства розробляють власне програмне забезпечення, призначене для розрахунку ваг, як правило, відкаліброваних на основі зовнішньої інформації з адміністративних реєстрів та інших джерел надійних даних (так, пакет програм GES розроблений Національною статистичною агенцією Канади, CLAN97 – Державною статистичною агенцією Швеції, Bascula 4.0 – Бюро статистики Нідерландів, g-Calib – Бюро статистики Бельгії) [6].

Водночас слід зазначити, що у більшості випадків калібрація збільшує дисперсію статистичних ваг і, відповідно, дещо погіршує надійність оцінювання показників за результатами вибірових

обстежень. Це зумовлює необхідність приділення уваги питанням контролю якості результатів калібрації та підбору даних, що використовуються при калібрації [3]. Калібрація також може підвищувати якість результатів обстежень шляхом зменшення впливу окремих невібірових похибок (охоплення, невідповідей, викидних значень (outliers) та ін.), покращання порівнянності та узгодженості даних.

Метою статті є визначення впливу процедури калібрації системи статистичних ваг обстеження підприємств із питань статистики праці на якість статистичних ваг та надійність оцінювання показників за результатами обстеження. У статті розглядаються постановка задачі калібрації статистичних ваг державного обстеження підприємств із питань статистики праці (далі – ОПСП), результати реалізації відповідної процедури та її вплив на якість системи ваг. У зазначеному обстеженні процедура калібрації використовується для забезпечення узгодженості оцінок основних показників для регіонального рівня та рівня адміністративно-територіальних одиниць.

Обстеження підприємств із питань статистики праці є основним джерелом інформації щодо оплати праці та інших аспектів соціально-трудова відносин, зокрема динаміки кількості найманих працівників та руху кадрів, використання робочого часу, рівня неповної зайнятості, обсягів і структури фонду оплати праці, розподілу працівників за розмірами заробітної плати тощо. Обстеженням охоплюються підприємства, установи, організації та їхні відокремлені підрозділи з кількістю на-

йманих працівників 10 і більше осіб. В Україні, починаючи з 2010 року, ОПСП організовано на основі комбінованого підходу, за яким підприємства з кількістю працівників 50 і більше осіб обстежуються на суцільній основі, а суб'єкти господарювання з кількістю працівників від 10 до 49 осіб включно – з використанням вибіркового методу. Підприємства, що обстежуються на суцільній основі, надають відомості протягом усього терміну проведення ОПСП. Сукупність підприємств, що обстежуються за вибірковою метою, формується з використанням стратифікованого випадкового відбору. При формуванні вибірки з її основи з застосуванням процедури стратифікованого систематичного відбору відбирається встановлена кількість підприємств, які представляють усі регіони України та види економічної діяльності й обстежуються протягом двох років. Обсяг вибірки для щомісячного обстеження ($n^{(I)}$) становить близько 10 тис. підприємств, або майже 10% генеральної сукупності. За схемою ротації щороку оновлюється 50% вибіркової сукупності підприємств [7].

Комбінований підхід забезпечує надійне оцінювання показників ОПСП на національному та регіональному рівнях за секціями та підсекціями Класифікації видів економічної діяльності. Водночас дизайн вибірки обстеження побудовано так, щоб забезпечити надійне оцінювання основних показників (зокрема “Кількість штатних працівників” та “Середня заробітна плата штатних працівників”) за адміністративно-територіальними одиницями (міста республіканського та обласного значення, райони). Для цього після формування основної вибірки здійснюється перевірка обсягів сукупності для ОПСП (включаючи підприємства з кількістю працівників 50 і більше) за адміністративно-територіальними одиницями. За тими адміністративно-територіальними одиницями, де обсяг сукупності підприємств для обстеження є меншим, ніж встановлений мінімальний обсяг (що визначається на основі експертних оцінок з урахуванням якості оцінювання показників), відбираються додаткові підприємства з кількістю працюючих 10–49 осіб (додаткова вибірка) у такий спосіб, щоб забезпечити за цими одиницями загальний обсяг сукупності обстежуваних підприємств не менший, ніж мінімальний. З використанням додаткової вибірки обсяг вибіркової сукупності підприємств, за результатами обстеження яких оцінюються показники для адміністративно-територіальних одиниць ($n^{(II)}$), збільшується приблизно на 5%, тобто загальний обсяг вибіркової сукупності підприємств $n = n^{(I)} + n^{(II)}$.

За результатами ОПСП розраховуються оцінки показників ринку праці, що характеризують генеральну сукупність. Оцінювання показників передбачає розрахунок системи статистичних ваг обстежених підприємств та власне розрахунок показників на основі стандартних оціночних функцій, мікроданих обстеження та зазначеної системи статистичних ваг.

цій, мікроданих обстеження та зазначеної системи статистичних ваг.

З огляду на особливості побудови дизайну вибірки для проведення ОПСП – побудову основної вибірки для оцінювання показників за видами економічної діяльності й регіонами та додаткової вибірки для оцінювання показників за адміністративно-територіальними одиницями – формуються дві незалежні системи статистичних ваг. Для оцінювання показників за видами економічної діяльності та регіонами використовується система статистичних ваг $w^{(I)}$ та система статистичних ваг $w^{(II)}$ – для оцінювання показників за адміністративно-територіальними одиницями.

При побудові зазначених систем ваг кінцева вага i -го підприємства розраховується як добуток базової ваги підприємства та певних вагових коефіцієнтів за формулою:

$$w_{Ki} = w_{Bi} \cdot k_{1i} \cdot k_{2i} \cdot \dots \cdot k_{mi}, \quad (1)$$

де w_{Ki} – кінцева вага i -го підприємства; w_{Bi} – базова вага i -го підприємства; $k_{1i}, k_{2i}, \dots, k_{mi}$ – вагові коефіцієнти для коригування системи ваг з метою врахування рівня участі підприємств в обстеженні, встановлених обмежень на систему статистичних ваг тощо, $m=1, 2, \dots, M$, де M – кількість етапів коригування системи ваг.

Оцінки показників у загальному випадку розраховуються безпосередньо за результатами обстеження на основі прямих оціночних функцій [8]:

1) для абсолютних (сумарних) значень показників (зокрема показників “Кількість штатних працівників”, “Фонд оплати праці штатних працівників”):

$$\hat{Y}_a = \sum_{i=1}^n w_{Ki} y_i, \quad (2)$$

де $\hat{Y}_a$ – оцінка абсолютного значення показника; y_i – значення певної ознаки Y по i -му підприємству;

2) для відносних значень показників (зокрема показника “Середня заробітна плата штатних працівників”):

$$\hat{Y}_r = \frac{\sum_{i=1}^n w_{Ki} y_{1,i}}{\sum_{i=1}^n w_{Ki} y_{2,i}},$$

де $\hat{Y}_r$ – оцінка відносного значення показника; $y_{1,i}, y_{2,i}$ – значення певних ознак Y_1, Y_2 по i -му підприємству.

Процедура калібрації статистичних ваг підприємств для отримання узагальнених показників за адміністративно-територіальними одиницями здійснюється з метою забезпечення узгодженості на рівні регіонів з оцінками цих самих показників за видами економічної діяльності. Розрахунок

угоджених оцінок показників за адміністративно-територіальними одиницями та видами економічної діяльності здійснюється для квартального обстеження.

Для реалізації процедури калібрації за видами економічної діяльності по регіонах розраховуються оцінки таких показників за період із початку року на основі системи статистичних ваг $w^{(I)}$: середньооблікова кількість штатних працівників, $\hat{Y}_1^{(I)}$; прийнято працівників, $\hat{Y}_2^{(I)}$; вибуло працівників, $\hat{Y}_3^{(I)}$; відпрацьований час, $\hat{Y}_4^{(I)}$; кількість працівників, які перебували у відпустках без збереження заробітної плати (на період припинення виконання робіт), $\hat{Y}_5^{(I)}$; кількість працівників, які з економічних причин працювали у режимі неповного робочого дня (тижня), $\hat{Y}_6^{(I)}$; фонд оплати праці штатних працівників, усього, $\hat{Y}_7^{(I)}$.

За адміністративно-територіальними одиницями формується масив мікроданих, що містить такі змінні:

- індивідуальний код підприємства;
- код регіону, в якому підприємство здійснює діяльність;
- середньооблікова кількість штатних працівників, y_1 ;
- прийнято працівників, y_2 ;
- вибуло працівників, y_3 ;
- відпрацьований час, y_4 ;
- кількість працівників, які перебували у відпустках без збереження заробітної плати (на період припинення виконання робіт), y_5 ;
- кількість працівників, які з економічних причин працювали у режимі неповного робочого дня (тижня), y_6 ;
- фонд оплати праці штатних працівників, усього, y_7 ;
- вага підприємства з урахуванням рівня участі в обстеженні, $w_{2i}^{(II)}$.

Процедура калібрації статистичних ваг $w_{2i}^{(II)}$ здійснюється шляхом розв'язання задачі мінімі-

зації відхилень калібраційних ваг $w_{Ci}^{(II)}$ від ваг $w_{2i}^{(II)}$ [9–11]:

$$\left\{ \begin{array}{l} \sum_{i=1}^n \frac{(w_{Ci}^{(II)} - w_{2i}^{(II)})^2}{w_{2i}^{(II)}} \rightarrow \min; \\ \sum_{i=1}^n w_{Ci}^{(II)} \cdot y_1 = \hat{Y}_1^{(I)}; \\ \sum_{i=1}^n w_{Ci}^{(II)} \cdot y_2 = \hat{Y}_2^{(I)}; \\ \sum_{i=1}^n w_{Ci}^{(II)} \cdot y_3 = \hat{Y}_3^{(I)}; \\ \sum_{i=1}^n w_{Ci}^{(II)} \cdot y_4 = \hat{Y}_4^{(I)}; \\ \sum_{i=1}^n w_{Ci}^{(II)} \cdot y_5 = \hat{Y}_5^{(I)}; \\ \sum_{i=1}^n w_{Ci}^{(II)} \cdot y_6 = \hat{Y}_6^{(I)}; \\ \sum_{i=1}^n w_{Ci}^{(II)} \cdot y_7 = \hat{Y}_7^{(I)}. \end{array} \right. \quad (4)$$

Розв'язання задачі (4) здійснюється в автоматичному режимі з використанням пакета g-Calib, що реалізований у середовищі SPSS. За результатами калібрації отримують коефіцієнти для коригування системи статистичних ваг k_{3i} по кожному обстеженому підприємству. При цьому коефіцієнт k_{3i} може набувати значення у широкому діапазоні дійсних чисел, тому необхідно контролювати його максимальні та мінімальні значення. На рис. 1 наведено порівняння систем статистичних ваг до та після калібрації.

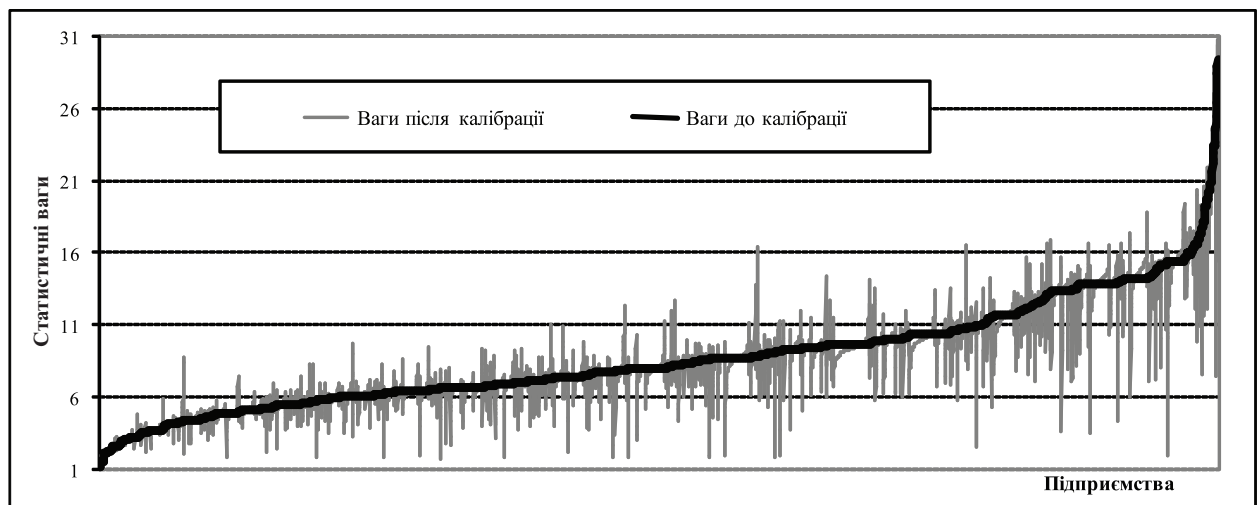

Рис. 1. Порівняння системи ваг в ОПСП до та після калібрації

Як видно з даних, наведених на рис. 1, процедура калібрації дещо змінює статистичні ваги підприємств. Так, для 12% обстежених підприємств після калібрації ваги зменшилися більше ніж на 10%, а для 5% підприємств вони збільшилися на понад 10%. Слід особливо відмітити зменшення мінімальної ваги та збільшення максимальної ваги обстежених підприємств за результатами калібрації. Це призводить до розширення діапазону значень статистичних ваг, а також, як правило, – до збільшення дисперсії статистичних ваг і, як наслідок, – до погіршення їх якості системи ваг, що підтверджується порівнянням характеристик якості системи ваг ОПСП до та після калібрації (табл. 1).

Погіршення якості системи статистичних ваг, у свою чергу, спричинює зниження надійності оцінювання показників. Характеристикою впливу системи ваг на надійність показників є відносне зростання дисперсії вибірових оцінок, джерелом якого є варіативність ваг по одиницях вибірки k_L [3]. Величина k_L визначає ступінь зростання величини дисперсії вибірових оцінок показників за рахунок варіативності ваг та розраховується за формулою:

$$k_L = \frac{n \sum_{i=1}^n (w_i^{(II)})^2}{(\sum_{i=1}^n w_i^{(II)})^2}.$$

Таблиця 1

Зміна характеристик якості системи ваг в ОПСП до та після калібрації

Характеристики	До калібрації	Після калібрації
Середня вага, F	8,76	8,62
Мінімальна вага, $W_{\min}$	1,22	1,12
Максимальна вага, $W_{\max}$	34,67	35,8
Коефіцієнт варіації ваг, $CV(w)$, %	41,75	42,53
$R_1 = \bar{w} / w_{\min}$	7,17	7,73
$R_2 = w_{\max} / \bar{w}$	3,96	4,15
$R_3 = w_{\max} / w_{\min}$	28,36	32,11
Розмах варіації ваг, ΔR	33,44	34,69
Відносне зростання дисперсії вибірових оцінок, k_L	1,17	1,18

За здійсненими оцінками для досліджуваної ситуації застосування процедури калібрації призвело до збільшення величини коефіцієнта варіації вибірових оцінок показника “Середньооблікова кількість штатних працівників за січень – червень 2011 р.” у середньому на 0,28%. Оцінки зазначеного показника та відповідні коефіцієнти варіації за адміністративно-територіальними одиницями України, що розраховані з використанням системи ваг після калібрації, наведено на рис. 2. Як свідчать представлені дані, для близько 40%

адміністративно-територіальних одиниць обчислені коефіцієнти варіації не перевищують 5%, тобто оцінки цього показника є надійними. Для майже 54% адміністративно-територіальних одиниць оцінки є придатними для кількісного аналізу, але їх надійність є недостатньо високою (коефіцієнти варіації знаходяться у межах від 5% до 10%). Для 6% адміністративно-територіальних одиниць коефіцієнти варіації перевищують 10%, тобто оцінки придатні лише для використання з метою проведення якісного аналізу.

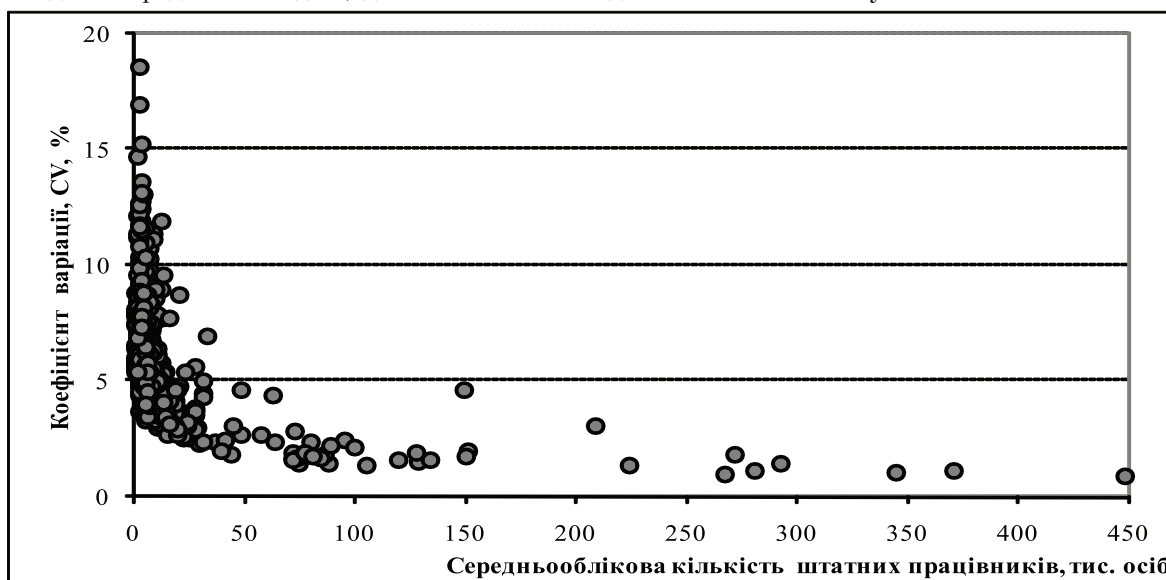

Рис. 2. Надійність оцінювання показника “Середньооблікова кількість штатних працівників за січень – червень 2011 р.” за адміністративно-територіальними одиницями України

Розглянутий підхід до узгодження оцінок показників обстеження підприємств із питань статистики праці для регіонального рівня та рівня адміністративно-територіальних одиниць впроваджено в роботу Державного комітету статистики України з січня 2010 р. [11].

Таким чином, за результатами виконаних досліджень сформульовано задачу калібрації для забезпечення узгодження оцінок показників, отриманих на основі двох різних систем статистичних ваг. Процедура калібрації реалізовано у пакеті g-Calib. Наведено характеристики якості системи статистичних ваг до та після калібрації. За резуль-

татами оцінювання показано, що калібрація погіршує якість системи статистичних ваг і відповідно – надійність оцінювання показників. Водночас застосування процедури калібрації статистичних ваг дає можливість розв'язати завдання узгодження оцінок показників для регіонального рівня та рівня адміністративно-територіальних одиниць. В умовах, що розглядаються, застосування процедури калібрації призводить до незначного зростання коефіцієнта варіації показника “Середньооблікова кількість штатних працівників за січень – червень 2011 р.”.

Список використаних джерел

1. Smith P. Developments in business survey methodology in the Office for National Statistics, 1994–2000. / Smith P., Pont M., Jones T. // The Statistician. – 2003. – № 52, P. 3. – P. 257–295.
2. Employment, hours, and earnings from the Establishment survey // BLS Handbook of Methods ; Bureau of Labor Statistics. – Chapter 2. – Washington : U.S. Bureau of Labor Statistics, 2004. – 11 p.
3. Сариогло В. Г. Проблеми статистичного зважування вибірових даних : [моногр.] / Сариогло В. Г. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2005. – 264 с.
4. Deville J.-C. Calibration Estimators in Survey Sampling / J.-C. Deville, C.-E. Särndal // Journal of the American Statistical Association. – 1992. – Vol. 87, № 418. – P. 376–382.
5. Kott P. S. Using calibration weighting to adjust for nonresponse and coverage errors / P. S. Kott // Survey Methodology. – 2006. – № 32. – P. 133–142.
6. Särndal C.-E. The calibration approach in survey theory and practice / C.-E. Särndal // Survey Methodology. – 2007. – № 33. – P. 99–119.
7. Методика формування вибірки для проведення поточних обстежень підприємств з питань статистики праці ; затверджена Наказом Держкомстату від 31.05.2010 р. № 202 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/ – Назва з титул. екрана.
8. Kish L. Survey sampling / Kish L. – New York : Wiley Classics Library Edition Publ., 1995. – 643 p.
9. Методологічні положення з підготовки стандартних звітів щодо якості результатів державних вибірових обстежень населення (домогосподарств) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/ – Назва з титул. екрана.
10. Кокрен У. Методы выборочного исследования / Кокрен У. – М. : Статистика, 1976. – 440 с.
11. Методика оцінювання показників за результатами поточних обстежень підприємств із питань статистики праці ; затверджена Наказом Держкомстату від 16.03.2011 р. № 64 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/ – Назва з титул. екрана.

Вітаємо з ювілеєм!

Кобзаря

Олександра Костянтиновича,

директора адміністративно-господарського департаменту.

Бажаємо здоров'я, успіхів, натхнення у праці,
радості, добра, сімейного благополуччя.

*Рада засновників та редколегія журналу
“Статистика України”*

Методика факторного аналізу динаміки коефіцієнта дефіцитності Державного бюджету України

Розвинено чинну систему статистичних показників Державного бюджету України шляхом введення коефіцієнта дефіцитності, який поглиблює уявлення про бюджетні процеси, а також допомагає вирішити завдання послідовного вдосконалення процесу бюджетування. Визначено джерела інформації та складові елементи системи. Наведено формули для оцінювання впливу динаміки доходів і видатків на зміну дефіциту держбюджету.

Ключові слова: факторний аналіз, коефіцієнт дефіцитності, доходи, видатки, Державний бюджет України.

Необхідною передумовою ефективного управління бюджетною системою є встановлення взаємозв'язків між показниками Державного бюджету України на основі виявлення, оцінки та прогнозування чинників впливу основних статистичних бюджетних показників на зміну результативних показників. Під чинником впливу розуміють певну причину, рушійну силу, що визначає характеристики бюджетного процесу або його окремих складових [1].

Подолання кризових явищ в економіці України створює реальні умови для покращання цільового функціонування Держбюджету, насамперед взаємодії його основних складових – доходів і видатків, що спричинює дефіцитність або профіцитність бюджету. Необхідність зменшення дефіциту бюджету країни зумовлена державним курсом на побудову соціально орієнтованої економіки. Однак, незважаючи на важливість цього питання, факторний аналіз динаміки коефіцієнта дефіцитності Державного бюджету України внаслідок зміни доходів і видатків раніше у науковій літературі не проводився.

Метою статті є розробка методики факторного аналізу динаміки коефіцієнта дефіцитності Державного бюджету України та вдосконалення чинної системи статистичних показників державного бюджетування шляхом уведення зазначеного коефіцієнта. Особливу увагу приділено виявленню впливу динаміки доходів і видатків на зміну коефіцієнта дефіцитності, а також на функціонування поточного Держбюджету та формування основного фінансового плану країни на наступні періоди.

Механізм розвитку системи державного бюджетування визначається сукупністю чинників, які можна поділити на такі групи:

1. За бюджетно-економічним значенням:

- основоположні чинники, тобто статистичні бюджетні показники, що визначають основні макроекономічні пропорції розвитку системи бюджетування: доходи і видатки Державного бюджету України, валовий внутрішній продукт, валовий національний дохід та ін.;

- похідні чинники, що є наслідком дії основоположних: показник дефіцитності (профіцит-

ності) держбюджету, коефіцієнти забезпеченості доходів бюджету складовими, коефіцієнти структури видатків у розподілі за різними галузями.

2. За походженням:

- чинники, що виникають у результаті дії об'єктивних законів, а саме: закону грошового обігу; закону вартості та ін.;

- чинники, що виникають у зв'язку з державним регулюванням бюджетної системи України: характер бюджетної політики та її складових; взаємодія доходів і видатків Державного бюджету України [2].

Підґрунтям для розкладання складних статистичних бюджетних показників на їх складові елементи є взаємозв'язок показників бюджетної системи, який можна виміряти кількісно за результатами розрахунку коефіцієнтів, співвідношень, пропорцій. Зв'язки показників Державного бюджету України можуть бути прямими та зворотними. У першому випадку зростання (зменшення) факторної ознаки супроводжується зростанням (скороченням) результативної, у другому випадку ці тенденції є протилежними.

Статистичний аналіз покликаний кількісно охарактеризувати причинні зв'язки між бюджетними процесами. Причини та умови, що визначають взаємозв'язки, об'єднують у поняття “чинники”, а наслідки – у поняття “результати” [3].

Однією з ключових категорій у моніторингу Державного бюджету України є показник дефіцитності. Абсолютний розмір статистичного показника дефіцитності ($\Delta_{\text{деф}}$) визначається як різниця між видатками і доходами бюджету, а відносний статистичний показник дефіцитності ($K_{\text{деф}}$) – як відношення видатків до доходів (табл. 1, за даними [4–13]).

Для того, щоб визначити, як впливають зміни доходів і видатків у різні періоди на дефіцит бюджету, необхідно використовувати нововведений показник дефіцитності Державного бюджету України. Крім динаміки самого коефіцієнта дефіцитності, важливо виявити вплив на нього окремих факторів з використанням методів факторного аналізу.

Динаміка основних показників системи бюджетування за 2002–2011 рр.

Показники	Роки	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Доходи, у т. ч. повернення кредитів до держбюджету, D , млрд. грн.		45,4	53,3	67,0	108,6	129,7	159,3	233,5	248,4	260,5	309,4
Видатки, у т. ч. надання кредитів із держбюджету, B , млрд. грн.		49,5	55,9	74,4	119,7	142,9	175,0	258,5	280,0	314,6	344,7
Абсолютний показник дефіцитності, $\Delta_{\text{деф}} = B - D$, млрд. грн.		4,1	2,6	7,4	11,1	13,2	15,7	25,0	31,6	54,1	35,5
Коефіцієнт дефіцитності, $K_{\text{деф}} = \frac{B}{D} \cdot 100\%$, %		109,0	104,9	111,0	110,2	110,2	109,9	110,7	112,7	120,8	111,4

За допомогою нижченаведених формул пропонується дослідити зміну коефіцієнта дефіцитності ($\Delta K_{\text{деф}}$), у тому числі через зміну обсягів видатків Держбюджету ($\Delta K_{\text{деф } B}$) та зміну обсягів доходів Держбюджету ($\Delta K_{\text{деф } D}$):

$$\Delta K_{\text{деф } B} = \frac{B_1 - B_0}{D_1},$$

де підрядкові індекси 0, 1 відносять показники відповідно до базисного та звітного періодів;

$$\Delta K_{\text{деф } D} = \frac{B_0}{D_1} - \frac{B_0}{D_0},$$

$$\Delta K_{\text{деф}} = K_{\text{деф } 1} - K_{\text{деф } 0} = \Delta K_{\text{деф } B} + \Delta K_{\text{деф } D}.$$

Упродовж 2002–2011 рр. доходи Державного бюджету України збільшилися на 264,0 млрд. грн. ($\Delta D = 309,4 - 45,4$), а видатки – на 295,2 млрд. грн. ($\Delta B = 344,7 - 49,5$), що спричинило збільшення коефіцієнта дефіцитності на 2,4 в. п. (з 109,0% до 111,4%). За цей період зміна значення коефіцієнта дефіцитності становила:

- унаслідок динаміки обсягу видатків – зростання на 0,954:

$$\Delta K_{\text{деф } B} = \frac{344,7 - 49,5}{309,4} = 0,954;$$

- унаслідок динаміки обсягу доходів – скорочення на 0,930:

$$\Delta K_{\text{деф } D} = \frac{49,5}{309,4} - \frac{49,5}{45,4} = 0,160 - 1,090 = -0,930.$$

Протягом аналізованого періоду зміна коефіцієнта дефіцитності під впливом цих факторів відбувалася нерівномірно. Так, зміна значення коефіцієнта дефіцитності у 2003 р. порівняно з 2002 р. становила:

– унаслідок динаміки обсягу видатків:

$$\Delta K_{\text{деф } B} = \frac{55,9 - 49,5}{53,3} = 0,120;$$

– унаслідок динаміки обсягу доходів:

$$\Delta K_{\text{деф } D} = \frac{49,5}{53,3} - \frac{49,5}{45,4} = 0,929 - 1,090 = -0,161.$$

Загальна зміна значення коефіцієнта дефіцитності становить:

$$\Delta K_{\text{деф}} = 1,049 - 1,090 = -0,041,$$

$$\Delta K_{\text{деф}} = 0,120 + (-0,161) = -0,041.$$

Проведений аналіз показав, що коефіцієнт дефіцитності державного бюджету знизився з 109,0% у 2002 році до 104,9% у 2003 році, або на 4,1 в. п. Причому завдяки динаміці обсягу видатків зріс на 12,0 в. п., а через динаміку обсягу доходів скоротився на 16,1 в. п. Відповідні розрахунки були проведені для планових показників кожного року за період 2003–2011 рр. (за даними [4–13]). Результати аналогічних розрахунків за період 2004–2011 рр. наведено у табл. 2. Обчислені показники факторного аналізу динаміки коефіцієнта дефіцитності за складовими наведено на рис. 1.

Таблиця 2

Факторний аналіз динаміки коефіцієнта дефіцитності Державного бюджету України

Показники	Роки	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Зміна коефіцієнта дефіцитності, $\Delta K_{\text{деф}}$		-0,041	0,061	-0,008	0,000	-0,003	0,008	0,020	0,081	-0,094
у т. ч. через: – видатки бюджету, $\Delta K_{\text{деф } B}$		0,120	0,276	0,417	0,179	0,202	0,358	0,086	0,133	0,097
– доходи бюджету, $\Delta K_{\text{деф } D}$		-0,161	-0,215	-0,425	-0,179	-0,205	-0,350	-0,066	-0,052	0,191

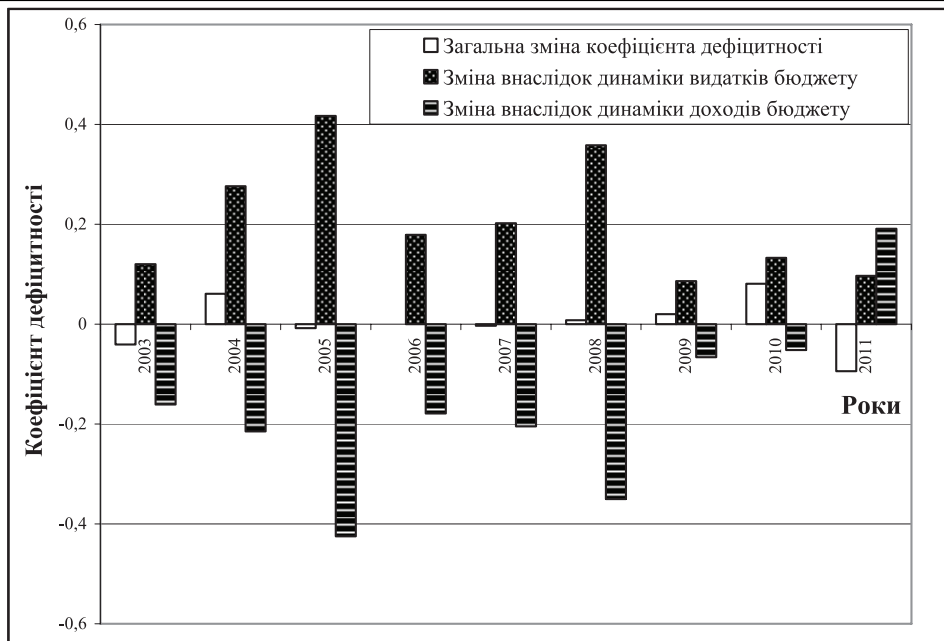

Рис. 1. Динаміка коефіцієнта дефіцитності держбюджету внаслідок зміни видатків і доходів

Таким чином, у статті розроблено методику факторного аналізу динаміки коефіцієнта дефіцитності Державного бюджету України. Наведені формули та розраховані нововведені статистичні бюджетні показники є основою для оцінювання ефективності функціонування Державного бюджету України, а також для статистичного забез-

печення управління держбюджетом як індикатора суспільно-економічного розвитку держави з метою сприяння розвитку економіки і на цій основі – підвищення соціальної ефективності, насамперед зростання життєвого рівня населення та людського розвитку в цілому.

Список використаних джерел

1. Бюджетний менеджмент : [підруч.] / [В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.] ; за заг. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2004. – 864 с.
2. Бюджетне законодавство України : [зб. нормат. актів]. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.
3. Статистичне забезпечення управління економікою. Прикладна статистика з використанням аналітичних можливостей програмного середовища Microsoft Excel : [навч. посіб.] / А. В. Головач, В. Б. Захожай, І. Г. Манцуров, Н. А. Головач. – К. : КНЕУ, 2006. – 328 с.
4. Закон України “Про Державний бюджет України на 2002 рік” від 20.12.2001 р. № 2905-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2905-14>
5. Закон України “Про Державний бюджет України на 2003 рік” від 26.12.2002 р. № 380-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/380-15>
6. Закон України “Про Державний бюджет України на 2004 рік” від 27.11.2003 р. № 1344-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1344-15>
7. Закон України “Про Державний бюджет України на 2005 рік” від 23.12.2004 р. № 2285-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2285-15>
8. Закон України “Про Державний бюджет України на 2006 рік” від 20.12.2005 р. № 3235-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3235-15>
9. Закон України “Про Державний бюджет України на 2007 рік” від 19.12.2006 р. № 489-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/489-16>
10. Закон України “Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України” від 28.12.2007 р. № 107-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/107-17>
11. Закон України “Про Державний бюджет України на 2009 рік” від 26.12.2008 р. № 835 – VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=835-17>
12. Закон України “Про Державний бюджет України на 2010 рік” від 27.04.2010 р. № 2154 – VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2154-17>
13. Закон України “Про Державний бюджет України на 2011 рік” від 23.12.2010 р. № 2857 – VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2857-17>

Статистичний аналіз достатності капіталу сектору інших депозитних корпорацій

Розглянуто основні підходи до статистичного аналізу достатності капіталу сектору інших депозитних корпорацій. Встановлено необхідність поглибленого вивчення особливостей формування та розподілу мультиплікатора капіталу, що визначають результативність процесів капіталізації банківської системи.

Ключові слова: статистичний аналіз, банківський капітал, капіталізація банківської системи, коефіцієнти достатності капіталу.

Основним завданням держави і Національного банку є сприяння стійкому фінансовому стану та сталому розвитку банків шляхом забезпечення пропорційного формування банківського сектору та недопущення системних перекосів у співвідношенні окремих підсистем (банків) і банківської системи в цілому. Необхідність забезпечення пропорційності у розвитку банківського сектору наперед пояснюється тим, що вона проявляється через такі важливі якісні характеристики стану банків, як капіталізація та концентрація [1]. При цьому капіталізацію можна розглядати з двох позицій:

1) як достатність власного капіталу для покриття ризиків, прийнятих банками у процесі формування активів. Управління капіталізацією є ключовою функцією органів нагляду та передбачає використання системи нормативів адекватності капіталу, які встановлюються відповідно до загальноприйнятих параметрів ведення банківського бізнесу та міжнародних банківських угод;

2) як потенціал банківського сектору. Індикаторами капіталізації банківського сектору на рівні економіки (на макrorівні) є показники, що характеризують відношення банківських ресурсів (активів або зобов'язань) до ВВП країни. Цим оцінюється ресурсоемність економіки, тобто її здатність освоювати інвестиційні ресурси, сформовані за рахунок власного капіталу банків та акумульованих банками тимчасово вільних коштів [2].

Окремі проблеми управління власним капіталом банку досліджували вітчизняні вчені М. Алексеєнко, І. Бланк, С. Герасименко, А. Головач, А. Пересада, Л. Примостка, М. Савлук. Водночас недостатньо висвітленими є питання формування статистичного забезпечення управління банківським капіталом з метою ефективного його функціонування. Вирішення цих питань передбачає розроблення системи інформативних показників, за якими не лише здійснюється моніторинг дотримання системою встановлених нормативів, а й комплексно оцінюється ефективність управління капіталом із позиції його достатності [3].

Метою статті є розгляд напрямів удосконалення існуючих статистичних підходів до розроблен-

ня системи інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень, здатного виявляти суттєві закономірності, притаманні вітчизняному банківському сектору. Також оцінено ефективність функціонування і розвитку банківської системи держави.

Капіталізація все більше перетворюється на інструмент забезпечення конкурентоспроможності банків та їх стійкого функціонування. Адже недостатній рівень капіталізації негативно впливає на фінансовий стан як окремих банків, так і банківської системи в цілому, що у результаті може справляти визначальний вплив на динаміку економічного зростання країни та її можливості щодо участі у міжнародному русі капіталу. Перед статистикою постає завдання вдосконалення підходів до оцінювання рівня капіталізації, які базуються на всебічному оцінюванні достатності капіталу, ефективності його використання та відповідності стратегії формування активів [4]. Його вирішення передбачає вдосконалення системи статистичного забезпечення управління капіталом банків, зокрема формування системи статистичних показників, які можуть бути обчислені на основі офіційних, загальнодоступних балансових даних банків [5].

Комплексний статистичний аналіз ефективності управління капіталом банків передбачає виконання таких трьох кроків [6]:

1) формування інформаційної бази – побудова рядів розподілу вартісних показників стану банків (у цілому та за групами). Вони мають відповідати принципам порівнянності за часом реєстрації даних, за методом обчислення показників, за ступенем охоплення сукупності;

2) формування системи статистичних показників достатності капіталу банків відповідно до наявної інформації (з огляду на її повноту та достовірність);

3) обчислення емпіричних значень показників достатності капіталу та їх аналіз шляхом порівняння з критичними, рекомендованими чи нормативними значеннями.

Як інформаційна база для розрахунку запропонованих коефіцієнтів використовувалися балансові дані банків, які на регулярній основі (щоквартально) публікуються в офіційному виданні

Національного банку України (далі – НБУ) – Віснику НБУ, а також розміщуються у формі електронних таблиць MS Excel на офіційному сайті НБУ [7]. Досліджувана сукупність – множина всіх банків, охоплених звітністю НБУ (діючі). З метою виявлення закономірностей формування капіталу інших депозитних корпорацій обчислення проводилися за даними, що характеризують стан банків до початку фінансово-економічної кризи, за її перебігом і наслідками та в умовах поступового відновлення (01.01.2008 р., 01.01.2009 р., 01.01.2010 р., 01.01.2011 р. та 01.07.2011 р.).

Застосування методів статистичного групування та зведення дозволило сформувати ряди розподілу відповідних інформаційних характеристик, необхідних для обчислення показників систе-

ми та отримання узагальнюючих характеристик. Формуванню системи статистичних показників передував ґрунтовний аналіз методичних підходів до застосування коефіцієнтного аналізу з метою оцінювання фінансового стану банків [8]. Побудована на основі методу відносних величин система коефіцієнтів достатності капіталу представлена у табл. 1, де використано такі позначення: BK – власний капітал банку; A – загальні (чисті) активи банку; Π – пасиви банку; $З$ – зобов'язання банку; $З_{\phi o}$ – кошти фізичних осіб; A_p – робочі активи банку; CK – статутний капітал; $OЗ$ – основні засоби; H_a – необоротні активи; $K_{\phi o}$ – кредити, надані фізичним особам; $K_{ю o}$ – кредити, надані юридичним особам; $ЧП$ – чистий прибуток.

Таблиця 1

Коефіцієнти достатності капіталу банків

№ з/п	Показник (коефіцієнт)	Формула для розрахунку	Економічний зміст показника
1	Частка капіталу в пасивах / активах (коефіцієнт платоспроможності)	$K_1 = \frac{BK}{\Pi(A)}$	Характеризує участь власного капіталу банку у формуванні його ресурсів
2	Коефіцієнт надійності	$K_2 = \frac{BK}{З}$	Вказує на достатність капіталу банку для покриття залучених коштів
3	Генеральний коефіцієнт надійності	$K_3 = \frac{BK}{A_p}$	Показує, наскільки вкладення банку в ризикові (дохідні) активи покриваються власним капіталом
4	Коефіцієнт залежності від засновників	$K_4 = \frac{CK}{BK}$	Характеризує залежність банку від засновників
5	Коефіцієнт захищеності власного капіталу	$K_5 = \frac{OЗ + H_a}{BK}$	Показує, яку частину активів вкладено у нерухомість (майно)
6	Коефіцієнт захищеності коштів фізичних осіб власним капіталом	$K_6 = \frac{З_{\phi o}}{BK}$	Характеризує частку коштів фізичних осіб, що може бути покрита власним капіталом у разі втрати активів
7	Коефіцієнт покриття наданих кредитів	$K_7 = \frac{BK}{K_{\phi o} + K_{ю o}}$	Характеризує частку кредитів, яку покриває власний капітал
8	Мультиплікатор капіталу	$K_8 = \frac{A}{BK}$	Характеризує загальний рівень ризику банківської діяльності
9	Коефіцієнт залежності від зовнішніх джерел ресурсів	$K_9 = \frac{З}{\Pi}$	Характеризує залежність ресурсної бази від зовнішніх джерел ресурсів
10	Рентабельність власного капіталу (ROE)	$K_{10} = \frac{ЧП}{BK}$	Характеризує ефективність використання капіталу (обсяг прибутку, що припадає на одиницю власного капіталу)

Зазначені коефіцієнти були обчислені у часі як для кожного окремого банку на основі індивідуальних балансових даних, так і за зведеними даними – по групах банків (за класифікацією НБУ) і загалом по сектору інших депозитних корпорацій. Це дозволило не лише всебічно оцінити рівень достатності капіталу банків та банківського сектору в цілому, а й виявити зміни в умовах їх господарювання. Проведемо детальний аналіз діяльності банків як за групами, так і в часі.

Насамперед розглянемо загальносистемну ситуацію (табл. 2) та відповідність рівня капіталізації банків раніше виявленим тенденціям. Проведені розрахунки свідчать, що за всіма показниками рівень достатності капіталу банків станом на початок 2008 р. відповідав рекомендованим значенням та встановленим нормативам. Зокрема, коефіцієнт платоспроможності банків (K_1) становив 12%, що є вищим за його критичне значення (10%); зобов'язання банків покривалися капіталом на 13% (K_2), це дещо нижче рекомендованого значен-

ня (20%), проте не нижче критичної межі; у межах рекомендованих значень знаходився коефіцієнт покриття капіталом робочих активів (K_3); у цілому банки мали середній рівень залежності від засновників (K_4) – 62% власного капіталу було сформовано за рахунок внесків засновників; капітал банків

на 40% покривався коштами, вкладеними у матеріальні активи (K_5), що, з одного боку, свідчить про високий ступінь захищеності капіталу, а з іншого – про його неефективне використання шляхом розміщення у матеріальні активи.

Таблиця 2

Динаміка коефіцієнтів достатності власного капіталу в цілому по сектору інших депозитних корпорацій

Період \ Коефіцієнт	K_1	K_2	K_3	K_4	K_5	K_6	K_7	K_8	K_9	K_{10}
01.01.2008 р.	0,12	0,13	0,13	0,62	0,40	2,39	0,16	8,61	0,88	0,10
01.01.2009 р.	0,13	0,15	0,14	0,69	0,32	1,81	0,16	7,77	0,87	0,06
01.01.2010 р.	0,14	0,17	0,17	0,96	0,30	1,72	0,17	7,02	0,86	-0,25
01.01.2011 р.	0,15	0,17	0,18	1,06	0,29	2,00	0,18	6,84	0,85	-0,09
01.07.2011 р.	0,14	0,17	0,18	1,08	0,26	2,04	0,19	6,90	0,86	-0,01

За даними табл. 2, станом на 01.01.2008 р. на кожну гривню власного капіталу припадало 2,39 грн. зобов'язань фізичних осіб (K_6), що відповідає рекомендованому значенню (1,0–2,5). Кредитний портфель покривався власним капіталом на 16% (K_7). Значення мультиплікатора капіталу (K_8), який характеризує загальний рівень ризику банківської діяльності, на початок 2008 р. становило 8,61, що свідчить про помірно ризикову стратегію функціонування банківського сектору. Загалом банки демонстрували прибуткову діяльність, зокрема рентабельність власного капіталу (K_{10}) становила 10%. Тож із позиції достатності капіталу для забезпечення стійкої діяльності станом на 01.01.2008 р. сектор інших депозитних корпорацій мав доволі високий рівень капіталізації.

Зміни, що відбулись у банківській системі у IV кварталі 2008 р., значно вплинули на фінансовий стан банків та зумовили негативний тренд на наступні два роки. Станом на 01.01.2009 р. переважна частина коефіцієнтів мала вищі значення порівняно з попереднім роком, що свідчило про вжиття банками та регулятором термінових заходів щодо нарощення капіталу в умовах тотального погіршення якості активів. Ускладнення ситуації насамперед проявилось у зниженні коефіцієнта рентабельності капіталу (K_{10}) з 10% до 6% та мультиплікатора капіталу (K_8) з 8,61 до 7,77.

У цілому за роки кризи (кінець 2008–2010 рр.) рівень капіталізації вітчизняного банківського сектору дещо зріс. Однак причиною цього не слід вважати реалізацію банками чітких, обґрунтованих стратегій розвитку. Зазначене зростання було спричинене як погіршенням якості відповідних статей активу (зменшенням їх вартісного обсягу), так і нарощенням банками капіталу з урахуванням обсягів проблемної заборгованості. Станом на початок 2010 р. на кожну гривню власного капіталу банків припадало 0,25 грн. збитків, за рік значення мультиплікатора капіталу (K_8) знизилася до мінімального за досліджуваний період і становило 6,84, що в сучасних умовах не є свідченням зменшення рівня ризику банківської діяльності, а спричинене погіршенням якості активів та скороченням у попередні роки обсягів активних операцій.

Аналізуючи фінансові коефіцієнти достатності капіталу, розраховані за результатами I півріччя 2011 р., можна зазначити такі позитивні зміни: поступове, хоча й незначне, зростання мультиплікатора капіталу – з 6,84 до 6,90; зниження з (–9)% до (–1)% рівня збитковості власного капіталу. Це свідчить про незначне поштовхування у банківському секторі та поступовий його вихід на шлях відновлення та розвитку. Однак оскільки зазначені коефіцієнти, що за своєю суттю є узагальнюючими, розраховані за досить неоднорідною сукупністю, в підсумку це може призвести до зниження їх об'єктивності й інформативності, а отже, непридатності до використання у процесі управління механізмом формування капіталу банківського сектору. За таких умов для поглибленого аналізу рівня капіталізації сектору інших депозитних корпорацій коефіцієнти достатності капіталу варто дослідити у розрізі чотирьох груп банків за класифікацією НБУ.

Аналіз коефіцієнта платоспроможності (K_1) показує певні групові відмінності щодо його рівня (рис. 1). Так, для банків I та II груп характерне помірно значення K_1 – у межах 10–15%, при цьому за досліджуваний період воно зросло на 4 та 3 п. п. відповідно.

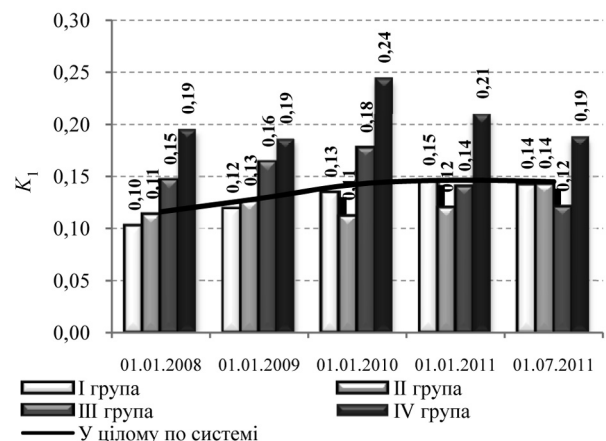

Рис. 1. Динаміка коефіцієнта платоспроможності банків (K_1)

Банки IV групи мають значно вище від загальносистемного значення коефіцієнта платоспроможності. Суттєве його зниження з початку 2010 р. спостерігається серед банків III групи – з 18 до 12% (на 01.07.2011 р.), що пов'язано насамперед зі зменшенням обсягів власного капіталу.

Коефіцієнт надійності банків (K_2) у розрізі груп (рис. 2) значною мірою відтворює рівень та динаміку коефіцієнта платоспроможності. Враховуючи, що він характеризує фінансову незалежність банків, їх стійкість до кон'юнктурних коливань, зростання його значень є позитивним явищем, а нестабільність свідчить про проблеми з ліквідністю. За період фінансової нестабільності – з 01.01.2008 р. до 01.07.2011 р. – банки I та II груп підвищили рівень K_2 на 6 та 4 п. п. відповідно, однак не досягли рекомендованого рівня (20%). Найвищий рівень коефіцієнта надійності характерний для банків IV групи – 23% на 01.07.2011 р. Унаслідок зменшення капіталу другий рік поспіль триває зниження рівня надійності банків III групи – коефіцієнт K_2 знизився з 22% на 01.01.2010 р. до 14% на 01.07.2011 р.

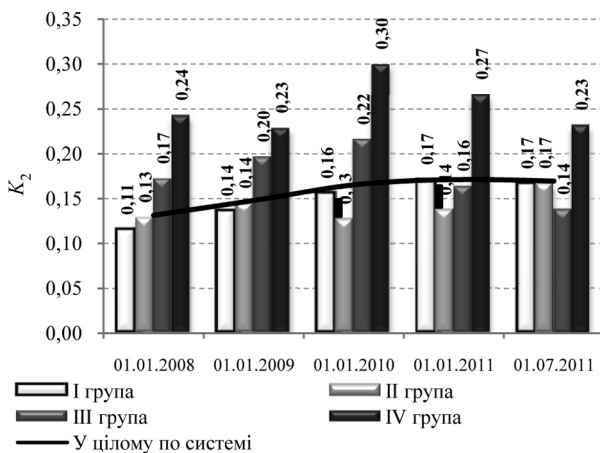

Рис. 2. Динаміка коефіцієнта надійності (K_2)

Щодо генерального коефіцієнта надійності (K_3), то для банків I та II груп характерним є його зростання практично впродовж усього досліджуваного періоду, що є позитивним сигналом в умовах значного погіршення якості активів та ролі цих банків у банківській системі в цілому (рис. 3). Найвищий рівень генеральної надійності властивий банкам III та IV груп, проте його значення з початку 2010 р. суттєво знизилася за обома групами (–7 п. п.) – до 16% та 24% на 01.07.2011 р. відповідно. Таким чином, за результатами I півріччя 2011 р. рівень генеральної надійності всіх груп банків перебуває у рекомендованих межах (15–30%), що свідчить про здатність банків покривати можливі збитки за високоризиковими активами у достатньому обсязі.

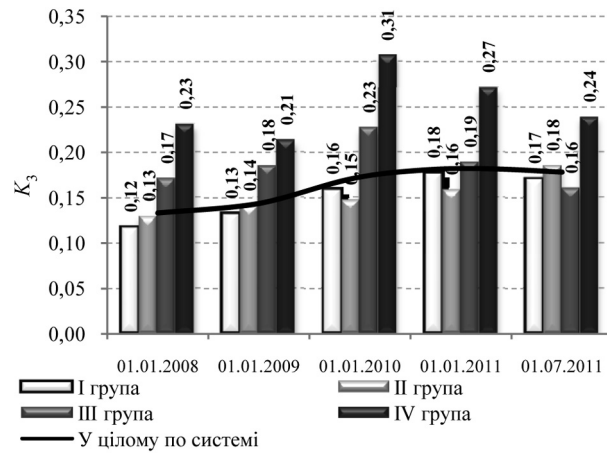

Рис. 3. Динаміка генерального коефіцієнта надійності (K_3)

Рівень та динаміка коефіцієнта залежності від засновників (K_4) відтворює особливості функціонування власного капіталу кожної групи банків (рис. 4).

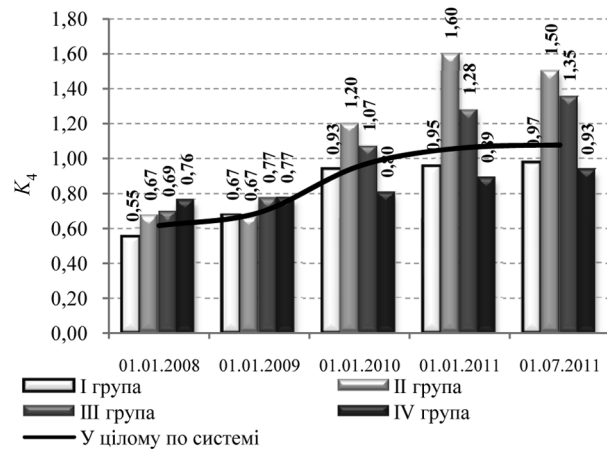

Рис. 4. Динаміка коефіцієнта залежності банків від засновників (K_4)

Для банківських систем економічно розвинених країн прийнятний рівень залежності фінансової установи від акціонерів знаходиться у межах від 30% до 50%. Як свідчать результати обчислень, максимально наближеними до рекомендованих меж є значення коефіцієнтів для I–III груп на початок 2008 р. Далі спостерігається швидке зростання рівня залежності за всіма групами банків, спричинене погіршенням їх фінансового стану та необхідністю поповнення капітальної бази банків насамперед шляхом збільшення статутного капіталу. Зазначимо, що, незважаючи на високу залежність від засновників банків IV групи у докризовий період (станом на 01.01.2008 р.), рівень залежності банків цієї групи на 01.07.2011 р. є найнижчим – 93%, а динаміка коефіцієнта характеризується сталістю (+17 п. п.). Більше за 1 (>100%) значення коефіцієнта, яке демонструють банки II та III груп, починаючи з січня 2010 р., є результа-

том втрат власного капіталу внаслідок значних обсягів отримуваних збитків.

Коефіцієнт захищеності власного капіталу (K_5) у цілому по сектору інших депозитних корпорацій у 2008–2011 рр. знижувався (рис. 5), проте його рівень є досить високим порівняно з рекомендованим ($\leq 20\%$). Таке зменшення показника слід вважати позитивною тенденцією, адже це свідчить про випереджальне зростання власного капіталу банків порівняно з динамікою обсягу матеріальних активів. Так, значне зниження відбулось у I групі – з 41% на початок 2008 р. до 25% на кінець I півріччя 2011 р.; у другій групі – з 41% до 28% відповідно; незначне скорочення має місце у IV групі банків. Динаміка коефіцієнта захищеності власного капіталу для банків III групи має свою специфіку – його суттєве скорочення за 2008–2009 рр. (з 44% до 31%) змінилося зростанням і станом на 01.07.2011 р. становило 44%, що є найвищим серед інших груп.

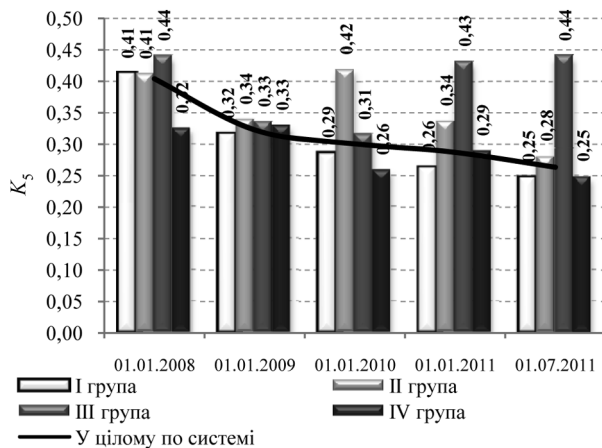

Рис. 5. Динаміка коефіцієнта захищеності власного капіталу (K_5)

Коефіцієнт захищеності коштів фізичних осіб власним капіталом банків (K_6) характеризує спроможність банків повернути вклади сектору домогосподарств за умови неповернення кредитів. Заданими рис. 6, у докризовий період (на 01.01.2008 р.) банки I групи на кожну гривню власного капіталу залучали майже 3 грн. коштів фізичних осіб, банки II та III груп – 1,9 та 1,85 грн. відповідно, а банки IV групи – лише 1,44 грн., що за рекомендованих значень цього коефіцієнта (1,0–2,5) свідчить про достатню захищеність вкладів населення власними коштами банків. У період прояву кризових явищ у банківській системі (впродовж 2009–2010 рр.) значення коефіцієнта поступово знижувалося майже за всіма групами, причиною чого є скорочення коштів на депозитних рахунках та збільшення капіталу окремими групами банків. За даними на початок 2011 р., простежується незначне зниження рівня захищеності вкладів – банки I–III груп мали майже однаковий рівень показника, що знаходив-

ся у рекомендованих межах. Причому зростання показника у третій групі з 1,25 на початок 2010 р. до 2,17 на початок 2011 р. насамперед зумовлене скороченням її капіталу. Лише банки IV групи, враховуючи специфіку їх ресурсної політики, традиційно мали вищий рівень захищеності вкладів фізичних осіб.

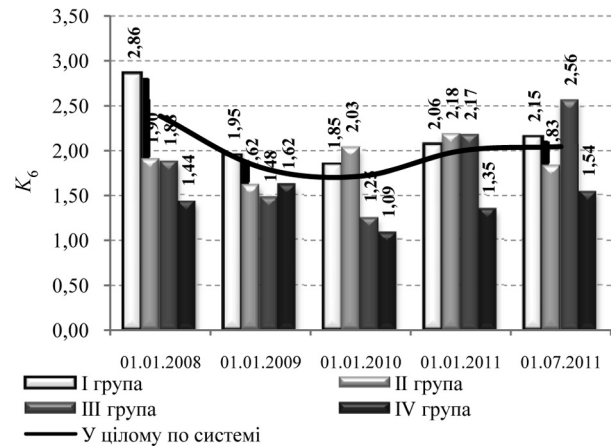

Рис. 6. Динаміка коефіцієнта захищеності коштів фізичних осіб (K_6)

Тенденція, яка намітилась у I півріччі 2011 р., має об'єктивний характер та є проявом того, що темпи приросту коштів фізичних осіб для банків I, III та IV груп дещо випереджають темпи приросту капіталу, в результаті чого відбувається зростання коефіцієнта K_6 . До того ж ця тенденція свідчить про поступове відновлення довіри вкладників до банків, а рівень показника по системі в цілому та у розрізі груп зокрема підтверджує наявність потенційної можливості додаткового нарощування ресурсної бази банків за рахунок депозитного портфеля.

Рекомендованим значенням для коефіцієнта K_7 прийнято вважати рівень покриття наданих кредитів власним капіталом на 20–30%, критичним мінімальним значенням – 10%, а верхньою межею, перевищення якої є проявом неефективного управління власним капіталом, – 50%. Попри те, що рівень покриття кредитів капіталом у цілому по системі за останні чотири роки дещо зріс і перебуває у зоні допустимих значень, він знаходиться нижче рекомендованої межі (рис. 7). При цьому у розрізі груп його рівень доволі суттєво відрізняється. Стабільно високі значення показника, рівень якого не опускався нижче 25% (на 01.01.2009 р.), демонструють банки IV групи. Банки I та II груп мають значно нижчі значення коефіцієнта K_7 , що є результатом більш активної кредитної політики порівняно з малими банками IV групи, однак упродовж досліджуваного періоду вони поступово зростали і на кінець I півріччя 2011 р. становили 18% та 20% відповідно. Зменшення обсягу власного капіталу у III групі стало причиною зниження рів-

ня покриття капіталом наданих кредитів із 23% на початок 2010 р. до 17% на кінець I півріччя 2011 р. У цілому можна стверджувати про доволі високу забезпеченість кредитних операцій власним капіталом, що свідчить про наявність потенціалу для нарощування кредитного портфеля за умови збереження достатнього рівня фінансової стійкості банків.

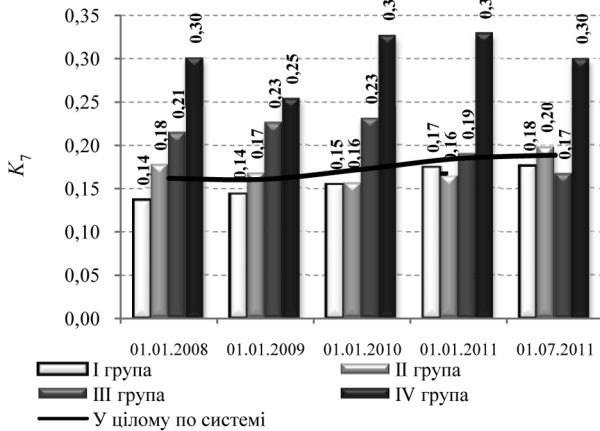

Рис. 7. Динаміка коефіцієнта покриття наданих кредитів (K_7)

Мультиплікатор капіталу (K_8) показує відносний ступінь ризику банків: його збільшення свідчить про зростання ризику, а зниження – про зменшення, що відбувається внаслідок випереджального зростання капіталу банків над їх активами. З огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що вітчизняний банківський сектор наразі є менш ризиковим, ніж у докризовий період. Частково так і є, адже банки I та II груп, на які припадає майже 80% усього капіталу системи, на кінець I півріччя 2011 р. мали нижчі значення мультиплікатора, ніж до кризи (на 01.01.2008 р.). Для банків III та IV груп із початку 2010 р. характерне незначне зростання мультиплікатора капіталу (рис. 8). Втім такі тенденції не слід вважати позитивними, адже, по-перше, навіть докризовий рівень мультиплікатора капіталу банків I – II груп знаходився у рекомендованих межах (8–12), а це свідчить про те, що банки функціонують у зоні прийнятної ризику; по-друге, низькі значення мультиплікатора капіталу банків III і насамперед IV групи є наслідком неефективного управління власним капіталом, результатом чого є низький рівень їх прибутковості, а отже, і повільні темпи зростання та розвитку. До того ж зростання мультиплікатора капіталу III групи у 2010 р. – I півріччі 2011 р. відбулося через скорочення обсягу балансового капіталу банків.

Результати оцінювання рівня та аналізу динаміки мультиплікатора капіталу у розрізі груп банків ще раз підтверджують, що в умовах посилення економічної нестабільності роль власного капіта-

лу банків як джерела ресурсів та засобу покриття можливих збитків значно зростає. Зазначимо, що мультиплікатор капіталу, крім того, що є індикатором сукупного ризику банків, також свідчить про обрану ними стратегію діяльності. Варто враховувати, що занадто мале значення цього показника свідчить про неефективну (обережну, стриману) політику банківського менеджменту, яка призводить до недоотримання банками можливих прибутків. З іншого боку, високе значення мультиплікатора капіталу є свідченням агресивної політики банків, зорієнтованої на отримання максимального прибутку, нехтуючи існуючими ризиками. Обидві розглянуті стратегії за умов неефективного управління ризиками можуть призвести як до зниження рентабельності капіталу, так і до втрати фінансової стійкості.

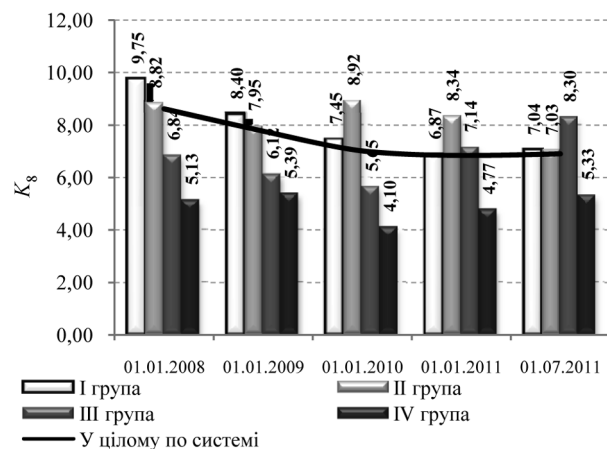

Рис. 8. Динаміка мультиплікатора капіталу (K_8)

Коефіцієнт залежності від зовнішніх джерел ресурсів (K_9) є оберненим статистичним показником до коефіцієнта платоспроможності (K_1) та характеризує можливості банків в аспекті залучення зовнішніх джерел ресурсів, тобто ділову активність банків. Отже, зниження рівня ділової активності банківського сектору в цілому спричинює підвищення рівня його платоспроможності (рис. 9). Для банків I групи з початку 2008 р. характерною була тенденція до зниження ділової активності впродовж трьох наступних років – з 90,0% до 85,0% на початок 2011 р. Однак у I півріччі 2011 р. намітилося незначне зростання (+1 п. п.). Невеликий діапазон варіації коефіцієнта K_9 спостерігається по II групі – від 89,0% на 01.01.2008 р. до 86,0% на кінець I півріччя 2011 р. (див. рис. 9). Зростання коефіцієнта для установ III групи з 82,0% на початок 2010 р. до 88,0% за результатами I півріччя 2011 р. насамперед пояснюється зниженням обсягів власного капіталу групи. Рівень залежності від зовнішніх джерел ресурсів банків IV групи залишається найнижчим по сукупності та за досліджуваний період коливається у межах від 79,0% до 82,0%. У цілому залежність сектору інших депозитних корпорацій

від зовнішніх джерел ресурсів є прийнятною та знаходиться у рекомендованих межах (80–90%), а її незначне зростання (+1 п. п.), яке мало місце у I півріччі 2011 р., свідчить про поступове підвищення рівня ділової активності банків.

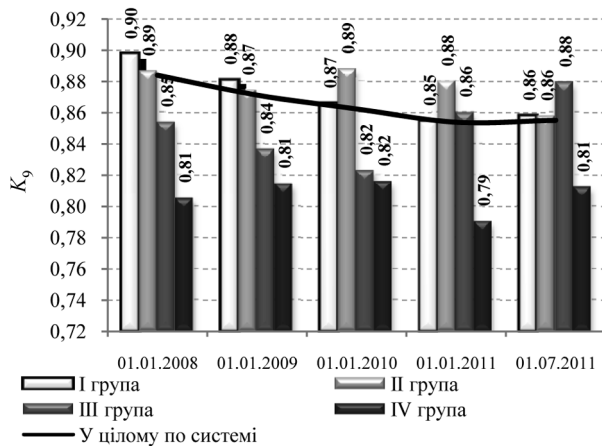

Рис. 9. Динаміка коефіцієнта залежності від зовнішніх джерел ресурсів (K_9)

Рентабельність власного капіталу (K_{10}) є узагальнюючим статистичним показником ефективності діяльності банків, який, з одного боку, характеризує рентабельність інвестицій у банківський бізнес, а з іншого – є індикатором ефективності функціонування механізму управління власним капіталом банків, тобто дозволяє оцінити якість менеджменту банків.

Як свідчать результати обчислень, за даними 2008 р. усі групи банків задекларували позитивний фінансовий результат, при цьому найбільшого зниження рівня рентабельності зазнали банки I групи – (–5 п. п.); банки другої групи закінчили рік із рентабельністю на 1 п. п. вище, ніж у попередньому році (8% проти 7%); рентабельність капіталу банків III групи знизилася майже вдвічі – з 6% до 3%, а рентабельність капіталу банків IV групи не зазнала змін (рис. 10). Тож незважаючи на те, що перші прояви кризи банки відчули ще у IV кварталі 2008 р., на початок 2009 р. сукупний фінансовий результат банківського сектору в цілому й у розрізі груп зокрема був позитивний.

Значення коефіцієнтів рентабельності капіталу станом на 01.01.2010 р. свідчать про наявність значних проблем, серед яких: погіршення якості активів; скорочення ресурсної бази; зниження доходів; зростання витрат на формування резервів за активними операціями тощо. На початок 2011 р. чисельність збиткових банків скоротилася майже удвічі – до 35 одиниць (табл. 3). Попри те, що найчисельнішою за кількістю збиткових банків була IV група – 14 банків (I, II і III групи – 5, 9, 7 банків, відповідно), середній розмір збитків, що припадає на один збитковий банк, у ній був найменший – близько 26 млн. грн. порівняно з майже 1,6 млрд. грн. збитків на один банк I групи, 877

та 144 млн. грн. збитків на один банк II та III груп відповідно. Підтвердженням позитивної динаміки є те, що в цілому за 2010 р. банківський сектор скоротив свої збитки майже на 18,5 млрд. грн. (–58,7%), у тому числі: банки I групи – майже на 58% до (–7,8 млрд. грн.); банки III та IV груп – на 75% та 90% відповідно. При цьому значно змінився розподіл збитків по групах: частка збитків I групи скоротилася на 8,6 п. п. до 46,1%, частка банків II групи зросла на 24 п. п. до 45,8%, частки банків III та IV груп зменшилися відповідно на 5,6 та 9,8 п. п. Такі значні структурні зрушення у розподілі збитків по групах банків насамперед зумовлені тим, що банки II групи впродовж року збільшили на 4,4% обсяг отримуваних збитків.

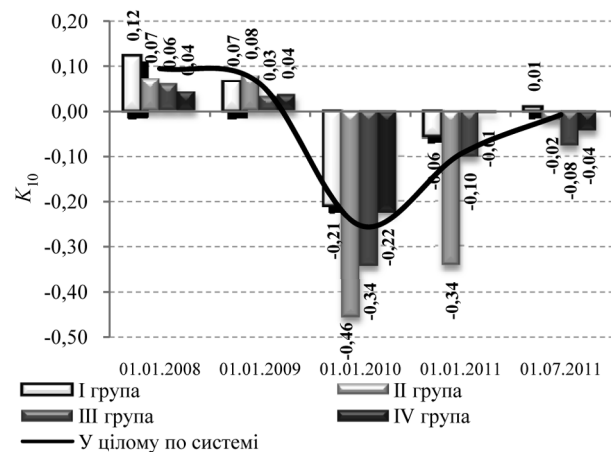

Рис. 10. Динаміка коефіцієнта рентабельності власного капіталу (K_{10})

Результати проведеного статистичного аналізу показників достатності капіталу сектору інших депозитних корпорацій на основі коефіцієнтного методу дозволяють зробити такі висновки:

1. Сукупність банків є суттєво диференційованою за показниками достатності та захищеності капіталу, що зумовлено різним ресурсним потенціалом та, відповідно, масштабами діяльності. За таких умов поглиблений аналіз достатності капіталу та ефективності його використання передбачає попередній розподіл банків на якісно однорідні групи, зокрема за розміром активів (за класифікацією НБУ).

2. Найбільші та великі банки (відповідно, I та II групи), як правило, мають рівень адекватності капіталу нижчий порівняно з середніми та малими банками, що насамперед пояснюється більш ризиковою структурою їх активів. Високі значення коефіцієнта достатності капіталу банків III та IV груп не лише вказують на їх платоспроможність, а й свідчать про неефективне використання власного капіталу та низьку якість систем управління ризиками.

Розподіл інших депозитних корпорацій по групах за розміром активів
(за класифікацією НБУ) та фінансовими результатами на 01.01.2011 р.

Групи банків	Кількість банків						Фінансовий результат				Рентабельність капіталу (ROE), %		
	Збиткові банки		Прибуткові банки		Усього		Прибуток		Збиток		Рентабельність капіталу (ROE), %		
	Кількість, од.	Частка, %	Кількість, од.	Частка, %	Кількість, од.	Частка, %	Обсяг, млн. грн.	Частка, %	Обсяг, млн. грн.	Частка, %			
I	5	29,4	12	70,6	17	10	2 850	67,9	-7 945	46,1	-5,6	3,8	-48,4
II	9	40,9	13	59,1	22	13	902	21,5	-7 895	45,8	-34,2	6,9	-108,5
III	7	33,3	14	66,7	21	12	159	3,8	-1 010	5,9	-10,2	2,7	-39,7
IV	14	12,2	101	87,8	115	66	289	6,9	-377	2,2	-0,5	1,8	-22,9
У цілому по сектору	35	20,0	140	80,0	175	100	4 200	100	-17 226	100	-9,5	3,8	-61,8

3. Поглибленого вивчення потребують особливості формування та розподілу мультиплікатора капіталу, перш за все – у групі найбільших банків. Адже ці банки формують майже 2/3 активів банківського сектору, а їх діяльність характеризує-

ся високим рівнем ризиковості. Це дозволить визначити ефективність функціонування механізму управління капіталом системоутворюючих банків та оцінити узгодженість політики формування їх активів із наявною капітальною базою.

Список використаних джерел

1. Аналіз банківської діяльності : [підруч.] / Герасимович А. М., Алексеєнко М. Д., Парасій-Вергуненко І. М. та ін. ; за ред. А. М. Герасимовича. – К. : КНЕУ, 2004. – 599 с.
2. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку : [підруч.] / Примостка Л. О. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.
3. Алексеєнко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики : [моногр.] / Алексеєнко М. Д. – К. : КНЕУ, 2002. – 276 с.
4. Головач А. В. Статистичне забезпечення управління економікою: прикладна статистика : [навч. посіб.] / Головач А. В., Захожай В. Б., Головач Н. А. – К. : КНЕУ, 2005. – 333 с.
5. Коваль С. Теоретичні основи механізму формування власного капіталу / С. Коваль // Вісник ТНЕУ. – 2009. – № 1. – С. 106–116.
6. Статистика : [підруч.] / Герасименко С. С., Головач А. В., Еріна А. М. та ін. ; за наук. ред. С. С. Герасименка. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2000. – 467 с.
7. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua – Назва з титул екрана.
8. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності : [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц.] / Парасій-Вергуненко І. М. – К. : КНЕУ, 2003. – 347 с.

Основні напрями стандартизації статистики Державного бюджету України

Проаналізовано діючу в Україні бюджетну класифікацію. Визначено основні проблеми забезпечення відповідності статистики державних фінансів міжнародним вимогам та запропоновано шляхи її удосконалення в аспекті гармонізації з загальновизнаними стандартами МВФ.

Ключові слова: державний бюджет, бюджетна класифікація, доходи бюджету, видатки бюджету, фінансування бюджету, державний борг, бухгалтерський облік у державному секторі.

Бюджетна система України є важливою складовою фінансової системи й основним механізмом здійснення фінансової політики держави. Ця система складається з державного та місцевих бюджетів. Державний бюджет є централізованим фондом фінансових ресурсів держави, що використовується для виконання покладених на неї функцій. Бюджет відіграє важливу роль у підтримці сприятливого соціального клімату в країні та є знаряддям впливу на економіку. У цілому державний бюджет є основним регулятором соціально-економічного розвитку, інструментом вирівнювання демографічних та інших диспропорцій як на мікро-, так і на макrorівні. Державний бюджет України затверджується щорічно Верховною Радою України Законом про Державний бюджет України, в якому, зокрема, визначається обсяг доходів, що акумулюються до бюджету, та обсяг видатків на фінансування основних функцій держави.

Доходи державного бюджету є фінансовою базою діяльності держави. Їх склад, форми мобілізації залежать від системи та методів господарювання, а також від економічних завдань, які вирішує суспільство у певний період. Видатки державного бюджету відображають фінансове забезпечення виконання державою її функцій. За допомогою статистичних методів контролюються надходження доходів і здійснення видатків, вивчається структура та динаміка бюджетних статей, аналізуються співвідношення окремих статей, виявляються закономірності їх розподілу, характеризуються й оцінюються зв'язки між показниками доходів і видатків бюджету.

Проблемам дослідження бюджетних відносин присвячені праці вітчизняних учених-економістів: С. Булгакової, В. Гейця, І. Луніної, В. Опаріна, К. Павлюк, Д. Полозенка, В. Федосова, С. Юрія та ін. Вагомий внесок в удосконалення статистичного вивчення бюджетної діяльності зробили такі науковці-статистики, як Е. Галицька, С. Герасименко, А. Єріна, К. Захожай, Н. Ковтун, О. Мазуренко, І. Манцуров, О. Осауленко, О. Царук та ін. Однак залишаються дискусійними і невирішеними питання стандартизації статистики державного бюджету та її гармонізації з міжнародними стандартами.

Метою статті є аналіз бюджетної класифікації України, визначення її відповідності міжнародним стандартам статистики державних фінансів для забезпечення їх гармонізації.

Статистика державного бюджету має ключове значення для податково-бюджетного аналізу та відіграє важливу роль як в обґрунтуванні, розробці та моніторингу фінансових програм, так і у здійсненні нагляду за заходами економічної політики. Тому у теперішній час перед державною статистикою України постала проблема приведення статистики державного бюджету у відповідність до останніх змін у міжнародних стандартах. Проблема гармонізації системи статистики державного бюджету тісно пов'язана з глобалізаційними процесами й умовами, що висувуються ринковою економікою, її розв'язання потребує переходу національної статистики на міжнародні статистичні стандарти.

Белику роль у забезпеченні порівнянності статистичних даних відіграють міжнародні організації – Міжнародний валютний фонд (далі – МВФ), Євростат, ООН та ін. Їх діяльність спрямована, зокрема, на вирішення нових обліково-статистичних проблем міжнародного рівня. Система статистики державного бюджету в Україні має відповідати вимогам міжнародних організацій, що і визначає сучасні напрями її реформування.

Методологічні основи побудови системи статистики державних фінансів, у тому числі статистичні методи вивчення державного бюджету, викладені в офіційних виданнях МВФ. Таким офіційним документом, що регламентує міжнародні стандарти у цій сфері, є Керівництво зі статистики державних фінансів 2001 [1]. Наразі це видання є підґрунтям розробки показників для складання й оприлюднення податково-бюджетної статистики з метою вдосконалення системи звітності та підвищення прозорості у сфері державних фінансів. Основна увага в Керівництві приділена визначенням, класифікаціям та принципам ведення статистики державних фінансів. Крім того, касовий метод обліку економічних подій у секторі державного управління змінено на метод нарахування, що дає змогу відобразити всі потоки ресурсів.

Україна приєдналася до Спеціального стандарту поширення даних МВФ (далі – ССПД), але упровадження повністю інтегрованої систе-

ми, що подається в Керівництві, займе певний час. Водночас гармонізація передбачає узгодження та взаємну відповідність законодавства країн щодо регулювання бухгалтерського обліку і статистики, а національні моделі організації обліку та системи стандартів не повинні суттєво відрізнятися від аналогічних стандартів інших країн – членів співтовариства.

Для системи статистики державного бюджету, в першу чергу, необхідна уніфікація бюджетної класифікації з міжнародними стандартами. На цьому шляху Україною зроблені певні кроки. Згідно з Бюджетним кодексом України, бюджетна класифікація визначається як єдине систематизоване групування доходів, витрат і фінансування бюджету за ознаками економічної сутності, функціональної діяльності, організаційного устрою тощо відповідно до законодавства України і міжнародних стандартів [2]. Вона є єдиною для всіх бюджетів, що складають бюджетну систему України, та використовується у бюджетному плануванні, процесі складання проектів бюджетів різних рівнів, розробці індивідуальних і зведених кошторисів витрат та доходів бюджетних установ. При цьому забезпечується взаємозв'язок державного плану економічного й соціального розвитку країни та фінансових планів міністерств і відомств із бюджетом, зведення показників державного й місцевих бюджетів. На основі бюджетної класифікації можна порівнювати фактичні та планові показники бюджетів різних рівнів, визначати характер регулюючих дій держави щодо надходжень за джерелами доходів і напрямками використання одержаних коштів.

Бюджетна класифікація використовується на всіх стадіях бюджетного процесу, в ході складання, розгляду, затвердження бюджетів усіх рівнів та їх виконання. Вона відіграє важливу роль у здійсненні контролю за фінансовою діяльністю суб'єктів бюджетного процесу, оскільки уможливорює порівняння показників державного та місцевих бюдже-

тів, створює умови для розгляду й економічного аналізу бюджетів усіх рівнів, спрощує синтетичний і аналітичний облік доходів та видатків у бюджетних установах, а також полегшує контроль за виконанням бюджету, своєчасністю й повнотою надходження коштів та їх використанням за цільовим призначенням.

Бюджетна класифікація була запроваджена Наказом Міністерства фінансів України "Про бюджетну класифікацію та її запровадження" від 27.12.2001 р. № 604. Наразі він утратив чинність (Наказ Міністерства фінансів України "Про бюджетну класифікацію" від 14.01.2011 р. № 11).

Чинна бюджетна класифікація складається з таких розділів [3]:

- 1) класифікація доходів бюджету;
 - 2) класифікація видатків бюджету:
 - функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету;
 - економічна класифікація видатків бюджету;
 - класифікація кредитування бюджету;
 - відомча класифікація видатків та кредитування бюджету;
 - 3) класифікація фінансування бюджету:
 - за типом кредитора;
 - за типом боргового зобов'язання;
 - 4) класифікація боргу:
 - за типом кредитора;
 - за типом боргового зобов'язання;
 - 5) структура кодування програмної класифікації видатків та кредитування бюджету (сама програмна класифікація видатків щорічно визначається в законі про державний бюджет).
- Класифікація доходів бюджету, відповідно до національної бюджетної класифікації, в основному зорієнтована на міжнародну класифікацію, що міститься у Керівництві зі статистики державних фінансів. У табл. 1 наведено порівняння основних статей доходів бюджету відповідно до міжнародних стандартів та національної бюджетної класифікації доходів [1; 3].

Таблиця 1

Класифікація доходів бюджету

Класифікація доходів бюджету відповідно до міжнародних стандартів	Національна бюджетна класифікація доходів
11 Податкові надходження	10000000 Податкові надходження
111 Податок на доходи, прибуток та приріст капіталу	11000000 Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості
112 Податки на фонд заробітної плати та робочу силу	12000000 Податки на власність
113 Податки на власність	13000000 Збори та плата за спеціальне використання природних ресурсів
114 Податки на товари та послуги	14000000 Внутрішні податки на товари та послуги
115 Податки на міжнародну торгівлю та операції	15000000 Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції
116 Інші податки	16000000 Окремі податки і збори, що зараховуються до місцевих бюджетів
	17000000 Рентна плата, збори на паливно-енергетичні ресурси
	18000000 Місцеві податки і збори

СТАТИСТИКА ТА СУМІЖНІ ГАЛУЗІ ДОСЛІДЖЕНЬ

Продовж. табл. 1

Класифікація доходів бюджету відповідно до міжнародних стандартів	Національна бюджетна класифікація доходів
	19000000 Інші податки та збори
12 Внески на соціальні потреби	20000000 Неподаткові надходження
121 Внески на соціальне забезпечення	21000000 Доходи від власності та підприємницької діяльності
122 Інші внески на соціальні потреби	22000000 Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності
	24000000 Інші неподаткові надходження
	25000000 Власні надходження бюджетних установ
13 Гранти	30000000 Доходи від операцій з капіталом
131 Від урядів іноземних держав	31000000 Надходження від продажу основного капіталу
132 Від міжнародних організацій	32000000 Надходження від реалізації державних запасів товарів
133 Від інших одиниць сектору державного управління	33000000 Кошти від продажу землі і нематеріальних активів
	34000000 Податки на фінансові операції та операції з капіталом
14 Інші доходи	40000000 Офіційні трансферти
141 Доходи від власності	41000000 Від органів державного управління
142 Продаж товарів та послуг	42000000 Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій
143 Штрафи, пені, неустойки	
144 Добровільні трансферти, крім грантів	
145 Інші доходи	
	50000000 Цільові фонди

Розбіжності у розгорнутій структурі податкових надходжень до бюджету пояснюються особливостями національної податкової системи. Так, стаття 16000000 “Окремі податки і збори, що зараховуються до місцевих бюджетів” уведена в дію з 01.01.2011 р. згідно з Податковим кодексом. Водночас вона містить класифікацію місцевих податків і зборів, що існували до прийняття цього кодексу. В міжнародній класифікації доходів бюджету не існує розділу “неподаткові надходження”, а ті окремі доходи, що мають неподатковий характер,

належать до розділу “інші доходи”. Крім того, у міжнародній класифікації до доходів бюджету віднесено соціальні відрядження. Проте у вітчизняній практиці соціальні фонди є позабюджетними, тому їх надходження не відносять до доходів бюджету.

Вивчення статистичних показників доходів державного бюджету уможливило оцінку структурних зрушень у дохідній частині бюджету (табл. 2, 3, за оперативними даними Міністерства фінансів України).

Таблиця 2

Структура доходів Державного бюджету України у 2009–2010 рр.

Показник	Рік	2009		2010	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%
Доходи – усього, у тому числі:		209700,3	100,00	240615,2	100,00
– податкові надходження		148915,6	71,01	166872,2	69,36
– неподаткові надходження		50676,8	24,17	65067,7	27,04
– доходи від операцій з капіталом		1060,0	0,50	587,0	0,24
– офіційні трансферти від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій		645,3	0,31	305,6	0,13
– цільові фонди		633,6	0,30	1158,0	0,48
– офіційні трансферти від органів державного управління		7769,0	3,71	6624,7	2,75

Таблиця 3

Структура основних надходжень до Державного бюджету України у 2009–2010 рр.

Показник	Рік	2009		2010	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%
Податкові надходження, із них:		148915,6	100,00	166872,2	100,00
– податки на дохід, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості		32569,8	21,87	39969,2	23,95

Показник	Рік	2009		2010	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%
– податки на власність		–	–	–	–
– збори за спеціальне використання природних ресурсів		2624,3	1,77	2928,8	1,75
– внутрішні податки на товари та послуги		106331,1	71,40	114302,4	68,50
– податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції		6929,3	4,66	9071,9	5,44
– інші податки		461,1	0,30	599,9	0,36
Неподаткові надходження, із них:		50676,8	100,00	65067,7	100,00
– доходи від власності та підприємницької діяльності		16146,1	31,86	29700,6	45,65
– адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу		1632,5	3,22	1638,8	2,52
– інші неподаткові надходження		12333,0	24,34	11649,7	17,90
– власні надходження бюджетних установ		20565,2	40,58	22078,6	33,93

Аналіз даних табл. 2 свідчить, що у цілому доходи Державного бюджету України в 2010 р. порівняно з попереднім роком збільшилися в 1,15 раза, або на 15%. Порівняння структури доходів Державного бюджету України у 2009 та 2010 роках показує, що основною статтею доходів у податкових надходженнях є внутрішні податки на товари та послуги (відповідно, 71,40% і 68,50%), у неподаткових надходженнях – доходи від власності й підприємницької діяльності (31,86% і 45,65%) та власні надходження бюджетних установ (40,58% і 33,93%) (див. табл. 3). Суттєвих структурних зрушень у доходах державного бюджету у 2010 р. порівняно з 2009 р. не відбулося.

Щодо класифікації видатків державного бюджету, то в міжнародній класифікації передбачено економічну, функціональну та перехресну класифікації видатків. Економічна класифікація видатків включає 8 розділів: оплата праці працівникам; придбання товарів і послуг; споживання основного капіталу; проценти; субсидії; гранти; соціальні допомоги; інші видатки [2]. У відповідній вітчизняній класифікації усі видатки поділені на поточні та капітальні. До поточних належать [3]:

1) видатки на товари і послуги, що включають оплату праці працівникам бюджетних установ, нарахування на заробітну плату, придбання товарів та послуг, видатки на відрядження, оплату комунальних послуг;

2) видатки на виплату процентів за зобов'язаннями;

3) субсидії та поточні трансферти, що включають трансферти підприємствам, органам державного управління різних рівнів та населенню.

До капітальних належать:

1) видатки на придбання основного капіталу, які включають придбання обладнання і предметів довгострокового користування, капітальне будівництво, капітальний ремонт, реконструкцію та реставрацію;

2) видатки на створення державних запасів та резервів;

3) видатки на придбання землі та нематеріальних активів;

4) капітальні трансферти.

Таким чином, у цілому за статтями національна економічна класифікація видатків відповідає міжнародній, а поділ на поточні та капітальні видатки можна пояснити щорічним виділенням у складі бюджету поточного бюджету та бюджету розвитку.

Функціональна класифікація видатків наразі повністю відповідає міжнародним стандартам статистики державних фінансів 2001 р. і включає 10 розділів: загальнодержавні функції; оборона; громадський порядок, безпека та судово-влада; економічна діяльність; охорона навколишнього природного середовища; житлово-комунальне господарство; охорона здоров'я; фізичний та духовний розвиток; освіта; соціальний захист та соціальне забезпечення [3]. Відомчої класифікації видатків та класифікації кредитування бюджету в міжнародних стандартах бюджетної класифікації не передбачено.

Аналіз статистичних показників видатків державного бюджету дає можливість зробити висновки про структурні зрушення у видатковій частині бюджету (табл. 4, за даними Рахункової палати України).

Таблиця 4

Структура видатків Державного бюджету України в 2009–2010 рр. за функціональною класифікацією

Показник	Рік	2009		2010	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%
Видатки – усього, у тому числі:		242357	100,00	303589	100,00
– загальнодержавні функції, з них:		87048	35,92	112460	37,04
• кошти, що передаються до бюджетів інших рівнів		62180	25,66	77766	25,61

Показник	Рік	2009		2010	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%
– оборона		9655	3,98	11347	3,74
– громадський порядок, безпека та судова влада		24164	9,97	28571	9,41
– економічна діяльність		33234	13,71	36030	11,87
– охорона навколишнього природного середовища		1824	0,75	2293	0,75
– житлово-комунальне господарство		248	0,10	844	0,28
– охорона здоров'я		7531	3,11	8759	2,89
– духовний і фізичний розвиток		3216	1,33	5166	1,70
– освіта		23925	9,88	28808	9,49
– соціальний захист та соціальне забезпечення		51512	21,25	69311	22,83

Як свідчать розрахунки, всі основні статті видатків Державного бюджету України в 2010 р. порівняно з 2009 р. зросли. Найбільш суттєві зміни за обсягом видатків бюджету спостерігаються за статтями видатків на фінансування загальнодержавних функцій (збільшилися в 1,3 раза), соціального захисту та соціального забезпечення (в 1,3 раза), оборони (в 1,2 раза).

Щодо класифікації фінансування бюджету та державного боргу, то визначення поняття “державний борг”, що подається Бюджетним кодексом України, не задовольняє вимоги міжнародних стандартів. Так, відповідно до Бюджетного кодексу, державний борг – це загальна сума заборгованості держави, яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави, включаючи боргові зобов'язання держави, що вступають у дію в результаті виданих гарантій за кредитами, або зобов'язань, що виникають на підставі законодавства або договору. Однак це визначення значно звужує величину державного боргу, оскільки не передбачає включення до нього зобов'язань місцевих органів влади [2]. Тобто, відповідно до принципів статистики державних фінансів 2001 р. [1] і Європейської системи рахунків 1995 р. [4], місцеві позики належать до державного боргу, а згідно з законодавством України – не є державним боргом.

В Україні розрахунок основних показників статистики державного боргу здійснює Національний банк України, Міністерство фінансів України та Державна служба статистики України. Проте ці установи у своїй практиці не завжди керуються методами, гармонізованими з міжнародними стандартами, що призводить до викривлення інформації щодо платоспроможності та інвестиційної привабливості України. Отже, класифікація державного боргу та інформація про показники статистики державного боргу України наразі не гармонізована з міжнародними стандартами ЄС та МВФ [5].

Крім того, переважну частку інформації про економічний і соціальний розвиток держави статистика отримує з бухгалтерської (фінансової) звітності. Це стосується і бюджетної сфери. Достовірність і точність макроекономічних показ-

ників, на основі яких розраховуються показники доходів бюджету, якість розрахованих показників видатків на фінансування бюджетних установ та бюджетних програм напряму залежать від досконалості й ефективності системи бухгалтерського обліку. Тому гармонізація статистики з вимогами статистики державних фінансів 2001 р. передбачає реформування системи обліку бюджетних коштів.

З метою реалізації зазначеного завдання в останні роки у різних країнах суттєво прискорилося впровадження Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Ідея гармонізації систем бухгалтерського обліку різних країн реалізується у рамках Європейського співтовариства. Суть її полягає в тому, що у кожній країні може існувати своя модель організації обліку, врегульована певною системою стандартів, але ці стандарти не повинні суперечити відповідним стандартам у країнах співтовариства. Міжнародною федерацією бухгалтерів були підготовлені та у 2000 році почали видаватися Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку для державного сектору (IPSAS) [6].

У теперішній час в Україні, відповідно до нормативно-правових документів, що регулюють облік бюджетних операцій, бухгалтерський облік операцій із виконання бюджетів здійснюється за касовим методом, який передбачає реєстрацію операцій на момент отримання на рахунки бюджетів грошових коштів та їх вибуття з рахунків бюджетів, тобто облік руху грошових коштів. Таким чином, при використанні касового методу час відображення в обліку може істотно відставати від часу здійснення відповідної економічної діяльності або операцій. Водночас, відповідно до статистики державних фінансів 2001 р., усі події, що призводять до створення, зміни, обміну або зникнення економічної вартості, відображаються за методом нарахування. На відміну від касового методу обліку, метод нарахування передбачає, що реєстрація здійснюється у момент отримання або передачі активів чи зобов'язань, тобто час відображення в обліку відповідає часу фактичного переміщення потоків ресурсів. Іншими словами, результати економічних подій відображаються в обліку в той період, коли ці події відбулися, незалежно від того,

чи були отримані грошові кошти і чи передбачалася їх сплата або отримання.

У результаті облік за методом нарахувань забезпечує найкращу оцінку як активів та зобов'язань державного сектору економіки, змін у їх величині та структурі, так і макроекономічного впливу податково-бюджетної політики, що реалізують органи державної влади, на економіку та соціальну сферу держави.

Отже, відсутність узгодженості в системах класифікацій, методології обліку показників бюджетної сфери вимагає від статистики державних фінансів України вдосконалення шляхом гармонізації з міжнародними стандартами для забезпечення порівнянності статистичної інформації про фінансовий стан України. Недотримання принципу порівнянності зумовлює незіставність даних про державні фінанси України, у тому числі про державний бюджет, з відповідними показниками для

країн, статистичні системи яких гармонізовані з Європейською системою рахунків 1995 р. і статистикою державних фінансів 2001 р.

У зв'язку з цим пріоритетними завданнями для України є: продовження роботи щодо розробки та вдосконалення національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі; розробка єдиного плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі, гармонізованого з бюджетною класифікацією; впровадження системи управління бюджетним обліком за методом нарахування, що уможливить контроль не лише правильності, а й результативності використання бюджетних коштів кожного року і загалом при завершенні програми, а також забезпечить об'єктивну оцінку активів та зобов'язань органів державної влади; удосконалення бюджетної класифікації відповідно до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел

1. Руководство по статистике государственных финансов 2001 года [Электронный ресурс] / МВФ. Статистическое управление. – [2-е изд.]. – Режим доступа : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfs/manual/rus/pdf/allr.pdf>
2. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001 р. № 2542-III, станом на 01.01.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2542-14>
3. Наказ Міністерства фінансів України “Про бюджетну класифікацію” від 14.01.2011 р. № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1023.2794.0>
4. European system of accounts. ESA 1995 [Electronic resource]. – Access mode : <http://circa.europa.eu/irc/dsis/nfaccount/info/data/esa95/en/titelen.htm> – Screen title.
5. Царук О. В. Гармонізація системи статистики державних фінансів з міжнародними стандартами: статистика державного боргу та дефіциту бюджету / О. В. Царук // Статистика України. – 2006. – № 3. – С. 21–25.
6. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку для державного сектору (IPSAS) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=80965&cat_id=83024 – Назва з титул. екрана.

Порівняльний аналіз дохідності та ризику інвестиційних і пенсійних фондів

Розглянуто методологічні підходи до аналізу дохідності та ризику інвестиційних і пенсійних фондів. На основі цих підходів за даними компанії “КІНТО” проаналізовано дохідність та структуру інвестиційного фонду “Синергія-3” та пенсійного фонду “Соціальний стандарт”.

Ключові слова: статистичний аналіз, дохідність, ризик, інвестиційний фонд, пенсійний фонд.

Проблематика розвитку ринку небанківських послуг України, зокрема діяльності інвестиційних фондів і накопичувальних фондів пенсійного страхування, та капіталізації заощаджень домогосподарств потребує ґрунтовних досліджень. Для прийняття домогосподарствами рішень щодо питання вибору напряму інвестування своїх заощаджень необхідно провести порівняльний аналіз дохідності та ризику інвестиційних і пенсійних фондів.

У теперішній час розробки вітчизняних та зарубіжних учених спрямовані на визначення ролі інвестиційних фондів і накопичувальних фондів пенсійного страхування у залученні заощаджень домогосподарств для інвестування в економіку

держави. При цьому багато дослідників дійшли спільного висновку, що на заощадження домогосподарств суттєво впливає загальнообов’язкова накопичувальна пенсійна система [1–4].

Метою роботи є порівняльний аналіз рівня дохідності та ризику інвестиційних і пенсійних фондів для забезпечення ефективності використання інвестиційного потенціалу заощаджень домогосподарств. Такий аналіз доцільно проводити на основі портфельної теорії, що дозволяє застосовувати статистичні методи для оптимізації структури інвестиційних портфелів на основі співвідношення ризику-дохідності (рис. 1).

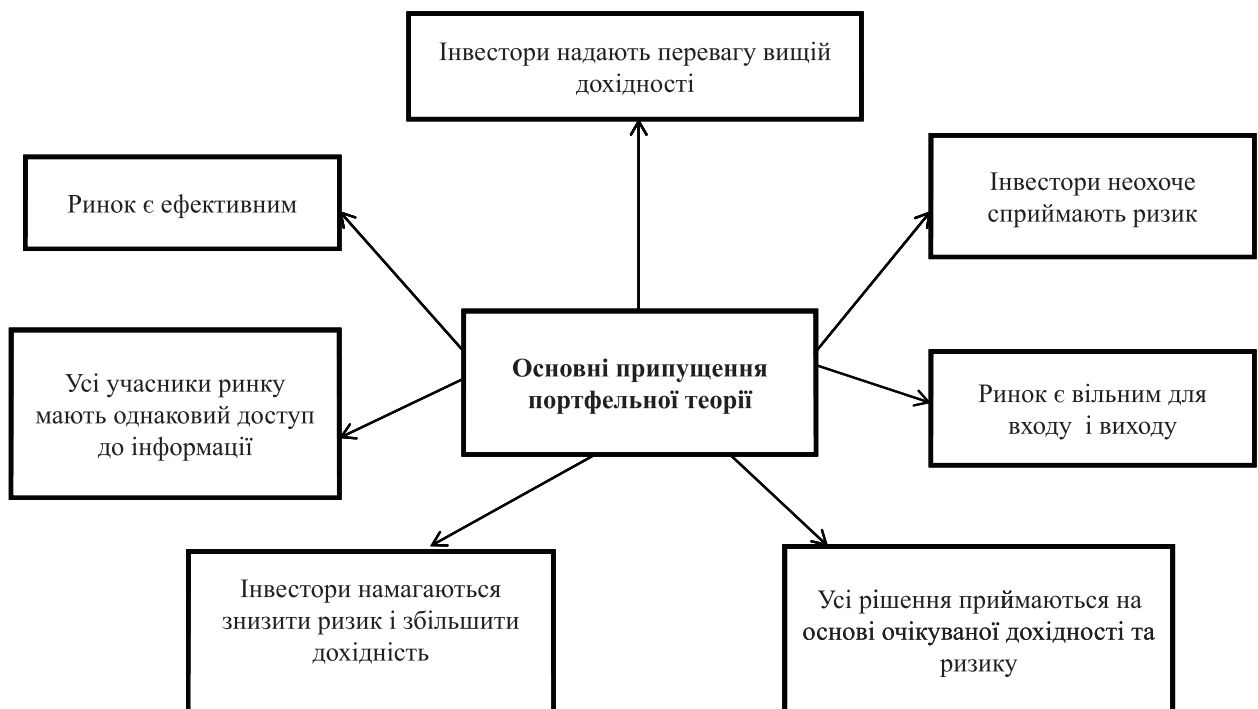

Рис. 1. Основні припущення портфельної теорії

Оцінка ефективності інвестиційного портфеля відбувається за кількома показниками [5]:

- 1) дохідність портфеля;
- 2) стандартне відхилення розподілу доходів;
- 3) коваріація активів А і В (характеризує здатність одночасної зміни дохідності активів А і В);
- 4) коефіцієнт кореляції (характеризує взаємозалежність доходів за активами А і В);
- 5) ринковий ризик портфеля;
- 6) коефіцієнт варіації;

7) цінова модель капітальних активів (характеризує зв'язок ринкового ризику та дохідності портфеля).

Для проведення відповідного аналізу використано дані, опубліковані приватним акціонерним товариством “КІНТО” (далі – “КІНТО”) [6], щодо дохідності та структури інвестиційного фонду “Синергія-3” та пенсійного фонду “Соціальний стандарт” за 2006–2010 рр.

Інвестиційний фонд “Синергія-3”. Мета діяльності інвестиційного фонду “Синергія-3” (далі

– ІФ) полягає у максимізації збільшення капіталу шляхом довгострокових інвестицій в акції українських компаній, що мають потенціал зростання, вищий за середній по ринку. Відповідно до інвестиційної політики, цей фонд можна класифікувати як “фонд зростання”. “КІНТО” як компанія з управління активами (далі – Компанія), виходячи з мети діяльності фонду, повинна дотримуватися стратегії активного інвестиційного менеджменту, що передбачає прийняття рішень щодо купівлі або продажу цінних паперів на основі результатів економічного, фінансового та ринкового аналізу. Головним критерієм вибору тієї чи іншої акції буде потенціал зростання її ціни. Формуючи інвестиційний портфель, Компанія орієнтуватиметься на найбільших українських емітентів – металургійні, енергетичні, хімічні та нафтові компанії, а також підприємства машинобудування та добувних галузей. Популярність цих акцій на фондовому ринку і порівняно високий рівень їх ліквідності уможливають більш оперативне керування інвестиційним портфелем ІФ.

Компанія з управління активами планує залучені у досліджуваній фонд кошти розмістити так: не менше 70% – в акції; до 30% – у депозити та боргові цінні папери (ця найбільш ліквідна частина активів призначена для реалізації оперативних рішень з інвестування) [6].

Орієнтуючись на стан українського фондового ринку, коли через недостатній обсяг статистичних даних неможливо оцінити ризиковість вкладень у цінні папери окремих емітентів, Компанія з метою диверсифікації дотримуватиметься принципу збалансованого (рівномірного) вкладення грошових коштів у ті чи інші цінні папери. Передбачається, що максимальний розмір кожної позиції у портфелі фонду “Синергія-3” після визнання його Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку не буде перевищувати 10% від загальної вартості його активів. Керуючи активами ІФ, Компанія планує використовувати стратегію пасивного ядра: більша частина портфеля “купується і тримається”, з рештою здійснюється активне керування [6].

Сигналом для прийняття рішення щодо купівлі / продажу є відповідно:

- купівля – ціна акції на ринку не перевищує 40% “справедливої” ціни (оцінювальна вартість акції компанії з урахуванням її фінансових і виробничих показників та інвестиційних оцінок);
- продаж – ціна акції на ринку досягає “справедливої” ціни.

“Консервативна” частина портфеля дозволить зменшити сукупні транзакційні витрати на моніторинг. Мета стратегії активного керування – на основі аналізу ринку в цілому, окремих галузей економіки і компаній зокрема забезпечити ефективність інвестицій, вищу за середню, оскільки

український фондовий ринок наразі далекий від “мінімально ефективного”.

Зазначимо також деякі інші положення щодо діяльності ІФ. Впливу короткострокових коливань ринку, як і рівню поточного доходу (дивідендам) особлива увага приділятися не буде, оскільки поточний дохід в українських реаліях не відображає внутрішню вартість акцій тієї або іншої компанії і не є чинником, що зумовлює зростання курсової вартості конкретної акції. Оскільки інвестування – динамічний процес, то внаслідок змін інвестиційної ефективності різних класів активів та їх окремих складових Компанія має здійснювати постійний моніторинг та перегляд структури портфеля фонду “Синергія-3”. Поточні доходи фонду (дивіденди та проценти) акціонерам не виплачуватимуться, а будуть реінвестуватись у повному обсязі. Інвестиційний горизонт діяльності ІФ – 3 роки, мета фонду після закінчення строку його діяльності може бути досягнута лише за умови зростання фондового ринку України.

Фонд “Синергія-3” не планує здійснювати викуп своїх акцій. Вартість чистих активів у розрахунку на одну акцію в обігу обчислюватиметься відповідно до “Положення про порядок визначення вартості чистих активів інститутів спільного інвестування”, затвердженого Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку [7]. ІФ планує здійснити розрахунки за власними акціями після закінчення строку діяльності, тобто під час ліквідації. Вартість чистих активів фонду в розрахунку на його акцію може як збільшуватися, так і зменшуватися.

Пенсійний фонд “Соціальний стандарт”. Відкритий недержавний пенсійний фонд “Соціальний стандарт” (далі – ПФ) – неприбуткова організація, що створене та діє на підставі Закону України “Про недержавне пенсійне забезпечення” [8], інших нормативно-правових актів із питань недержавного пенсійного забезпечення, зареєстрований 19.10.2004 року як фінансова установа (реєстраційний номер 12100593) [6].

Мета створення ПФ – забезпечення додаткових пенсій його учасникам шляхом залучення, накопичення та примноження грошових коштів вкладників завдяки інвестуванню в економіку України. Учасники (вкладники фонду) – будь-які юридичні або фізичні особи. Надійність пенсійного фонду забезпечується:

- щорічним незалежним аудитом діяльності з недержавного пенсійного забезпечення;
- щоквартальною звітністю осіб, які здійснюють обслуговування фонду;
- контролем за діяльністю осіб, які здійснюють обслуговування фонду, з боку уповноважених державних органів;
- наглядом за діяльністю ПФ з боку ради пенсійного фонду;

– суворим додержанням вимог законодавства та інших нормативно-правових актів щодо складу та структури пенсійних активів.

Відкритий пенсійний фонд “Соціальний стандарт” не тільки відповідає всім вимогам чинного законодавства, але й обслуговується професійни-

ми, надійними та досвідченими учасниками ринку фінансових послуг.

Для проведення порівняльного аналізу інвестиційного ризику результати розрахунку показників ефективності інвестиційного портфеля досліджуваних установ зведено у табл. 1.

Таблиця 1

Показники ефективності інвестиційного портфеля інвестиційного фонду “Синергія-3” та пенсійного фонду “Соціальний стандарт” за 2006–2010 рр.

Показники ефективності	“Синергія-3”	“Соціальний стандарт”
Середня дохідність, %	1,86	1,37
Коефіцієнт ризику (стандартне квадратичне відхилення), %	12,83	4,91
Коефіцієнт варіації, %	6,89	3,59
Коефіцієнт ризику по фондовому ринку, %	1,56	1,56
β -коефіцієнт	8,19	3,13

Для визначення коефіцієнта Шарпа “КІНТО” використовує рівень безризикової дохідності розміром 19,0% [6]. Дані табл. 1 свідчать, що фонд “Синергія-3” має вищу середню дохідність, ніж фонд “Соціальний стандарт” (1,86% та 1,37% відповідно), а це зумовлює дещо вищий ступінь ризику першого фонду порівняно з другим (12,83% та 4,91% відповідно). Коефіцієнти варіації, що становлять 6,89% та 3,59% відповідно, демонструють високий ступінь залежності розподілу ризику на кожен одиницю дохідності. Значення β -коефіцієнта (8,19 та 3,13 відповідно) набагато більші за 1, що свідчить про високий рівень ринкового ризику.

Коефіцієнт коваріації дорівнює 0,004 (близький до нуля), тобто активи мають дуже незначну тенденцію до зміни в одному напрямі протягом аналізованого періоду. Значення коефіцієнта кореляції ($R = 0,74$) показує, що доходи активів

змінюються доволі синхронно в одному напрямі, тобто зростання одного призводить до зростання іншого.

Таким чином, у роботі за результатами обчислення показників ефективності, сформованих на основі портфельної теорії, проаналізовано дохідність і ризиковість інвестиційних та пенсійних фондів з метою використання інвестиційного потенціалу заощаджень домогосподарств. Показано, що фонд “Синергія-3” має вищий ступінь і ризику, і дохідності. Тому вибір фізичної особи між цими двома фондами залежить лише від її схильності до ризику: більш схильна до ризику особа обирає “Синергію-3”, а менш схильна – “Соціальний стандарт”. Через це учасниками останнього є особи переважно пенсійного віку, які вважають за краще гарантовано отримати менший за обсягом дохід, ніж ризикувати, очікуючи на більші виплати.

Список використаних джерел

1. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації : [кол. моногр.] / за ред. Е. М. Лібанової ; Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – Умань : ВПЦ “Візаві”, 2010. – 267 с.
2. Цікановська Н. Роль пенсійної реформи у формуванні заощаджень домогосподарств [Електронний ресурс] / Н. Цікановська // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 498–495. – Режим доступу до журн. : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/freu/2009_19/68.pdf
3. Murphy P. L. Pension Funds and National Saving / Murphy P. L., Musalem A. R. – Washington : The World Bank, 2004. – 46 p.
4. Bosworth B. Pension Reform and Saving / Bosworth B., Burtless G. – Washington : Brookings Institution Press, 2004. – 44 p.
5. Markowitz H. M. Portfolio Selection : Efficient Diversification of Investment / Markowitz H. M. – New York : John Wiley and Sons, 1959. – 384 p.
6. Офіційний сайт ПрАТ “КІНТО” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kinto.com/>
7. Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку “Про затвердження Положення про порядок визначення вартості чистих активів інститутів спільного інвестування (пайових та корпоративних інвестиційних фондів)” від 02.07.2002 р. № 201, станом на 01.04.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0606-02>
8. Закон України “Про недержавне пенсійне забезпечення” від 09.07.2003 р. № 1057-IV, станом на 01.10.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15>

Історичні передумови виникнення міжнародних фінансових організацій та етапи їх співробітництва з Україною

Розглянуто історичні передумови виникнення і діяльність таких міжнародних фінансових організацій, як Міжнародний банк реконструкції та розвитку й Міжнародний валютний фонд. Проаналізовано їх розвиток та поширення впливу на світовій арені. Відображено етапи формування взаємовідносин з Україною.

Ключові слова: міжнародні фінансові організації, співробітництво, МБРР, МВФ, програма “стенд-бай”, Світовий банк, кредит.

Упродовж років незалежності Україна встановила тісну співпрацю з багатьма країнами світу та міжнародними організаціями, зокрема у галузі фінансів та валютного регулювання. Розглядаючи концептуальні засади такої співпраці з метою визначення найбільш ефективних механізмів її розширення та вдосконалення, слід зазначити, що ХХ ст. характеризувалося бурхливими змінами у політичній та економічній сферах. Це й науково-технічна революція, що вплинула на розвиток виробництва, і Велика депресія (1929 р. – кінець 1930-х років), руйнівна хвиля Другої світової війни, а також розпад колоніальної системи та Радянського Союзу. Всі ці зміни були поштовхами до розуміння світовою спільнотою необхідності створення міжнародних організацій різної спрямованості, але зі спільною метою – гарантування стабілізації світової економіки.

Нині багато вітчизняних та зарубіжних науковців займаються дослідженням розвитку міжнародних фінансових організацій від початку їх створення до сучасного стану. Серед вітчизняних та російських фахівців, чиї наукові праці присвячені проблематиці виникнення та еволюції міжнародних фінансових організацій (далі – МФО) у контексті розвитку світової фінансової системи, слід назвати І. Герчикову, Л. Красавіну, А. Халевинського, Є. Халевинську, В. Хорошковського. Важливими з погляду дослідження передумов виникнення таких міжнародних фінансових організацій, як Світовий банк та Міжнародний валютний фонд, є праці зарубіжних науковців А. Екса, Б. Коена, Н. Рубіні, де багато уваги приділяється Бреттон-Вудській конференції, започаткуванню перших МФО тощо. Разом з тим, питання етапності розвитку цих організацій та їх взаємовідносин з Україною у науковій літературі висвітлені недостатньо.

Мета роботи – визначити історичні передумови виникнення таких найвпливовіших міжнародних фінансових організацій сучасності, як Міжнародний валютний фонд (далі – МВФ) та Міжнародний банк реконструкції та розвитку (далі – МБРР), а також окреслити етапи їх розвитку та співробітництва з Україною.

© О. І. Щербина, 2011

Одними з найбільш великих сучасних МФО є Міжнародний валютний фонд та Світовий банк, що виникли у першій половині ХХ ст. Поштовхом до їх створення були Велика депресія та Друга світова війна. Біржовий крах (жовтень 1929 р.) став першим зовнішнім проявом кризових процесів та мав жахливі наслідки для багатьох країн світу. Світова криза найсильніше вплинула на Сполучені Штати Америки; за перші три роки депресії збанкрутували 4835 банків, промислове виробництво скоротилося майже вдвічі, у п'ять разів зменшилося виробництво автомобілів, мільйони американських фермерів були позбавлені господарства і землі за несплату боргів. На думку деяких експертів, під час кризи суттєво зменшився природний приріст населення США. Охоплені панікою мешканці країни намагалися за першої ж можливості вилучати свої заощадження з уцілілих банків, у результаті чого кількість грошей в обігу зросла з 454 млн. дол. у 1929 році до 5699 млн. дол. наприкінці 1932 року [1].

Проте й інші держави не оминула така сама участь. Особливо постраждали країни, що залежали від експорту США (насамперед, країни Латинської Америки). Значного удару було завдано й економіці ряду європейських країн, які зіткнулися з різким скорочення обсягів експорту та стрімким зростанням тарифів на імпорт. Знецінення валюти поступово призвело до відміни золотого стандарту [2, с. 120], що зобов'язував держави підтримувати фіксований валютний курс. Закономірним результатом стало стихійне переміщення великих обсягів грошей, параліч системи міжнародного кредитування, нестабільність платіжних балансів та валютних курсів.

Економісти світу не мають єдиної позиції щодо причин виникнення Великої депресії, водночас існують декілька теорій щодо її передумов, зокрема щодо сукупності факторів, які її спричинили. Так, Кейнсіанська теорія пов'язує кризу з нестачею грошової маси, обсяг якої був обмежений через прив'язку до золотого запасу. При цьому масштаби виробництва зростали, з'являлися нові види товарів – автомобілі, літаки, радіоприймачі та ін. Товарна кількість (валова й асортиментна) збільшувалась у рази. Внаслідок обмеженості

грошової маси та зростаючого надлишку товарної маси виникла сильна дефляція – ціновий спад, що спричинив фінансову нестабільність, банкрутство багатьох підприємств, неповернення кредитів. Його потужний ефект завдав шкоди навіть розвиненим галузям економіки. Рівень промислового виробництва впав до показника початку XX ст., тобто на 30 років.

Теорія “біржової бульбашки” стверджує, що інвестиції у виробництво були набагато більшими за реально необхідні. Марксистська теорія пояснює депресію кризою надвиробництва, притаманною капіталізму. Теорія стрімкого приросту населення пов’язує кризу з великою кількістю дітей у сім’ї, що було характерним для аграрного способу виробництва (у середньому 3–5 дітей на родину). Однак слід зазначити, що у період кризи значно скоротився коефіцієнт природної смертності від хвороб у результаті технологічного прориву в медицині.

У країнах Західної Європи нараховувалося до 30-ти мільйонів безробітних. Погіршилося становище фермерів, дрібних підприємців, представників середнього класу. Багато людей опинилося за межею бідності. Значно збільшилася популярність як ліворадикальних (комуністичних), так і праворадикальних (фашистських та радикально націоналістичних) партій. Так, у Німеччині владу здобула Націонал-соціалістична німецька робітничка партія на чолі з А. Гітлером [3].

Майже одразу після закінчення кризи світову економіку, яка тільки почала відновлюватися, сколихнуло від нового удару – Другої світової війни, що мала руйнівні соціально-економічні наслідки для більшості європейських країн. Величезні людські втрати супроводжувалися значними матеріальними збитками (було втрачено до 70% національного доходу держав, що брали участь у війні, знищено десятки тисяч міст і сіл) [4, с. 2].

Таким чином, війною було фактично зруйновано систему золотодивізного стандарту (вид золотого стандарту, при якому центральні банки багатьох країн обмінювали свої банкноти не на золото, а на валюту, для чого тримали значні валютні резерви [5]), що, у свою чергу, викликало необхідність розробки валютно-фінансової системи, адекватної новим умовам функціонування світового господарства та міжнародним економічним відносинам [6, с. 18–19]. Крім того, після війни деякі країни потребували фінансової допомоги для відбудови національних економік, а інші мали можливість надавати таку допомогу. В першу чергу, це стосувалося США, які за цей період перетворилися з боржника на кредитора.

Перед світовим співтовариством постало завдання створення певної системи міжнародної економічної співпраці, яка б сприяла міжнародному розвитку та ґрунтувалася на уніфікованих правилах поведінки для усього суспільства у та-

ких важливих галузях, як економіка та фінанси. За твердженням Р. Ластри, до моменту проведення Бреттон-Вудської конференції не існувало інституційної системи міжурядової економічної співпраці, санкціонованої правом [7, с. 346]. Плани організації міжнародно-фінансової системи почали публікуватися ще у 1934 р., а у 1943 р. було видано “Спільну заяву експертів Об’єднаних та Приєднаних Націй про створення Міжнародного валютного фонду”, що стала передумовою та основою проведення цього всесвітнього значущого заходу.

Бреттон-Вудська конференція відбулась у 1944 році у містечку Бреттон-Вудс (Bretton Woods), штат Нью-Гемпшир (США). На ній були присутні представники 44-х країн світу [7, с. 9], які розглянули два основні плани реорганізації світової валютно-фінансової системи. Перший був запропонований заступником Міністра фінансів США Г. Уайтом і передбачав створення міжнародного стабілізаційного фонду Об’єднаних та Приєднаних націй шляхом укладання міжнародної угоди між США та їх союзниками. Ресурси фонду повинні були спрямовуватися на короткострокове кредитування країн-учасниць для фінансування дефіцитів їхніх платіжних балансів, що, у свою чергу, мало сприяти поживленню зовнішньої торгівлі, послабленню валютних обмежень та припиненню використання протекціоністських заходів [2, с. 346].

Членом Ради директорів Банку Англії та економічним радником Міністерства фінансів Англії Дж. М. Кейнсом було запропоновано план організації повоєнної міжнародно-фінансової системи. Цей план передбачав створення Міжнародного клірингового союзу, який би емітував власну валюту, світові кредитні гроші – банкор, що мали стати єдиним міжнародним ліквідним засобом здійснення грошових розрахунків між країнами та замінити золото, виступаючи при цьому базою для визначення валютних паритетів національних валют [2, с. 460]. За всіх розбіжностей обох планів їх загальною ознакою є спільна мета – розширення міжнародних економічних відносин на багатосторонній основі, водночас методи та засоби досягнення цієї мети значно відрізняються. Зазначимо, що були й інші пропозиції від провідних країн світу, усі вони підлягали детальному вивченню та обговоренню у зацікавлених країнах. Однак у той період безумовним лідером у політичній та економічній сферах були Сполучені Штати Америки, тому під час проведення Бреттон-Вудської конференції її учасники прийняли рішення на користь плану Уайта, в якому більше уваги приділялося сталості обмінного курсу.

За підсумками конференції визначено організаційну структуру повоєнної міжнародної економіки, ухвалено рішення про створення інституціональних засад світової валютно-фінансової системи та передбачено заснування трьох міжнародних організацій як відображення співпраці між

державами-учасниками у сферах фінансів, інвестицій та торгівлі, а саме: Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку і Міжнародної організації торгівлі (останню було створено лише у 1995 році, ми її знаємо як Світову організацію торгівлі) [9, с. 346]. Створення вищезазначених організацій мало забезпечити стабільність у післявоєнному світі.

“Угода про Міжнародний валютний фонд” та “Угода про Міжнародний Банк реконструкції та розвитку” набули чинності у грудні 1945 р., коли їх підписали перші 29 країн [10; 11]. Саме тоді розпочалася активна діяльність зазначених установ на світовій арені. Зазначимо, що Україна, яка перебувала у той час у складі СРСР, почала співпрацювати з цими організаціями набагато пізніше. Незважаючи на те, що делегація від СРСР була присутня на конференції та брала участь в обговоренні планів щодо створення МБРР та МВФ, Радянським Союзом так і не було ратифіковано цих угод. Керівництво країни мотивувало це необхідністю детального дослідження та розгляду цього питання. І хоча вступ до МВФ та МБРР міг поставити СРСР на одне з провідних місць як у цих організаціях, так і в міжнародній фінансовій системі в цілому, детальне дослідження угод про створення організацій тривало майже півстоліття [12, с. 9]. Перші спроби приєднання до універсальних міжнародних фінансових організацій були зроблені в 1990 р. на 45-й щорічній сесії МВФ, у якій брала участь радянська делегація на чолі з Головою Правління Нацбанку СРСР.

Напрями та форми діяльності МВФ та МБРР за період їх існування зазнали певних змін. Якщо простежити еволюцію кредитної діяльності МВФ, то її можна поділити на декілька основних періодів. Спочатку основна кількість кредитів, що надавалися МВФ, спрямовувалися на відновлення економік, які зазнали руйнівних наслідків Другої світової війни. Проте з середини 50-х років після певної стабілізації цих країн напрями кредитної діяльності було дещо змінено. І хоча для МВФ головними позичальниками все ще залишалися країни Західної Європи, кредитні кошти почали спрямовуватися на підтримку системи валютного регулювання.

Наступний період розвитку МВФ – друга половина 1970-х років. Саме тоді виникла Ямайська система з механізмом вільного курсоутворення, що замінила Бреттон-Вудську систему з притаманними їй твердими, фіксованими валютними курсами, а МВФ почав активно співпрацювати з країнами, що розвиваються.

Як останній період доцільно окреслити початок 1990-х років, коли МВФ поряд з наданням фінансової допомоги країнам, що розвиваються, для проведення ними структурних змін у фінансово-валютній сфері займався підтримкою економічних

реформ у пострадянських країнах шляхом фінансування так званих програм економічної стабілізації.

Україна як незалежна держава вступила до МВФ та до МБРР 3 червня 1992 р. відповідно до Закону України від 03.06.1992 р. № 2402-ХІІ “Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій” [13]. Однак фактичне співробітництво нашої країни з МВФ розпочалося трохи пізніше і на першому етапі передбачало проведення ринкових реформ. Кредитні ресурси МВФ уможливили здійснення монетарної реформи, були використані для підтримки стабільності валютного курсу, забезпечення поповнення валютних резервів, обслуговування зовнішнього боргу та фінансування дефіциту платіжного балансу. Цей етап розпочався у 1994 році з отримання Україною позики на суму 763,1 млн. дол. США для підтримки платіжного балансу. Співробітництво з МВФ протягом цього періоду відбувалось у формі кредитних угод “стенд-бай”, спрямованих на стабілізацію економіки. Після 2000 року зі створенням відповідних економічних умов співробітництво України з МВФ вийшло на новий етап, набувши форми програм розвитку економіки за “механізмом розширеного фінансування”, який продовжився до 2005 року.

У 2005–2007 роках Україна не залучала будь-яких запозичень від МВФ. На цьому етапі співробітництво зосереджувалося на наданні технічної допомоги, спрямованої на усунення загроз стабільності та вирішення проблем, пов’язаних із макроекономічною, грошовою, валютною, податковою та бюджетною політикою, а також включало надання технічної допомоги з питань боргу, тіншової економіки та прогнозування. Протягом 2005–2006 років технічні місії МВФ кілька разів відвідували Україну з метою надання Урядові підтримки у різноманітних сферах, у тому числі щодо управління державним боргом, фінансово-бюджетної політики та управління митними справами. У 2006–2007 роках експерт МВФ на постійній основі був залучений до діяльності Міністерства фінансів у частині фінансового аналізу та прогнозування, розробки стратегії планування бюджету й контролю фінансової стабільності.

Початок четвертого етапу співробітництва припадає на кінець 2008 року, коли на фоні світової фінансової кризи Україна звернулася до МВФ по фінансування. 5 листопада 2008 року МВФ затвердив програму “стенд-бай” на два роки на загальну суму 16,4 млрд. дол. США. Фінансування, що надавалось у межах цієї домовленості, було призначене для підтримки довгострокової економічної політики країни згідно з Меморандумами про економічну та фінансову політику, виданими Україною в жовтні 2008 року, квітні 2009 року та

липні 2009 року. Зокрема, механізм “стенд-бай” був спрямований на відновлення економічного зростання, зниження інфляції та досягнення фінансової стабілізації. Пріоритетом програми було покращання ситуації у секторі фінансових послуг та стимулювання кредитування через комплексну реструктуризацію банківської системи. Крім того, вирішувалося завдання щодо зниження інфляційного тиску шляхом внесення змін до макроекономічної політики, впровадження гнучкої політики обмінного курсу та жорсткої фіскальної політики. Для досягнення цих цілей домовленість “стенд-бай” була зосереджена на трьох основних сферах: а) фіскальна політика; б) монетарна політика та політика щодо обмінного курсу; в) політика у фінансовому секторі. Крім того, ця домовленість передбачала кількісні критерії, що мали дотримуватися на постійній основі, яких Україна повинна була досягти станом на 31 грудня 2008 року, 31 березня 2009 року, 31 травня 2009 року, 30 вересня 2009 року та 31 грудня 2009 року. Серед таких критеріїв – максимально допустимий рівень загального дефіциту бюджету, мінімальний рівень чистих міжнародних резервів НБУ та максимальний рівень грошової бази; деякі з них були переглянуті у 2009 році.

У 2008 та 2009 роках Україна отримала три транші в рамках домовленості “стенд-бай” на загальну суму 10,6 млрд. дол. США, з яких 4,8 млрд. дол. США були призначені для фінансування дефіциту державного бюджету, в тому числі – погашення зовнішнього державного боргу. Транші розміром 4,5; 2,8 та 3,3 млрд. дол. США були отримані Україною відповідно 7 листопада 2008 року, 12 травня 2009 року та 31 липня 2009 року. Очікувалося, що черговий транш МВФ розміром приблизно 3,9 млрд. дол. США буде надано після третього перегляду дотримання Україною умов домовленості. Однак у листопаді 2009 року фінансування МВФ за програмою “стенд-бай” було призупинено через недосягнення згоди щодо результатів третього перегляду.

28 липня 2010 року Україна ухвалила нову спільну з МВФ програму “стенд-бай” на загальну суму 15,1 млрд. дол. США строком на 2,5 роки, скасувавши попередню угоду (затверджену в листопаді 2008 року), у тому числі всі транші, що ще залишилися відповідно до тієї угоди. 2 серпня 2010 року Україна отримала перший транш за новою програмою розміром 1,89 млрд. дол. США.

І хоча нині ще продовжується четвертий етап співробітництва з МВФ, 2011 рік можна виокремити як такий, упродовж якого не відбувалося жодного надходження траншів від МВФ. Проте влада запевняє, що фактично співробітництво з МВФ не зупинялося та наразі продовжується в рамках чергової програми “стенд-бай”. Ця річна затримка у запозиченнях виникла через вимогу МВФ збільшити житлово-комунальні тарифи для

населення, що не знайшла підтримки у Кабінеті Міністрів України.

Незважаючи на те, що в Україні з 25 жовтня до 3 листопада 2011 року працювала місія МВФ, сторони не дійшли згоди щодо остаточного варіанта програми співробітництва на 2012 рік та взяли паузу для “доопрацювання технічних питань”. Відновлення роботи з МВФ для коригування програми співпраці на 2012 рік планується після завершення українсько-російських переговорів та затвердження бюджету на 2012 рік [14]. Програма співпраці на 2012 рік має стати новим етапом у розвитку взаємовідносин між Україною та МВФ.

Важливо зазначити, що діяльність Світового банку та Міжнародного валютного фонду є взаємопов'язаною. Їх статутні документи закріплюють існуючий між ними зв'язок щодо необхідності узгоджувати свої дії, а також взаємне членство у цих організаціях. Так, будь-яка країна, перш ніж звернутися з проханням про вступ до Світового банку, повинна стати членом МВФ. Світовий банк створено у 1944 році як Міжнародний банк реконструкції та розвитку. Коли він розпочинав свою діяльність, спрямовану на прискорення ліквідації наслідків Другої світової війни, до його складу входили 38 країн. З того часу їх кількість зросла до 184-х – це майже всі країни світу. Наразі мережа Світового банку охоплює п'ять різних організацій, які разом утворюють Групу Світового банку:

- Міжнародний банк реконструкції та розвитку надає допомогу країнам із середнім рівнем доходу. Більшість своїх коштів МБРР одержує шляхом продажу облігацій на міжнародних ринках капіталу;
- Міжнародна асоціація розвитку підтримує найбільш бідні країни з доходом на одну особу населення не більше, ніж 885 дол. США на рік, надаючи безвідсоткові позики, технічну допомогу та консультації з питань політики;
- Міжнародна фінансова корпорація сприяє розвитку країн-клієнтів шляхом фінансування інвестицій у приватний сектор;
- Багатостороннє агентство по гарантіях інвестицій заохочує іноземні інвестиції шляхом надання гарантій іноземним інвесторам на покриття збитків, спричинених некомерційними ризиками у країнах, що розвиваються, створюючи в такий спосіб сприятливі можливості для інвестицій у цих країнах;
- Міжнародний центр з урегулювання спірних питань щодо інвестицій забезпечує інструменти та правові умови для врегулювання спірних питань щодо інвестицій між іноземними інвесторами та країнами – одержувачами інвестицій шляхом розробки погоджувальних або арбітражних процедур [14].

Як і діяльність МВФ, діяльність Світового банку зазнала змін під впливом тих зрушень, що

відбулись у світі. Так, початковою метою Світового банку було забезпечення збалансованого світового розвитку, банк мав допомагати країнам – членам світового співтовариства налагоджувати економічний розвиток та співробітництво, а також сприяти піднесенню економіки. Після отримання незалежності країнами Азії, Африки та Латинської Америки Світовий банк став надавати їм позики і технічну допомогу для реформування економіки та створення ринкової економічної системи.

Наступним етапом розвитку діяльності Світового банку стало співробітництво з країнами Східної Європи, зокрема тими, що утворилися після розпаду Радянського Союзу. На цьому етапі Банк розпочав впровадження програми “структурної адаптації” (Structural Adjustment) для пострадянських країн.

Кажучи про взаємовідносини України зі Світовим банком, ми у першу чергу маємо на увазі тісну співпрацю з Міжнародним банком реконструкції та розвитку. Співробітництво України з МБРР можна розмежувати відповідно до стратегій допомоги, що були затверджені МБРР на певний термін.

Перша Стратегія, прийнята в 1996 році, передбачала надання протягом 1996–1998 рр. кредитних коштів загальною сумою до 3,1 млрд. дол. США. Стратегія була спрямована на досягнення Україною макроекономічної стабільності, а також забезпечення економічного зростання шляхом упровадження програм структурної реформи за такими напрямками: а) сприяння діяльності приватного сектору; б) структурна перебудова державного сектору у напрямі зміни ролі держави переважно у бік надання допомоги; в) забезпечення соціальної стабільності у перехідний період; г) охорона навколишнього середовища.

У вересні 2000 року схвалено другу Стратегію допомоги Світового банку Україні на 2001–2003 рр. Згідно з цим документом, пріоритетними напрямками діяльності МБРР були: підтримка реформування системи соціального захисту населення України, системи охорони здоров'я шляхом боротьби з розповсюдженням СНІДу і туберкульозу; сприяння розвитку приватного сектору економіки України; забезпечення суспільного діалогу в Україні та розбудова громадянського суспільства з метою підтримки курсу економічних реформ; розробка програми модернізації державної податкової служби.

Наступну стратегію МБРР затвердив у жовтні 2003 року на період з 2004 р. до 2007 р. Її метою стала підтримка європейського вибору України, проголошеного у Посланні Президента України до Верховної Ради України “Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки” [16] та Програмі діяльності Уряду України,

а також забезпечення інституційного розвитку, що стимулюватиме створення середовища, сприятливого для підприємницької діяльності.

Наразі реалізується Стратегія на період 2008–2011 рр., прийнята у грудні 2007 року. Основними секторами її впровадження є: муніципальна інфраструктура, енергетичний сектор, земельна реформа, державні фінанси, державний сектор, управління соціальним страхуванням, охорона здоров'я, охорона навколишнього середовища. Починаючи з 1992 р., Світовий банк затвердив для України 39 позик обсягом 6,6 млрд. дол. США, з яких станом на 20.05.2011 р. Україна отримала 4,96 млрд. дол. США.

Таким чином, поштовхом для створення та розвитку міжнародних фінансових організацій стала економічна та політична ситуація післявоєнних років, що потребувала об'єднання зусиль усіх країн для подолання наслідків Другої світової війни. Створення цих міжнародних організацій мало на меті забезпечення економічної стабільності та гарантування розвитку світової економіки.

Першими і найвпливовішими з таких організацій стали Міжнародний валютний фонд і Міжнародний банк реконструкції та розвитку. Фонд було створено для стабілізації валютних ринків, а МБРР виступав як інвестиційний банк, що фінансує проекти розвитку через надання кредитів країнам, які їх потребують.

Відправним пунктом розвитку майбутніх тісних відносин України з МВФ та МБРР стало набуття Україною членства у цих міжнародних фінансових організаціях. За майже 10-річний період співпраці з МВФ було пройдено шлях від залучення системних трансформаційних позик та розширеного фінансування до впровадження резервного кредитування “стенд-бай” та попереджувального “стенд-бай”. У широкому діапазоні змінювалися й напрями залучення допомоги: від фінансування дефіциту платіжного балансу та стабілізації грошово-кредитної системи до підтримки макроекономічної стабілізації і поповнення валютних резервів Національного банку України. Взаємовідносини з МБРР, що розпочалися з підтримки макроекономічної стабільності, сприяння структурній перебудові державного сектору та реформування системи соціального захисту, були поступово перенесені до сфери інфраструктурних та енергетичних проектів. Зазначена трансформація взаємовідносин України з найвпливовішими міжнародними фінансовими організаціями свідчить про необхідність наукового переосмислення концептуальних завдань та впровадження сучасних механізмів, що забезпечуватимуть спрямування залучених ресурсів до визначених державою пріоритетів із досягненням максимального соціально-економічного ефекту.

Список використаних джерел

1. Rothbard M. N. America's Great Depression / Rothbard M. N. – [Fifth Ed.]. – Auburn : The Ludwig von Mises Institute Press, 2000. – 369 p.
2. Міжнародні фінанси : [підруч.] / за ред. О. І. Рогача. – К. : Либідь, 2003. – 784 с.
3. Історія економічних учень : [навч. посіб.] / [Базилевич В. Д., Гражевська Н. І., Гайдай Т. В. та ін.]. – К. : Знання, 2004. – 1300 с.
4. The economics of World War II: Six great powers in international comparison / ed. by M. Harrison. – Cambridge : Cambridge University Press, 2000. – 307 p.
5. Гаршина О. К. Політична економія : [курс лекцій] / Гаршина О. К. ; Донбаська держ. машинобуд. академія. – Краматорськ : ДДМА, 2006. – Ч. 1. – 79 с.
6. Патики Н. І. Міжнародні фінансові організації : [навч. посіб. для дистанц. навчання] / Патики Н. І. ; за наук. ред. О. С. Власюка. – К. : Університет "Україна", 2008. – 219 с.
7. Lastra R. M. The International Monetary Fund in the Historical Perspective / R. M. Lastra // Journal of International Economic Law. – 2000. – № 3. – Р. 507–523.
8. Быстрицкий Р. Международные торговые соглашения и организации / Быстрицкий Р. – М. : Внешторгиздат, 1957. – 264 с.
9. Lastra R. M. Legal Foundations of International Monetary Stability / Lastra R. M. – Oxford : Oxford University Press, 2006. – 600 p.
10. Статті Соглашения Международного валютного фонда от 22.06.1944 г. ; с изменениями и дополнениями, внесенными Резолюциями Совета управляющих от 31.05.1968 г. № 23-5, от 30.04.1976 г. № 31-4 и от 28.06.1990 № 45-3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU44002.html
11. Статті Соглашения Международного Банка Реконструкции и Развития от 12.12.1945 // Международное частное право : [сб. документов]. – М. : БЕК, 1997. – С. 74–93.
12. Моисеев А. А. Международные финансовые организации (правовые аспекты деятельности) / Моисеев А. А. – М. : Омега-Л, 2003. – 296 с.
13. Закон України "Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій" від 03.06.1992 р. № 2402-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T240200.html
14. Азаров утверждает, что Украина сможет еще один год прожить без денег МВФ [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
<http://rus.newsru.ua/finance/14nov2011/mvf1.html>
15. Официальный сайт Всемирного банка [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
<http://www.worldbank.org/eca/russian/> – Название с титул. экрана.
16. Послання Президента України до Верховної Ради України "Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки" від 30.04.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://ukraine.uapravo.net/data/base44/ukr44653.htm>

Табло інноваційного союзу – основний інструмент реалізації інноваційної політики Європейського Співтовариства

Розглянуто зміни в методології, що відбулися при формуванні оновленої системи індикаторів інноваційного табло ЄС, та причини, які призвели до необхідності внесення таких змін.

Ключові слова: інноваційна стратегія, система індикаторів інноваційного розвитку, інноваційна політика, Табло інноваційного союзу.

Пошук шляхів виходу країн Євросоюзу з глобальної фінансово-економічної кризи безпосередньо пов'язаний із напрямками інноваційної політики, що визначені у стратегії “Європа 2020”. Основним інструментом реалізації нової стратегії ЄС є Табло інноваційного союзу (далі – ТІС). У статті продовжено виклад результатів досліджень, що започатковані у роботах авторів, присвячених питанням системи індикаторів інноваційного розвитку [1–5]. Метою статті є розгляд методологічних змін, що відбулися при формуванні оновленої системи індикаторів, та причин, що привели до необхідності таких змін.

Ще у докризовий період європейські країни почали відчувати труднощі, пов'язані з реалізацією своїх планів щодо досягнення основних цілей Лісабонської стратегії. Динаміка відповідних показників у передкризові роки не дозволяла сподіватися, що країни ЄС зможуть вийти на “контрольні цифри”, визначені у цій стратегії. Криза лише додала труднощів на шляху реалізації цих планів.

У 2006 році для країн ЄС була розроблена Інноваційна стратегія Євросоюзу, в якій чітко визначено, що Європі не потрібні нові зобов'язання, їй необхідне політичне керівництво та рішучі дії для вирішення завдань Лісабонської стратегії економічного зростання та зайнятості, а також збільшення витрат на науку до 3% ВВП у 2010 році відповідно до рішення, прийнятого на Барселонській зустрічі вищого рівня країн – лідерів ЄС. Однак лише деякі країни ЄС досягли поставленої мети. Так, у Фінляндії та Швеції наразі рівень видатків на дослідження і розробки складає 4,01% ВВП та 3,75% ВВП відповідно. Німеччина, Данія, Австрія витрачають на науку приблизно 2,6–2,7% ВВП. Однак середній рівень витрат на науку за країнами ЄС становить лише 1,81% ВВП [6].

Ураховуючи проблеми, що виникали в ході реалізації Лісабонської стратегії, у березні 2010 року була схвалена нова європейська стратегія економічного розвитку на 10 років – “Європа 2020: стратегія розумного, сталого та всеосяжного зростання” [8]. Для досягнення поставлених цілей визначено 7 пріоритетних напрямів діяльності, одним з яких є створення Інноваційного союзу. Основною метою

такого Союзу є покращання можливостей фінансування досліджень та інновацій, створення умов, що гарантуватимуть використання інноваційних ідей у товарах та послугах, а це, у свою чергу, сприятиме економічному зростанню та створенню нових робочих місць.

Головні положення стратегії стали основою “Зеленої книги з питань інноваційного розвитку та інноваційного фінансування” [7]. У цьому документі, зокрема наголошується, що досягнення цілей програми розумного, стійкого та всебічного зростання “Європа 2020”, яка підтримується широким колом європейських держав, залежить від досліджень та інновацій як ключових рушійних сил соціального й економічного процвітання та екологічної стійкості. Саме тому Європейський Союз у контексті зазначеної стратегії поставив собі за мету до 2020 року підвищити витрати на дослідження і розробки до 3% від ВВП [8]. Ініціатива розбудови Інноваційного союзу підтримує стратегічний і комплексний підхід до наукових досліджень та інновацій, встановлює рамки та визначає цілі, досягнення яких зумовлюватиметься майбутнім фінансуванням досліджень та інновацій у ЄС. Ґрунтуючись на положеннях міжнародних угод, комісія ЄС закликала зосередити майбутні програми фінансування ЄС переважно на пріоритетах стратегії “Європа 2020”; звернути увагу на виклики, що стоять перед суспільством, та ключові технології; сприяти спільним дослідженням, актуальним для промисловості; оптимізувати засоби фінансування досліджень; скоротити час виходу нової продукції на ринок і далі підтримувати високий рівень соціально-економічного розвитку. Стратегія передбачає посилення взаємодії наукових знань, досліджень та інновацій з економічним зростанням і розвитком ЄС, а саме: покращання якості освіти, якості досліджень, підтримку поширення інноваційних технологій і знань на всій території ЄС.

Основним завданням Інноваційного союзу є спрямування досліджень і розробок на вирішення актуальних проблем суспільства, що охоплюють кліматичні зміни, доцільне використання енергії та інших ресурсів, демографічні проблеми, проблеми охорони здоров'я. Інструментом реалізації постав-

лених завдань Стратегії стало Табло інноваційного союзу, розроблене на заміну Європейському інноваційному табло (далі – ЄІТ). Зміни, що відбувались у системі індикаторів табло ЄС у попередні роки, докладно розглянуто у роботах [2; 4].

Вибір показників, включених до ТІС, базувався на таких принципах:

- простота (кількість показників порівняно з іншими дослідженнями є обмеженою, і вони можуть бути отримані без додаткових обстежень або розрахунків);

- прозорість (результати можна легко перерахувати, при цьому методика розрахунку показників, наприклад загального інноваційного індексу, або нормалізація у розрахунках комбінованих показників повинна мати докладне пояснення);

- зв'язність (необхідність зв'язку з попередніми роками, що уможливить порівняння результатів нових рейтингів ТІС з попередніми рейтингами ЄІТ).

Окрім цього, основною метою відбору показників було забезпечення балансу між видами інновацій (наприклад, технологічні й нетехнологічні інновації) та різними секторами (наприклад, виробництво і послуги).

Для кращого розуміння інноваційного процесу в результаті перегляду попередніх версій ЄІТ у ТІС 2010 кількість показників зменшилася з 29-ти до 25-ти. Зазначимо, що 19 індикаторів взяті з версії ЄІТ 2009, 12 з яких було змінено, 2 індикатори об'єднано, 5 індикаторів частково змінено шляхом розширення чи звуження визначень індикаторів або застосування нового знаменника. Таким чином, ураховуючи поєднання 2-х індикаторів, 18 індикаторів ТІС відповідають ЄІТ 2009, а 7 індикаторів застосовано вперше. ТІС 2010 складається з 3-х блоків, 8-ми груп та 25-ти індикаторів інноваційного розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Структура Табло інноваційного союзу (ТІС) 2010

Блоки	Інструменти реалізації			Діяльність компаній			Результати	
Групи	Кадрові ресурси	Відкриті, найкращі та привабливі наукові системи	Фінанси та підтримка	Інвестиції	Зв'язки та підприємництво	Інтелектуальні ресурси	Інноватори	Економічний ефект
Кількість показників	3	3	2	2	3	4	3	5

Індикатори першого блоку – “Інструменти реалізації” – характеризують основні умови для реалізації інновацій, що не залежать від компаній. Блок поділяється на групи:

- кадрові ресурси (наявність висококваліфікованих і освічених фахівців);

- відкриті, найкращі та привабливі наукові системи (відображення сучасного стану дослідницької діяльності);

- фінанси та підтримка (наявність фінансів для інноваційних проектів, рівень державної підтримки інноваційної діяльності).

Перша та третя групи індикаторів містилися у ЄІТ 2009, але у групі “Кадрові ресурси” з п'яти індикаторів залишилося три, в одного з них змінилася назва (табл. 2), а для двох інших відбулися зміни у розрахунках. Так, індикатор 1.1.1 “Особи, яким присуджено ступінь доктора наук”, на відміну від індикатора ЄІТ 2009, що враховував осіб, які мають науковий ступінь лише у галузі технічних, природничих та соціально-гуманітарних наук, у ТІС 2010 охоплює всіх осіб, яким присуджено науковий ступінь у різних галузях наук за звітний період. Індикатор 1.1.2 “Частка населення віком 30–34 роки, що має закінчену вищу освіту” змінено частково; ця зміна стосується вікової групи: до розрахунку замість групи 25–64 роки береться група 30–34 роки. Основна причина цього – необхідність більш швидкого відображення змін, що відбуваються в освітній політиці щодо вирішення

проблем збільшення випуску осіб з вищою освітою в кожній країні.

Друга група – “Відкриті, найкращі та привабливі наукові системи” – є новою та складається з трьох індикаторів. Індикатор “Міжнародні спільні наукові публікації на 1 млн. населення” характеризує співробітництво вчених, направлене на підвищення наукової продуктивності та якості наукових досліджень. Індикатор “Наукові публікації” окреслює ефективність наукової системи країни через визначення кількості публікацій із найбільшим індексом цитування (до 10% найбільш цитованих публікацій світу). Рівень мобільності наукових кадрів визначає індикатор частки докторантів не з ЄС у загальній кількості докторантів у країні (іноземних докторантів).

У групі індикаторів “Фінанси та підтримка” з чотирьох індикаторів залишилося лише два – державна підтримка наукової та інноваційної діяльності та венчурне фінансування інноваційних проектів.

Індикатори другого блоку – “Діяльність компаній” – характеризують інноваційну діяльність на рівні компаній. Цей блок містить три групи індикаторів (як і в попередній версії ЄІТ 2009).

Група індикаторів “Інвестиції компаній” (різноманітні інвестиції, які вкладають компанії у створення інновацій) містить два показники, що характеризують рівень витрат на інновації підприємницького сектору та витрати на інновації,

не пов'язані з дослідженнями і розробками. Група індикаторів “Зв'язки та підприємництво” містить три індикатори, що окреслюють індивідуальні підприємницькі зусилля та об'єднання компаній для виконання спільних інноваційних проектів, а також спільні публікації з державним сектором. Назву групи індикаторів “Проміжні результати” змінено на “Інтелектуальні ресурси”. До цієї групи належать чотири індикатори (два з яких – нові), що характеризують різні об'єкти права інтелектуальної власності, які є проміжним результатом інноваційної діяльності.

Підприємства, що займаються розробкою нових продуктів, забезпечують собі в майбутньому конкурентні переваги на ринку. Враховуючи це, одним із нових індикаторів, що включено до ТІС 2010, є кількість заявок на видачу патентів, поданих за процедурою договору про патентну кооперацію. Новим індикатором також є кількість патентів, направлених на вирішення соціальних проблем, пов'язаних із наслідками зміни клімату та питаннями охорони здоров'я. Важливість цих індикаторів зумовлена тим, що існуючі проблеми призводять до негативної тенденції у суспільстві – швидкого старіння населення.

Окрім цього, порівняно з ЄІТ 2009, для двох індикаторів з групи було змінено знаменник. Якщо раніше кількість товарних знаків та дизайнів Європейського Співтовариства розраховувалися на 1 млн. населення, то за новою методологією розрахунки проводять на 1 млрд. ВВП (у євро за паритетом купівельної спроможності, ПКС). Однак зміна знаменника незначно вплинула на загальний

рівень інноваційності країни, оскільки індикатори ЄІТ 2009 та ТІС 2010 мають високу кореляцію.

Індикатори третього блоку – “Результати” – характеризують ефективність інноваційної діяльності. Блок представлений двома групами індикаторів – “Інноватори” та “Економічний ефект”. Перша група містить три індикатори, що окреслюють кількість малих і середніх компаній, які впроваджували технологічні та нетехнологічні інновації, а також новий показник – кількість компаній, що швидко зростають. Останній показник відповідає новим ключовим індикаторам стратегії ЄС “Європа 2020”, що будуть розроблені протягом двох років. Група індикаторів “Економічний ефект” включає 5 індикаторів, що характеризують економічний ефект від інновацій, – рівень зайнятості, експорт наукоємної продукції та послуг, продаж інноваційних товарів та послуг. Новий індикатор 3.2.1 “Зайнятість у наукоємних секторах діяльності сфери виробництва та послуг” розроблений на заміну таких індикаторів ЄІТ 2009: 3.2.1 “Зайнятість у високотехнологічному та середньо-високотехнологічному секторах промисловості” та 3.2.2 “Зайнятість у сфері наукоємних послуг”. Індикатори 3.2.5 і 3.2.6 ЄІТ 2009 у ТІС 2010 об'єднані у 3.2.4 “Продаж інновацій, що є новими для ринку та новими для компанії”. Крім того, введено новий показник 3.2.5 “Дохід від продажу ліцензій та патентів за кордон”, що є розширенням індикатора 2.3.4 “Потоки платіжного балансу з технологій”.

Зміни, що відбулися у системі індикаторів Європейського Союзу, представлені у порівняльній табл. 2 (за матеріалами [9]).

Таблиця 2

Порівняльна таблиця індикаторів ЄІТ 2009 та ТІС 2010

ЄІТ 2009	ТІС 2010	Примітки
1. Інструменти реалізації	1. Інструменти реалізації	–
1.1. Кадрові ресурси	1.1. Кадрові ресурси	–
1.1.1 Особи з вищою освітою (перший ступінь вищої освіти) в галузі технічних, природничих та соціально-гуманітарних наук серед населення віком 20–29 років (кількість на 1000 мешканців відповідного віку)	–	Індикатор більше не використовується
1.1.2 Особи, які мають ступінь доктора наук (другий ступінь освіти) у галузі технічних, природничих та соціально-гуманітарних наук віком 25–34 роки (кількість на 1000 мешканців відповідного віку)	1.1.1 Особи, яким присуджено ступінь доктора наук (кількість на 1000 мешканців віком 25–34 роки)	Індикатор має більш широке визначення, ніж у ЄІТ 2009
1.1.3 Особи, які мають закінчену вищу освіту, серед населення віком 25–64 років (кількість на 100 мешканців відповідного віку)	1.1.2 Частка населення віком 30–34 роки, що має закінчену вищу освіту	Вікова група більш звужена, ніж у ЄІТ 2009
1.1.4 Особи, які беруть участь у програмах безперервної освіти віком 25–64 роки (кількість на 100 мешканців відповідного віку)	–	Індикатор більше не використовується
1.1.5 Рівень освіти молоді (питома вага осіб віком 20–24 роки, які мають щонайменше повну середню освіту серед населення відповідного віку)	1.1.3 Частка молоді віком 20–24 роки, що має закінчену середню освіту	Індикатори ідентичні, але мають різні назви

МІЖНАРОДНІ ПРОЕКТИ ТА ДОСВІД

Продовж. табл. 2

ЄІТ 2009	ТІС 2010	Примітки
–	1.2. Відкриті, найкращі та привабливі наукові системи	Нова група індикаторів, розроблена для більш якісного відображення сучасного стану дослідницької діяльності
–	1.2.1 Міжнародні спільні наукові публікації на 1 млн. населення	Новий індикатор
–	1.2.2 Наукові публікації, що входять до 10% найбільш цитованих публікацій світу (частка у загальному обсязі публікацій у країні)	Новий індикатор
–	1.2.3 Частка докторантів не із ЄС у загальній кількості докторантів у країні (іноземних докторантів)	Новий індикатор
1.3. Фінанси та підтримка	1.3. Фінанси та підтримка	
1.2.1 Витрати державного сектору та сектору вищої освіти на дослідження і розробки (% ВВП)	1.3.1 Витрати державного сектору та сектору вищої освіти на дослідження і розробки (% ВВП)	Індикатори ідентичні
1.2.2 Венчурний капітал (% ВВП)	1.3.2 Венчурний капітал ("посівна стадія", розширення та відшкодування) (% ВВП)	Індикатори ідентичні
1.2.3 Приватні кредити (% ВВП)	–	Індикатор більше не використовується
1.2.4 Широкосмуговий доступ до Інтернету (% компаній)	–	Індикатор більше не використовується
2. Діяльність компаній	2. Діяльність компаній	–
2.2. Інвестиції компаній	2.2. Інвестиції компаній	–
2.1.1 Витрати підприємницького сектору на дослідження і розробки (% ВВП)	2.1.1 Витрати підприємницького сектору на дослідження і розробки (% ВВП)	Індикатори ідентичні
2.1.2 Витрати на інформаційні технології (% ВВП)	–	Індикатор більше не використовується
2.1.3 Витрати на інновації, які не пов'язані з дослідженнями і розробками (% у загальному товарообороті)	2.1.2 Витрати на інновації, що не пов'язані з дослідженнями і розробками (% у загальному товарообороті)	Індикатори ідентичні
2.2. Зв'язки та підприємництво	2.2. Зв'язки та підприємництво	
2.2.1 Малі та середні компанії (МСК), що впроваджують інновації власними силами (% від загальної кількості МСК)	2.2.1 Малі та середні компанії (МСК), що впроваджують інновації власними силами (% від загальної кількості МСК)	Індикатори ідентичні
2.2.2 Малі та середні компанії, що беруть участь у спільних інноваційних проектах (% від загальної кількості МСК)	2.2.2 Малі та середні компанії, що беруть участь у спільних інноваційних проектах (% від загальної кількості МСК)	Індикатори ідентичні
2.2.3 Оновлення компаній (створення та ліквідація МСК) (% від загальної кількості МСК)	–	Індикатор більше не використовується
2.2.4 Публікації у державно-приватному співстворстві на 1 млн. населення	2.2.3 Публікації у державно-приватному співстворстві на 1 млн. населення	Індикатори ідентичні
2.3.1 Патенти Європейського патентного відомства на 1 млн. населення	–	Індикатор більше не використовується
–	2.3.1 Кількість заявок на видачу патентів, що подані за процедурою договору про патентну кооперацію на 1 млрд. ВВП у євро за ПКС	Новий індикатор
–	2.3.2 Кількість заявок на видачу патентів, поданих за процедурою договору про патентну кооперацію для вирішення соціальних проблем, пов'язаних з наслідками зміни клімату та питаннями охорони здоров'я, на 1 млрд. ВВП у євро за ПКС	Новий індикатор
2.3.2 Кількість товарних знаків Європейського Співтовариства на 1 млн. населення	2.3.3 Кількість товарних знаків Європейського Співтовариства на 1 млрд. ВВП у євро за ПКС	Використовується новий знаменник
2.3.4 Потоки платіжного балансу з технологій (% ВВП)	–	Індикатор урахований у системі ТІС 2010 (індикатор 3.2.5)
3. Результати	3. Результати	
3.1. Інноватори	3.1. Інноватори	
3.1.1 Технологічні (продукт / послуга / процес) інноватори (% від загальної кількості МСК)	3.1.1 Технологічні (продукт / послуга / процес) інноватори (% від загальної кількості МСК)	Індикатори ідентичні

ЄІТ 2009	ТІС 2010	Примітки
3.1.2 Нетехнологічні (маркетингові / організаційні) інноватори (% від загальної кількості МСК)	3.1.2 Нетехнологічні (маркетингові / організаційні) інноватори (% від загальної кількості МСК)	Індикатори ідентичні
3.1.3 Інноватори, які ефективно використовують ресурси (% від загальної кількості інноваційних компаній)	–	Індикатор більше не використовується
–	3.1.3 Кількість інноваційних підприємств з високими темпами зростання	Новий індикатор, методологія його розрахунку наразі у стадії розробки
3.2. Економічний ефект	3.2. Економічний ефект	
3.2.1 Зайнятість у високотехнологічному та середньо-високотехнологічному секторах промисловості (% від загальної чисельності робочої сили)	–	Індикатор більше не використовується
3.2.2 Зайнятість у сфері наукоємних послуг (% від загальної чисельності робочої сили)	–	Індикатор більше не використовується
–	3.2.1 Зайнятість у наукоємних секторах діяльності сфери виробництва та послуг (частка у загальній кількості робочої сили, %)	Новий індикатор
3.2.3 Експорт середньо- та високотехнологічної продукції (% від загального обсягу експорту)	3.2.2 Експорт середньо- та високотехнологічної продукції (частка у загальному обсязі експорту продукції, %)	Індикатори ідентичні
3.2.4 Експорт наукоємних послуг (% від загального обсягу експорту послуг)	3.2.3 Експорт наукоємних послуг (частка у загальному обсязі експорту послуг, %)	Індикатори ідентичні
3.2.5 Продаж нової для ринку продукції (% від загального товарообороту)	3.2.4 Продаж інновацій, що є новими для ринку та новими для компаній (частка у загальному товарообороті, %)	Поєднання індикаторів 3.2.5 та 3.2.6 ЄІТ 2009
3.2.6 Продаж нової для фірми продукції (% від загального товарообороту)		
–	3.2.5 Дохід від продажу ліцензій та патентів за кордон (% ВВП)	Частина індикатора 2.3.4 ЄІТ 2009

Джерелами інформації для розрахунку індикаторів ТІС 2010 є останні статистичні дані Євростату та інших джерел, визнаних на міжнародному рівні, доступних на момент аналізу. Вагоме значення мають дані інноваційного обстеження, що проводиться за єдиною методикою Європейського Співтовариства (Community Innovation Survey (CIS)). Методологія проведення такого обстеження є досить надійною та отримала міжнародне визнання. З 25-ти індикаторів дані щодо шести отримані за результатами проведення такого обстеження.

За індикаторами ТІС розраховують загальний інноваційний індекс, що відображає рівень інноваційності кожної країни та уможливорює визначення її відносної позиції серед країн – членів ЄС щодо інноваційного розвитку. При розрахунку інноваційного індексу існує ряд труднощів щодо забезпечення повноти даних. Перш за все, необхідно зазначити, що багато даних щодо рівня інноваційної активності у країнах ЄС збирають не кожного року, оскільки Європейське інноваційне обстеження – найважливіше джерело інформації – проводиться, як правило, раз на два-три роки. Не завжди обстеження проводяться у всіх країнах одночасно. Тому фахівці ЄС використовують прийом “пролонгації” існуючих значень на перспективний період. Такий підхід дозволяє заповнити пропуски в даних, однак не завжди забезпечує об’єктивні результати, адже, наприклад, у кризовий період змі-

ни значень більшості показників не відповідають законам інерції.

Зазначимо, що для побудови ТІС 2010 використовувалась інформація щодо 4-х показників за даними 2007 року, 10-ти показників – 2008 року та 10-ти – 2009 року. Для індикатора 3.1.3 “Кількість інноваційних підприємств з високими темпами зростання” дані не змогли зібрати в достатньому обсязі, тому для аналізу тенденцій інноваційного розвитку та розрахунку інноваційного індексу було використано тільки 24 із 25-ти показників.

За даними 24-х індикаторів було розраховано інноваційний індекс для 27-ми країн – членів ЄС, за яким країни утворили такі чотири групи [9]:

1. Країни – інноваційні лідери (innovation leaders): Данія, Фінляндія, Німеччина, Швеція. Рівень інноваційності таких країн вищий за середній по ЄС 27.

2. Країни – інноваційні послідовники (innovation followers): Австрія, Бельгія, Кіпр, Естонія, Франція, Ірландія, Ісландія, Люксембург, Нідерланди, Словенія, Велика Британія. Рівень інноваційності таких країн нижчий, ніж країн – інноваційних лідерів, але вищий за середній по ЄС 27.

3. Країни – помірні новатори (moderate innovation): Чеська Республіка, Греція, Угорщина, Італія, Мальта, Польща, Португалія, Словаччина, Іспанія. Інноваційний індекс країн є нижчим за середній по ЄС 27.

4. Країни – стримані новатори (modest innovators): Болгарія, Латвія, Литва, Румунія. Значення їх інноваційного індексу значно нижче за середнє значення по ЄС 27.

Окрім вищезазначеного інструменту реалізації інноваційної стратегії “Європа 2020”, ЄС пропонує запровадити “Інноваційне табло державного сектору ЄС”, що дозволить проводити бенчмаркінг у сфері розробки інноваційної політики у державному секторі та визначати кращу. Для реалізації поставленої мети у 2010 році було проведено обстеження щодо рівня інноваційності сектору державного управління. Обстеження показало, що дві третини організацій сектору державного управління займаються впровадженням нових або значно покращених інноваційних послуг. При цьому основними рушійними силами інноваційної діяльності є впровадження нових законів та постанов, розробка нових пріоритетів інноваційної політики та надання послуг on-line. Водночас основними бар’єрами, що перешкоджають проведенню інноваційної діяльності, є брак фінансових та людських

ресурсів. Разом з тим, упровадження інноваційних послуг сприяє поліпшенню доступу користувачів до інформації, задоволенню потреб користувачів, більш цілеспрямованому та швидкому наданню послуг, покращанню умов праці співробітників та зниженню витрат. Результати цього обстеження будуть використані для розробки адекватних індикаторів, що характеризуватимуть розвиток інновацій у сфері державного управління як однієї з пріоритетних наразі сфер уваги Євросоюзу.

Особливості соціально-економічного розвитку України на сучасному етапі зумовлюють необхідність активної участі у розрахунку індикаторів Табло інноваційного союзу та здійснення відповідних порівнянь з іншими країнами. Автори статті брали участь у проведенні експериментальних розрахунків за індикаторами попередніх версій Табло [1; 2; 4] і дослідження за цим напрямом продовжується. У наступних роботах планується детально розглянути методологію розрахунку індикаторів ТІС 2010 та можливість її адаптування до умов України.

Список використаних джерел

1. Єгоров І. Ю. Європейське інноваційне табло: система індикаторів інноваційного розвитку/ І. Ю. Єгоров, І. А. Жукович, Ю. О. Рижкова // Статистика України. – 2006. – № 1. – С. 71–76.
2. Єгоров І. Ю. Науково-технічна та інноваційна діяльність в Україні у контексті євроінтеграційних процесів : [моногр.] / Єгоров І. Ю., Жукович І. А., Рижкова Ю. О., Пугачова М. В. ; за заг. ред. О. О. Васечко ; Наук.-техн. комплекс стат. досліджень. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2006. – 223 с.
3. Єгоров І. Ю. Методологічні рекомендації щодо адаптації індикаторів Європейського інноваційного табло до умов України / І. Ю. Єгоров, І. А. Жукович, Ю. О. Рижкова // Статистика України. – 2008. – № 4. – С. 74–79.
4. Єгоров І. Ю. Науковий та інноваційний потенціал України у міжнародних порівняннях : [моногр.] / Єгоров І. Ю., Жукович І. А., Рижкова Ю. О. – К. : ДП “Інформ.-аналіт. агентство”, 2010. – 156 с.
5. Рижкова Ю. О. Відповідність пріоритетних напрямів інноваційної політики в окремих країнах ЄС новій інноваційній стратегії / Інноваційна політика та законодавство в Європейському Союзі та Україні: формування, досвід, напрямки наближення : зб. матеріалів XXIV Київського міжнародного симпозиуму з наукознавства та науково-технологічного прогнозування в рамках проекту ЄС “Вдосконалення стратегії, політики та регулювання інновацій в Україні”. – К. : Фенікс, 2011. – С. 81–82.
6. Main Science and Technology Indicator [Electronic resource] / OECD 2010. Vol. 2010/1. – Access mode : http://www.oecd.org/document/26/0,3746,en_2649_34451_1901082_1_1_1_1,00.html – Screen title.
7. Green paper. From Challenges to Opportunities: Towards a Common Strategic Framework for EU Research and Innovation funding [Electronic resource]. – Access mode : http://ec.europa.eu/research/csfr/pdf/com_2011_0048_csf_green_paper_en.pdf
8. Europe 2020 Flagship Initiative Innovation Union [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.eesc.europa.eu/?i=portal.en.int-opinions.15480>
9. Innovation Union Scoreboard 2010. The Innovation Union’s performance scoreboard for Research and Innovation [Electronic resource]. – Access mode : http://www.proinno-europe.eu/sites/default/files/docs_EIS2010/IUS_2010_final.pdf

Пріоритети державної науково-технологічної політики України у контексті побудови суспільства знань

Обґрунтовано, що вибір пріоритетів є завершальним етапом механізму формування державної науково-технологічної політики. Визначено ієрархію державних пріоритетів у контексті суспільства знань за результатами проведення стратегічного планування і прогнозування науково-технологічного розвитку країни.

Ключові слова: науково-технологічна діяльність, державна науково-технологічна політика, суспільство знань, пріоритет державної політики, ієрархія пріоритетів.

Визначення пріоритетів державної науково-технологічної політики є частиною неперервного процесу стратегічного планування і прогнозування державної політики в тих країнах, що вже користуються конкурентними перевагами економіки знань – Швеція, Сполучені Штати Америки, Фінляндія, Ірландія, Велика Британія, Канада, Франція, Німеччина, Японія та Нідерланди [14, с. 102].

В Україні існує певний досвід розроблення стратегічних засад формування сучасної державної науково-технологічної політики, а отже, і визначення її пріоритетів. Так, ще у Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку було зазначено, що "... в умовах жорсткого дефіциту коштів необхідно вдосконалити систему формування і реалізації державних пріоритетів у сфері науки та технологій. В її основу має бути покладено принципи відповідності основних напрямів науково-технологічного розвитку головним проблемам та перспективам розвитку суспільства" [12]. Протягом минулих років відповідні методологічні напрацювання неодноразово виносилися на експертне обговорення наукової спільноти, проте донині не набули логічного завершення як затверджена нормативно-законодавча національна Стратегія розвитку.

Однією з проблем формування законодавчого забезпечення науково-технологічної діяльності (далі – НТД), а отже, і визначення пріоритетів державної політики протягом часів незалежності України залишається "... історія протистояння законодавчої і виконавчої влади..., причому виконавча влада була у цьому протистоянні більш послідовною – практично всі наші численні уряди незмінно виступали проти запровадження будь-яких форм і механізмів стимулювання наукової та інноваційної діяльності. А якщо такі механізми все ж з'являлись в законодавстві, робилось все можливе, щоб загальмувати їх впровадження або ослабити їх дієвість" [10, с. 44].

Таким чином, систему визначення пріоритетів державної науково-технологічної політики в Україні не створено досі. Державні пріоритети, окреслені у щорічних посланнях Президента України та Державній програмі соціально-економічного

розвитку Кабінету Міністрів України [10], є політичними, оскільки затверджуються на політичному рівні та не є частиною стратегічного планування наукової політики країни. Водночас окреслені Законом України "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" [5] пріоритети наукового розвитку є по суті галузевими, бо визначаються за результатами експертного обговорення всередині сфери НТД та вимагають нормативного затвердження органами державної влади.

Питаннями вдосконалення державної системи формування пріоритетів науково-технологічного розвитку займалися О. Амоша, Г. Андрощук, В. Геєць, І. Дежина, І. Жилиєв, С. Захарін, Т. Кваша, Б. Малицький, Л. Мусіна, О. Попович, Л. Федулова та інші вітчизняні й зарубіжні вчені.

У теперішній час вітчизняні науковці покладаються на органи влади у всіх питаннях щодо окреслення державних пріоритетів науково-технологічного розвитку (далі – НТР); від визначення провідною функцією органів державного управління щодо аналізу державної політики та стратегічного прогнозування розвитку країни [4] до законодавчого закріплення стратегічних пріоритетів держави [1], у тому числі їхньої ієрархії зі специфічними для кожного її рівня засобами реалізації [7; 11]. Такі державні пріоритети мають ґрунтуватися на законодавчо визначених перспективних напрямках розвитку науки і техніки [9, с. 173]. Складання переліку цих напрямів відбувається за результатами процесу технологічного прогнозування, найбільш поширеним із яких є форсайт-прогноз (Foresight) [7; 10]. Цей метод також є ефективним у процесі розроблення науково-технічної та інноваційної стратегії країни, оскільки передбачає тривалий, систематичний діалог між науковим товариством, державою та громадськістю для реалізації узгоджених, суспільно вагомих завдань.

Необхідною умовою для визначення пріоритетів державної науково-технологічної політики є міжнародні порівняння [2, с. 14; 8, с. 110], що дозволяють застосовувати апробовані механізми формування та реалізації цих напрямів розвитку науки і техніки, а також ряд відомих інструментів державного стимулювання цієї сфери діяльності.

Водночас будь-які окреслені пріоритети вимагають періодичного уточнення шляхом проведення аналітичних і прогнозних досліджень процесів реалізації державних управлінських заходів [14].

Механізми формування пріоритетів державної науково-технологічної політики в Україні ґрунтуються на традиціях нетривалого вітчизняного державотворення з урахуванням міжнародного досвіду побудови розвиненого індустріального суспільства з елементами адміністративно-командної системи управління (це стосується законодавчо визначених пріоритетів). Актуальним є питання щодо розробки зазначеного механізму в контексті побудови суспільства знань, а також структурування пріоритетів як останнього етапу процесу формування та реалізації державної політики у цій сфері. І якщо завдання будь-якої держави для побудови суспільства знань принципово не змінюються, то інструменти їх розв'язання, до яких належить і визначення пріоритетів політики, мають змінюватися. Проблемаю є декларативність можливостей впливу на процес визначення пріоритетів державної науково-технологічної політики з боку наукової громадськості.

Метою статті є визначення механізму формування пріоритетів державної науково-технологічної політики у контексті побудови суспільства знань.

Постановка завдання про вибір пріоритетів державної науково-технологічної політики вже передбачає структурування напрямів політики за ієрархічною ознакою, оскільки за визначенням поняття “пріоритет” трактується як структурний елемент вищого рівня.

Системним наслідком чинного порядку визначення державних пріоритетів науково-технологічної політики в Україні на законодавчому рівні є організаційна ускладненість у подальшому коригуванні пріоритетних напрямів та невизначеність його термінів. Цього недоліку позбавлений стратегічний підхід до вибору державних пріоритетів, що дозволяє періодично, за потреби, уточнювати чи змінювати пріоритетні напрями державного регулювання НТД.

Визначення пріоритетів державної політики у контексті побудови суспільства знань є результатом системного процесу стратегічного планування. Ефективність обраних у такий спосіб пріоритетів є тим більшою, чим повніше досягнутий консенсус між усіма суб'єктами науково-технологічної політики щодо стратегічних напрямів розвитку. Впровадження заходів державної науково-технологічної політики за такими пріоритетами матиме ще й синергетичний ефект впливу на всі сфери суспільної діяльності.

Відмінності між системами формування національних пріоритетів полягають у використанні різних моделей державного управління НТР у країнах, що різняться комбінаціями інструментів

і превалюванням тих чи інших заходів державної політики. Визначення і ранжування пріоритетів науково-технічного розвитку та прийняття рішень про фінансування великих державних програм вбудовано в політичний, законодавчий і бюджетний процес розвинених країн світу. Відповідні механізми узгодження інтересів передбачають участь впливових політичних сил та найбільш вагомих учасників інноваційного процесу: представників міністерств і відомств, що фінансують дослідження і розробки (далі – ДіР); великих корпорацій – замовників; великих наукоємних компаній, інтереси яких, як правило, представлені у парламентах, а також провідних дослідників, які мають міжнародне визнання у певних галузях ДіР.

Основними типами моделей державного управління НТР є лінійна та нелінійна, що відповідають градації моделей науково-технологічного та інноваційного розвитку [6, с. 44–45]. При цьому для лінійної (лінійно-послідовної) моделі вихідним продуктом НТД є технології, інноваційні продукти та послуги, які впроваджуються за безпосередньої участі держави; нелінійна модель охоплює спільну діяльність інтегрованих груп експертів та побудову зовнішніх горизонтальних та вертикальних зв'язків між суб'єктами державного регулювання та НТД, що в умовах економіки знань набуває стратегічного характеру. При цьому вихідним продуктом НТД є процес.

Лінійна модель державного управління передбачає побудову вертикальної ієрархії пріоритетів: від вищого рівня (державно-політичні пріоритети) суб'єктів державного регулювання до виконавчого рівня (державно-управлінські пріоритети) з доведенням їх до суб'єктів НТД (учені, наукові організації) як управлінського рішення органів державної влади (рис. 1). Основним принципом формування державних пріоритетів при цьому є директивне планування в умовах централізації державного управління. Так, Державний прогноз соціально-економічного та науково-технологічного розвитку (Прогноз НТР) визначає заходи відповідної Державної програми (Програма НТР) згідно з поставленими державно-політичними завданнями з реалізації державно-управлінських пріоритетів, а також перспективні напрями розвитку науки і техніки як пріоритети НТР. Суб'єкти державного регулювання та НТД взаємодіють на рівні підготовки проектів Прогнозу та Програми, а перспективні напрями наукової діяльності не є предметом державної політики.

За нелінійної моделі управління державні пріоритети визначаються у результаті спільної рівноправної діяльності представників урядових, приватних та громадських наукових організацій, окремих учених у рамках національної системи стратегічного прогнозування і планування НТР. На основі форсайт-прогнозів визначають пріоритети суспільного розвитку, мету та цілі подальшо-

го стратегічного планування НТР, а також уточнюють пріоритетні напрями розвитку науки і техніки

[3; 10], на реалізацію яких спрямовують більшу частину бюджетної підтримки ДіР (рис. 2).

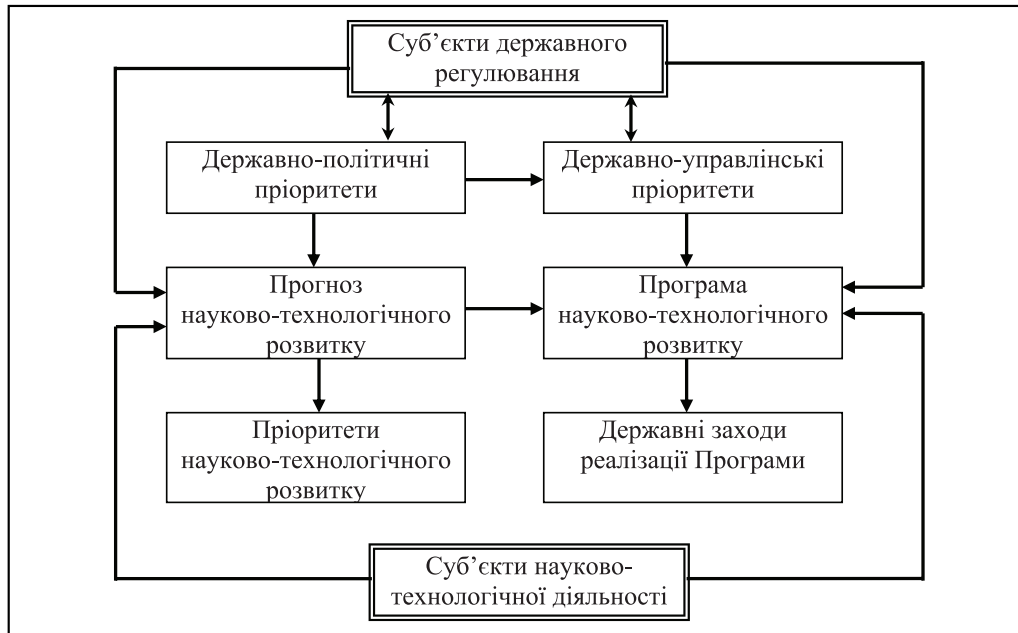

Рис. 1. Лінійна модель формування пріоритетів державної науково-технологічної політики

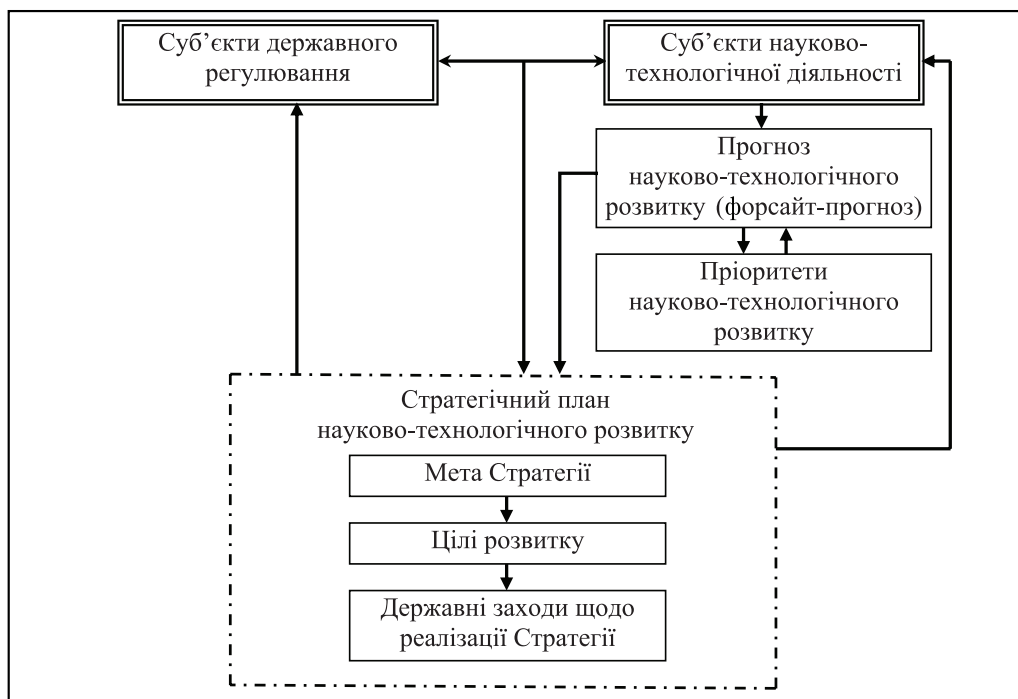

Рис. 2. Нелінійна модель формування пріоритетів державної науково-технологічної політики

Побудова ієрархії пріоритетів державної науково-технологічної політики відбувається за структурою стратегічного плану: мета (1-й рівень) – цілі стратегії (2-й рівень) – заходи реалізації

цілей (3-й рівень) (рис. 3). Для забезпечення виконання державних заходів щодо реалізації пріоритетів НТР, визначених стратегічним прогнозом, формуються державні цільові програми.

Прогнозування НТР → Стратегічний план НТР		
1 рівень	Державно-політичні пріоритети	Мета стратегії
2 рівень	Державно-управлінські пріоритети	Пріоритети НТР. Державні заходи щодо реалізації Стратегії
3 рівень		Цілі розвитку

Рис. 3. Ієрархія пріоритетів сучасної державної науково-технологічної політики

Як приклад формування пріоритетів сучасної державної науково-технологічної політики розглянемо Стратегію розвитку Європи до 2020 року (далі – “Європа 2020”), де сформульовані пріоритети та цілі розвитку Європейської Співдружності на найближчі десять років [15]. Щодо сфери НТД, стратегічним пріоритетом (метою) державної політики є поліпшення умов для проведення наукових ДіР для підвищення загального рівня державних і приватних інвестицій у цій сфері до рівня 3% ВВП.

Як комплексні напрями (цілі стратегії) реалізації політики у сфері НТД (державно-управлінські пріоритети) Радою Європи визначені такі [16]: 1) оптимізація підтримки ДіР та інновацій; 2) поглиблення взаємозв'язків у “трикутнику знань” (освіта – наука – інновації); 3) розкриття потенціалу “цифрової економіки”.

Реалізація цих напрямів передбачає такі заходи:

1. Оптимізація підтримки досліджень, розробок та інновацій.

1.1. Підвищення якості та наукової спеціалізації виконуваних робіт.

1.2. Наукова інтеграція і зміцнення співпраці між університетами та науково-дослідними інститутами, державними, приватними та іншими неурядовими установами як усередині країни, так і на міжнародному рівні для забезпечення розвитку інфраструктури та дослідницьких мереж, що сприятиме поширенню знань.

1.3. Модернізація дослідницької інфраструктури університетів до світового рівня.

1.4. Забезпечення умов для доступної, привабливої кар'єри та мобільності дослідників і студентів.

1.5. Адаптація та спрощення механізмів фінансування закупівель у сфері НТД, у тому числі щодо міжнародної (трансграничної) співпраці, з метою отримання і трансферу знань, створених на конкурентних засадах та як результат дії синергетичних чинників.

2. Поглиблення взаємозв'язків у “трикутнику знань” (освіта – наука – інновації”).

2.1. Побудова науково-технологічної політики з урахуванням національних особливостей щодо об'єднання державних та приватних фінансів у тих напрямках розвитку ДіР, за якими забезпечується фінансування з боку ЄС, що дозволить скористатися синергетичним ефектом від досягнення достатнього масштабу інвестицій та уникнути фрагментації наукових досліджень.

2.2. Поліпшення рамкових умов бізнес-середовища для заохочення приватних інвестицій у ДіР та інновацій, зокрема через об'єднання за доцільності економічно ефективних податкових стимулів та інших фінансових інструментів (заходи зі спрощення доступу дослідницьких інституцій до приватних джерел фінансування, у тому числі – до венчурного капіталу).

2.3. Полегшення доступу малих і середніх підприємств до результатів ДіР; стимулювання попиту, зокрема в еко-інноваціях (так звані “зелені” державні закупівлі та функціонально сумісні стандарти тощо).

2.4. Запровадження законодавчих норм, що сприяють розвитку ринку інновацій, забезпеченню ефективного і доступного захисту й управління інтелектуальної власності.

2.5. Стимулювання створенню умов взаємної підтримки між трьома сторонами “трикутника знань” (навчально-науково-інноваційної діяльності) для утворення системи циклічного обміну продуктів діяльності між ними.

2.6. Сприяння здобуттю людьми широкого спектра професійних навичок, необхідних для здійснення інновацій у всіх його формах, у тому числі еко-інновацій.

2.7. Забезпечення достатньої кількості навчальних закладів для здобуття кваліфікацій у математичних, природничих та технічних галузях.

3. Розкриття потенціалу “цифрової економіки”.

3.1. Запровадження адекватних рамкових умов для швидкого розвитку електронного ринку товарів і послуг, доступного у режимі on-line.

3.2. Сприяння розгортанню швидкісного Інтернету як основного засобу залучення до наукових знань.

3.3. Досягнення економічної ефективності державного фінансування та його спрямування на усунення негативних впливів ринкових механізмів.

3.4. Зниження витрат на мережу впровадження ДіР, зокрема шляхом зміцнення координації в галузі суспільних робіт.

3.5. Сприяння розгортанню і застосуванню сучасних доступних Інтернет-послуг, у тому числі через подальший розвиток електронного уряду, електронного підпису, електронної особистості та електронних платежів.

3.6. Підтримка активної участі суспільства в Інтернет-просторі, зокрема шляхом забезпечення доступу до культурного контенту та послуг, у тому числі через засоби масової інформації і навчання комп'ютерній грамотності.

3.7. Створення атмосфери безпеки і довіри до Інтернет-технологій.

Зазначимо також, що загальноєвропейська політика має спиратися на принцип технологічного нейтралітету (один із основних принципів нормативно-правової бази ЄС про цифрові комунікації, який декларує вимогу до країн співдружності у частині уникнення протекціонізму чи дискримінації щодо запровадження особливих технологій залежно від країни походження для досягнення цілей законодавчих актів у цій сфері).

Отже, пріоритети державної науково-технологічної політики у контексті суспільства знань визначаються шляхом стратегічного прогно-

зування та планування НТР країни. Належність обраних пріоритетів до механізму формування і реалізації державної політики визначається безпосередньою участю державних органів влади у стратегічному процесі планування, а також у впровадженні на підставі його результатів відповідних державно-управлінських рішень.

Експертне обґрунтування пріоритетних напрямів НТР країни представниками влади та бізнесу, наукової спільноти, крім безпосередньо визначених пріоритетів для державної політики, матиме синергетичний ефект – суспільно узгоджене бачення майбутнього. Відповідний механізм вироблення заходів державної політики є імперативом суспільства знань.

Необхідно створити нові державні механізми, що забезпечать ефективний взаємозв'язок процесів законотворення й урядування, планування конкретних цілей державної політики та їх виконання органами центральної виконавчої влади і місцевого самоврядування, встановлення професійного діалогу між представниками влади і громадськості. Для України актуальною є адаптація

розроблених заходів “Європа 2020” до реалій сучасного стану розвитку національної сфери НТД та підвищення інноваційних можливостей економіки. Формування основних підходів до побудови загальноєвропейського стратегічного плану як принципів державної науково-технологічної політики у контексті побудови суспільства знань в Україні уможливить отримання безцінного досвіду стратегічного державного управління НТР, створить підґрунтя для вироблення сучасної системи оцінювання ефективності державних управлінських дій, а також наблизить систему державного управління у цій сфері до міжнародних стандартів. Доцільним є також перетворення Державної програми прогнозування науково-технологічного розвитку України на 2008–2012 роки [5] на постійно діючий Державний форсайт-прогноз.

У подальшому предметом дослідження мають бути механізми автоматичної алгоритмізації визначення пріоритетів державної науково-технологічної політики в умовах зміни глобалізаційних процесів та оптимального їх використання в Україні.

Список використаних джерел

1. Амоша О. Підґрунтя інноваційного розвитку. Проблеми і перспективи взаємодії академічної науки й освіти / О. Амоша, А. Землянкін, Г. Моїсєєв // Вісник НАН України. – 2006. – № 10. – С. 3–16.
2. Дежина И. Г. Государственное регулирование науки в России : [моногр.] / Дежина И. Г. – М. : ИМЭМО РАН, 2007. – 291 с.
3. Ерёмушкина С. В. Научно-техническая и инновационная политика Республики Беларусь / С. В. Ерёмушкина // Вісник Черкаського університету ; Серія: Економічні науки. – 2009. – № 151. – С. 48–57.
4. Захарін С. Інвестиційне забезпечення інноваційної діяльності: міжнародний досвід і можливості для України / С. Захарін // Проблеми науки. – 2009. – № 6. – С. 38–44.
5. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” від 09.09.2010 р. № 2519-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2519-17>.
6. Калитич Г. І. Науково-технологічний та інноваційний розвиток: концепції, моделі, рішення : [моногр.] / Калитич Г. І., Коржавін К. М. – К. : УкрІНТЕІ, 2008. – 268 с.
7. Малицький Б. Політика пріоритетів і проект нового закону України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” / Б. Малицький, О. Попович // Проблеми науки. – 2007. – № 5. – С. 15–22.
8. Мусіна Л. А. Підходи, індикатори та методи оцінювання впливу науково-технічної діяльності на економічний розвиток / Мусіна Л. А., Кваша Т. К. – К. : УкрІНТЕІ, 2009. – 252 с.
9. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / [за заг. ред. В. М. Гейця]. – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
10. Попович О. С. Науково-технологічна та інноваційна політика: основні механізми формування та реалізації : [моногр.] / Попович О. С. ; під ред. Б. А. Малицького. – К. : Фенікс, 2005. – 226 с.
11. Попович О. С. Про політику пріоритетів у сфері науково-технологічного та інноваційного розвитку / О. С. Попович, Т. М. Велентейчик // Наука і наукознавство. – 2010. – № 1. – С. 13–27.
12. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної програми прогнозування науково-технологічного розвитку України на 2008–2012 рр.” від 11.09.2007 р. № 1118 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1118-2007-%EF>.
13. Постанова Верховної Ради України “Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку” від 13.07.1999 р. № 916-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=916-14>.
14. Федулова Л. Проблеми забезпечення ефективності наукової системи України / Л. Федулова // Вісник НАН України. – 2010. – № 4. – С. 21–29.
15. Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth [Electronic resource]. – Access mode : http://ec.europa.eu/eu2020/index_en.html
16. Recommendation for a COUNCIL RECOMMENDATION on broad guidelines for the economic policies of the Member States and of the Union [Electronic resource]. – Access mode : <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st11/st11646.en10.pdf>

Проблеми оцінювання результатів діяльності місцевих державних адміністрацій

Досліджено проблеми, пов'язані з упровадженням методики оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. Запропоновано рекомендації щодо подальшого вдосконалення нормативно-правового регулювання оцінювання зазначених результатів.

Ключові слова: місцеві державні адміністрації, методика оцінки результатів діяльності, показники оцінювання, соціально-економічний розвиток регіонів.

Сучасна світова практика свідчить, що ефективність державного управління на рівні регіонів неможлива без побудови всеохоплюючої системи оцінювання результатів діяльності владних інститутів. Особливої актуальності це питання набуває на рівні місцевих державних адміністрацій (далі – МДА), які є первинною ланкою реалізації державної політики на місцях та від результатів діяльності яких залежать стан і розвиток підпорядкованих адміністративно-територіальних одиниць.

У теперішній час нормативно-правовим документом, що регулює питання оцінки результатів діяльності МДА, є Постанова Кабінету Міністрів України (далі – Постанова) від 09.06.2011 р. № 650 “Про запровадження проведення оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій” [1]. Зазначеною Постановою затверджено порядок та методику оцінки результатів діяльності вказаних владних інституцій.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить, що за останні роки значно активізувався пошук вітчизняних та зарубіжних науковців у напрямі підвищення ефективності й результативності діяльності органів державної влади. Зокрема, вагомий внесок у дослідження теоретико-методологічних засад аналізу функціонування владних інститутів зробили: Г. Атаманчук, Д. Зеркін, В. Ігнатів, Й. Кхол, О. Оболенський, В. Цветков, А. Чемерис та ін. Безпосередньо питання оцінки діяльності МДА досліджували: І. Артим, Р. Білик, А. Гошко, В. Дзюндзюк, О. Кулинич, Т. Проценко та ін. Слід зазначити, що, незважаючи на наукову і практичну значущість напрацювань, ученими практично не висвітлюються питання оцінки результатів діяльності МДА, що актуалізує необхідність досліджень у цьому напрямі.

Метою статті є аналіз чинної методики оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, затвердженої Постановою КМУ від 09.06.2011 року № 650.

Вивчаючи законодавче забезпечення функціонування місцевих органів виконавчої влади, слід

зазначити, що з 2004 року оцінка результатів їх діяльності ґрунтується на показниках соціально-економічного розвитку регіону, склад яких постійно змінюється, зокрема:

- протягом лютого 2004 року – березня 2005 року інтегральний рейтинг розраховувався за 35-ма показниками [2];
- упродовж вересня 2005 року – червня 2006 року інтегральний рейтинг розраховувався за 32-ма показниками [3];
- з липня 2007 року до червня 2011 року – рейтинг розраховувався окремо по кожній із шести сфер діяльності, що охоплювали 51 показник [4].

Чинна наразі методика оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій (далі – Методика) передбачає дослідження десяти сфер соціально-економічного розвитку регіонів за 80-ма показниками. При цьому оцінюються такі напрями: економічний розвиток; інвестиційна, наукова та інноваційна діяльність; державні фінанси; підтримка бізнесу; споживчий ринок; населення та ринок праці; житлово-комунальне господарство; освіта та охорона здоров'я; рівень злочинності; екологія [1]. Згідно з Методикою, метою оцінки результатів діяльності МДА є виявлення проблем і підвищення ефективності виконання управлінських рішень із забезпечення здійснення своїх повноважень та виконання пріоритетних завдань, визначених Програмою економічних реформ на 2010–2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”.

Оцінка результатів діяльності МДА здійснюється у два етапи. Перший етап передбачає проведення аналізу динаміки показників оцінки за відповідними напрямками в кожному регіоні без застосування регіонального порівняння. На другому етапі визначається рейтингова оцінка шляхом підрахунку відносних відхилень показників кожного регіону від відповідних максимальних та мінімальних значень по сукупності таких показників для інших регіонів. У підсумку щоквартально формується аналітична записка, в якій визначаються тенденції зміни показників у кожному регіоні та заходи щодо покращання ситуації за відповідним напрямом.

Аналізуючи та узагальнюючи зазначену Методику, необхідно зупинитися на її перевагах і недоліках. До переваг Методики належать:

1) спрямованість оцінюваних показників на виконання пріоритетних завдань держави та реалізацію повноважень, віднесених до компетенції МДА;

2) використання більш широкого (порівняно з попередніми нормативно-правовими документами) спектра показників, що підвищує достовірність оцінки та створює базу для моніторингу діяльності МДА;

3) упровадження аналізу динаміки показників оцінки результатів діяльності МДА в кожному регіоні.

Водночас методика оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій має і ряд недоліків. Розглянемо їх більш детально.

Одним із основних недоліків є рівнозначність показників оцінки результатів діяльності МДА без урахування специфіки регіонального розвитку. Кожний регіон відрізняється своїми економічними, природними, людськими ресурсами, географічними умовами, що, у свою чергу, зумовлює розвиток його пріоритетних сфер. Наприклад, рейтингова оцінка за напрямом “Економічний розвиток” за переважною більшістю показників (13 із 20-ти) формується за станом розвитку сільського господарства, хоча не всі регіони України мають однакові природні ресурси та умови для його розвитку. Також критично можна підходити й до інших показників оцінювання. Зокрема, від щільності населення регіону залежать такі показники: кількість сільських населених пунктів із чисельністю населення до 1000 жителів, у яких розташовані фельдшерсько-акушерські пункти; чисельність дітей у дошкільних навчальних закладах у розрахунку на 100 місць; планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів; кількість відвідувань за зміну на 10 тис. населення та ін.

Суттєвим недоліком Методики є необ’єктивність показників оцінювання. Зокрема, результати діяльності МДА за напрямом “Підтримка бізнесу” залежать не стільки від обсягу фінансування кредитів, залучених суб’єктами малого та середнього підприємництва, а значною мірою від державної політики щодо створення фінансово-економічних і організаційно-правових механізмів розвитку підприємництва й формування привабливого інвестиційного середовища в регіонах. Крім того, результати діяльності МДА не можуть бути об’єктивно оцінені за такими показниками, як приріст (зменшення) населення, кількість потерпілих на виробництві з утратою працездатності, темп зростання (зменшення) заборгованості населення з оплати житлово-комунальних послуг,

оскільки законодавством України вони не визначені як повноваження МДА.

Зауважимо, що більшість показників оцінювання є економічними та відображають результати діяльності МДА щодо виконання фінансових зобов’язань перед державою, водночас показники соціальної сфери представлені недостатньо. Аналізуючи повноваження, визначені у статті 13 Закону України “Про місцеві державні адміністрації”, слід зазначити, що у досліджуваній Методиці відсутні показники, які характеризують результати діяльності МДА за такими напрямками: транспорт, зв’язок, освіта, культура, туризм, фізична культура і спорт, соціальний захист населення та ін. Відповідно, наявна система показників не дозволяє повною мірою оцінити результати діяльності МДА.

Крім того, чинною методикою оцінки результатів діяльності МДА не визначені ключові показники у певних сферах. Зокрема, показниками оцінки сфери освіти є: відсоток охоплення дітей дошкільного віку дошкільною освітою; відсоток охоплення дітей старшого дошкільного віку дошкільною освітою; чисельність дітей у дошкільних навчальних закладах у розрахунку на 100 місць. Однак зазначені показники дозволяють оцінити діяльність МДА лише за напрямом дошкільної освіти, а результати реалізації повноважень, віднесених до компетенції МДА щодо загальної середньої та вищої освіти, в Методиці не відображено. Оцінка результатів діяльності МДА за напрямом “Рівень злочинності” здійснюється за двома показниками: кількість зареєстрованих злочинів та питома вага злочинів, скоєних неповнолітніми, що необ’єктивно оцінюють не лише результати діяльності, а і структуру скоєних злочинів. Зауважимо, що у багатьох англосаксонських країнах система оцінювання діяльності владних інституцій ґрунтується на моделі управління за цілями, складовою якої є стратегічне планування. Проте в Україні затверджені показники оцінки результатів діяльності МДА не лише не визначені в документах стратегічного характеру, а й не всі відображені у щорічних програмах соціально-економічного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, що породжує проблеми, пов’язані з можливістю впливу на ці показники.

Також недоліком аналізованої Методики є неврахування диспропорцій між місцевими бюджетами та фінансовим станом бюджетних галузей. Особливо гостро це питання стосується так званих “депресивних регіонів”. Дефіцит і дотаційність місцевих бюджетів призводять до того, що досягнення певних показників оцінювання не забезпечене в повному обсязі фінансовими ресурсами. Крім того, у діяльності МДА досі реалізовано залишковий принцип фінансування бюджетних галузей соціальної сфери (освіта, охорона здоров’я, екологія та ін.), тому вплив аналізованих управлінських інституцій на зазначені галузі обмежений недо-

статнім рівнем забезпечення власними фінансовими ресурсами.

Слід підкреслити однобічність Методики, яка пов'язана з тим, що аспекти й показники оцінювання спрямовані винятково на визначення рівня соціально-економічного розвитку регіонів. При цьому Методика не враховує показники власне управлінської діяльності, оцінка яких дозволила б оптимізувати результати діяльності МДА.

Наразі законодавчо не визначені санкції за погіршення значень показників оцінювання, відповідальність керівників МДА, а також механізм мотивації за досягнення найкращих значень показників. Складність ситуації полягає ще й у тому, що чим гірший соціально-економічний стан регіону, тим "вигіднішим" (певною мірою) він є для місцевої влади, оскільки регіон отримує більше коштів із державного бюджету у формі дотацій. Як приклад застосування вищезазначеного механізму можна назвати досвід Великої Британії. Зокрема, у цій державі з 2000 року на рівні органів місцевого самоврядування введено інститут угод про бюджетні послуги та їх якість. У цих угодах органи місцевого самоврядування у формі бізнес-плану на три роки прописують виконання показників соціально-економічного розвитку, затверджених урядом. За результатами оцінювання виконання угод владні інститути отримують додаткове фінансування, а в разі їх невиконання – змінюється керівництво владного інституту [5, с. 67].

Серед недоліків Методики зазначимо також залежність результатів оцінювання кожного регіону від значень показників оцінювання в інших регіонах. Будь-який рейтинг є відносною порівняльною оцінкою, на основі якої здійснюється лише узагальнене порівняння регіонів між собою, а не показуються відповідні напрями діяльності (галузі) регіонів, у яких ситуація погіршилась або покращилась. Тобто одночасне покращання ситуації в окремому напрямі в усіх регіонах порівняно з базовим періодом все одно залишить частину з них на останніх місцях у рейтингу за цим напрямом. Однак така ситуація не буде свідченням неефективної роботи МДА, мова йде лише про порівняння здобутків одних з успіхами інших. Неврахування динаміки призводить до того, що суб'єкти оцінювання, які мають високий рівень соціально-економічного розвитку, будуть постійно займати перші позиції у рейтингу, хоча в динаміці приріст показника у певному регіоні може мати найбільше значення порівняно з приростом в інших регіонах.

Зауважимо, що об'єктивна статистична інформація є основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень органами державної влади. Проте нині регіональна статистика відстає від потреб сьогодення, оскільки основні таблиці показників соціально-економічного розвитку регіонів сформувалися ще за соціалістичної системи господарювання [6; 7]. Недосконалість оцінювання

МДА додатково посилюється запізненням показників, які не можуть бути враховані при щоквартальній оцінці, виходячи зі строку їх статистичного обрахування (14 із 80-ти показників обліковуються щорічно).

За результатами аналізу та з метою вдосконалення методики оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій необхідно:

- оцінювати результати діяльності МДА з урахуванням коефіцієнтів вагомості показників та напрямів оцінювання, що зменшить диференціацію соціально-економічного розвитку регіонів;
- включити показники результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій до системи планування діяльності МДА шляхом внесення їх до стратегічних та щорічних програм соціально-економічного розвитку регіонів;
- доповнити методику оцінки показниками управлінської діяльності з огляду на основні критерії ефективності управління та враховуючи її поділ на:
 - загальну соціальну ефективність;
 - спеціальну соціальну ефективність управління (відповідність структури органу завданням і функціям; рівень виконання актів Президента України та Кабінету Міністрів України, регіональних програм; забезпеченість інформаційно-комунікаційною мережею тощо);
 - ефективність роботи посадових осіб (рівень їх професіоналізму, зокрема кількість осіб у МДА з відповідною фаховою освітою; рівень підвищення кваліфікації; плинність кадрів та ін.);
- розробити та доповнити напрями оцінювання результатів діяльності МДА показниками соціальної сфери: науки, освіти, охорони здоров'я, культури, соціального забезпечення та соціального захисту населення, фізичної культури і спорту;
- доповнити регіональну статистику показниками оцінювання результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій;
- забезпечити фінансову незалежність регіональної влади шляхом подальшої реалізації бюджетної та податкової реформ;
- доповнити Постанову Кабінету Міністрів України від 09.06.2011 р. № 650 "Про запровадження проведення оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій" механізмом фінансового стимулювання МДА не лише за досягнуті результати згідно з рейтинговим оцінюванням, але й за динаміку цих результатів діяльності.

Отже, проведений аналіз методики оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій дозволив визначити не тільки її переваги, але і

ряд значних недоліків. У зв'язку з цим виникає необхідність подальшого дослідження у напрямі розробки методики оцінки результатів діяльності МДА.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України “Про запровадження проведення оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій” від 09.06.2011 р. № 650. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=650-2011-%EF>
2. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Методики визначення комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів” від 04.08.2004 р. № 113. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP040113.html
3. Постанова Кабінету Міністрів України “Про запровадження моніторингу результатів діяльності Кабінету Міністрів України та Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій” від 06.04.2005 р. № 263. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=263-2005-%EF>
4. Постанова Кабінету Міністрів України “Про запровадження комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя” від 20.06.2007 р. № 833. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1136.838.0>
5. Колеснік В. І. Статистичне забезпечення регіонального управління : [моногр.] / Колеснік В. І. – К. : ДП “Інформ.-аналіт. агентство”, 2007. – 475 с.
6. Регіональна статистика: стан, проблеми, перспективи // Вісник Тернопільського нац. екон. ун-ту. – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – Вип. 1, січень – березень. – С. 140–148.
7. Эффективность бюджетных расходов на региональном уровне / под ред. А. М. Лаврова. – М. : Изд-во “Весь Мир”, 2003. – 76 с.

Всеукраїнські студентські олімпіади зі статистики

Всеукраїнські студентські олімпіади – система змагань, що передбачає встановлення рівня здобутих знань, умінь і навичок, творчого потенціалу студентів вищих навчальних закладів. Такі олімпіади проводяться щорічно з метою виявлення, відбору та підтримки обдарованої студентської молоді, активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, розвитку та реалізації здібностей, стимулювання творчої праці студентів, педагогічних та науково-педагогічних працівників, підвищення якості підготовки фахівців.

Олімпіади проводяться зі спеціальностей або з навчальних дисциплін, за якими здійснюється підготовка фахівців з вищою освітою в Україні. В Олімпіаді зі спеціальності “Прикладна статистика” вже традиційно не перший рік беруть участь студенти III – V курсів вищих навчальних закладів України, які готують фахівців за зазначеною спеціальністю. Олімпіада з навчальної дисципліни “Статистика” започаткована з ініціативи Національної академії статистики, обліку та аудиту і буде проводитись у квітні 2012 року вперше.

Студентські олімпіади буде проведено у два етапи. Перший – у вищому навчальному закладі серед студентів, які в ньому навчаються, другий – у базових вищих навчальних закладах. У 2011–2012 н. р. згідно з наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України базовим вищим навчальним закладом для проведення зазначених олімпіад визначено Національну академію статистики, обліку та аудиту.

З 2 до 4 квітня 2012 року Національна академія статистики, обліку та аудиту вперше вітатиме обдаровану студентську молодь з усієї України на змаганнях зі статистики. Бажаємо учасникам олімпіад наукових успіхів та творчого натхнення.

Довідки за тел.: (044) 486–72–96, моб. (093) 096–39–60; e-mail: karchev@ua.fm

Оргкомітет з проведення студентських олімпіад зі статистики

Зарубіжні гості

З метою обговорення питань щодо побудови моделі плану розширеної вибірки за КВЕД-2005 і КВЕД-2010 для проведення структурного обстеження підприємств за 2012 рік та опрацювання методологічних аспектів розповсюдження вибірових даних на генеральну сукупність у структурному обстеженні підприємств з 10 до 14 жовтня 2011 року в Держстаті перебував представник Статистичної служби Республіки Словенія Боро Нікіч, який працював із фахівцями департаменту міжгалузевої статистики підприємств.

З метою обговорення питань щодо проведених розрахунків вартості страхування і фрахту в імпорту товарів 24, 25 жовтня 2011 року в Держстаті перебували заступник керівника статистичного офісу Європейської Асоціації Вільної Торгівлі (ЄАВТ) у Люксембурзі Курт Васс, експерти Центральних статистичних бюро (ЦСБ) Королівства Норвегія та Республіки Ісландія Ганс Крістіан Остеренг, Томас Моен та Аудур Свардсдоттір, які працювали з фахівцями департаменту статистики торгівлі.

З метою обговорення напрямів розвитку статистики ринку праці відповідно до останніх рекомендацій Міжнародної організації праці (МОП), 7 і 8 листопада 2011 року в Держстаті перебував директор департаменту статистики МОП Рафаель Дієз де Медина, який працював із керівництвом Держстату і фахівцями департаменту статистики праці.

З метою обговорення питань реалізації проекту Європейської агенції навколишнього середовища з розробки спільної системи екологічної інформації (SEIS) в Україні 8 листопада 2011 року в Держстаті перебувала делегація Європейської агенції навколишнього середовища у складі: Гордон Макіннес, Галіна Георгієва, Михайл Кокін, Мілан Чренко та Елена Сантер, які працювали з керівництвом Держстату і фахівцями департаменту статистики сільського господарства та навколишнього середовища.

На підставі тристороннього контракту між Європейською Комісією, Статистичною службою Данії та Держстатом від 23.08.2011 р. № 2010/256-864 та з метою започаткування робіт у рамках Проекту Twinning № UA10/ENP-PCA/SI/26 “Розробка нових статистичних методологій та показників в окремих галузях статистики відповідно до статистичних стандартів ЄС” з 2 до 11 листопада 2011 року в Держстаті перебувала постійний радник Проекту Twinning Ірина Бернштейн, яка працювала з керівництвом Держстату і керівниками самостійних структурних підрозділів.

З метою обговорення питань оцінки стану та вдосконалення якості статистичної інформації з 14 до 18 та з 21 до 25 листопада 2011 року в Держстаті перебував експерт статистичного департаменту Міжнародного валютного фонду (МВФ) Кейт Вулфорд, який працював із керівництвом Держстату і фахівцями департаменту статистики цін.

З метою проведення глобальної оцінки національної статистичної системи України з 23 до 25 листопада 2011 року в Держстаті перебували представники місії Евростату / ЄЕК ООН / ЄАВТ “Адаптована глобальна оцінка національної статистичної системи України” Габріель Гамез, Курт Васс, Пітер Хакл, Броніслава Камінськієна та Іоланта Щербінська, які працювали з керівництвом Держстату і керівниками структурних підрозділів.

З метою обговорення питань щодо обміну накопиченим досвідом в організації статистичного обліку та застосуванні міжнародних класифікацій зі статистики торгівлі і послуг в Україні з 29 листопада до 2 грудня 2011 року в Держстаті перебувала представник Державного комітету статистики Азербайджанської Республіки Аїда Ібрагімова, яка працювала з фахівцями департаменту статистики послуг.

На підставі тристороннього контракту між Європейською комісією, Статистичною службою Данії та Держстатом від 23.08.2011 р. № 2010/256-864 та з метою започаткування робіт у рамках Проекту Twinning № UA10/ENP-PCA/SI/26 “Розробка нових статистичних методологій та показників в окремих галузях статистики відповідно до статистичних стандартів ЄС” з листопада 2011 року до травня 2013 року в Держстаті перебуватиме постійний радник Проекту Twinning Ірина Бернштейн.

З метою обговорення питань впровадження європейської методології в статистику виробництва, опрацювання методологічних підходів щодо ретроспективних перерахунків у статистиці промисловості в рамках реалізації Проекту Twinning № UA10/ENP-PCA/SI/26 “Розробка нових статистичних методологій та показників в окремих галузях статистики відповідно до статистичних стандартів ЄС” з 12 до 15 грудня 2011 року в Держстаті перебували короткострокові експерти Проекту Twinning Сьорен Крістенсен та Віолетта Кунігелієна, які працювали з фахівцями департаменту статистики виробництва.

З метою офіційного відкриття Проекту Twinning № UA10/ENP-PCA/SI/26 “Розробка нових статистичних методологій та показників в окремих галузях статистики відповідно до статистичних стандартів ЄС” 12 грудня 2011 року в

Держстаті перебували експерти Проекту Twinning Ірина Бернштейн, Хосе Ортуно Фернандес, Генрік Ландберг, Ів Додан, Йохан Палм, Светла Аначкова, Хью Беррідж, Лемлем Саїд Ісса, Карл-Хайнц Дюбнер, Крістоф Вюрц, Міхель Жербер, Дені Бесоззі, Шарлота Юул Хансен, Ларс Тюгесен, Філіп Борі, Жозе Мануель Пінту Тейшейра, Мікаель Борг-Хансен, Віолетта Кунігелієне та Сьорен Крістенсен, які працювали з керівництвом Держстату і фахівцями управління статистики зарубіжних країн та міжнародного співробітництва.

З метою обговорення загального стану впровадження Проекту “Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціально-економічних перетворень” з 12 до 16 грудня 2011 року в Держстаті перебував консультант наглядової місії Світового банку Крейг Ніл, який працював із керівництвом Держстату та директором департаменту інформатизації О. О. Пузановою.

З метою обговорення питань міжвідомчого співробітництва між статистичними службами України та Республіки Сербія 22 грудня 2011 року в Держстаті перебував Генеральний директор Статистичної служби Республіки Сербія Драган Вукмірович, який зустрівся з керівництвом Держстату.

Зарубіжні відрядження

З метою участі у 8-й Міжнародній конференції Спільної ініціативи організації збору даних по нафті з 8 до 12 жовтня 2011 року в м. Пекін (Китайська Народна Республіка) перебував директор департаменту статистики торгівлі А. О. Фризоренко.

З метою участі у навчальному семінарі з питань індексів споживчих цін, який організувала Європейська економічна комісія ООН (ЄЕК ООН), з 9 до 13 жовтня 2011 року в м. Стамбул (Турецька Республіка) перебувала заступник директора департаменту статистики цін – начальник відділу методології статистики споживчих цін І. Є. Шкурська.

З метою участі у четвертому засіданні Спільної цільової групи з питань екологічних показників і дванадцятій сесії Робочої групи з моніторингу та оцінки навколишнього середовища з 17 до 22 жовтня 2011 року в м. Женева (Швейцарська Конфедерація) перебував директор департаменту статистики сільського господарства та навколишнього середовища О. М. Прокопенко.

З метою участі у конференції “Розвиток європейської статистичної системи в рамках Східного партнерства – напрями та стратегія” з 18 до 20 жовтня 2011 року в м. Краків (Республіка

Польща) перебував Голова Державної служби статистики України О. Г. Осауленко.

З метою участі у семінарі-тренінгу з питань статистики енергетики з 23 до 29 жовтня 2011 року в м. Париж (Французька Республіка) перебували працівники департаменту статистики торгівлі: заступник директора департаменту В. В. Кругляк та провідний спеціаліст-економіст відділу статистики товарних ринків С. І. Божко.

З метою участі у регіональному семінарі з питань міграційної статистики, який організувала Європейська економічна комісія ООН (ЄЕК ООН), з 25 до 28 жовтня 2011 року в м. Анталія (Турецька Республіка) перебувала директор департаменту статистики населення та адміністративно-територіального устрою Г. М. Тимошенко.

З метою участі у 2-му засіданні Бюро Конференції європейських статистиків з 1 до 4 листопада 2011 року в м. Женева (Швейцарська Конфедерація) перебував Голова Державної служби статистики України О. Г. Осауленко.

З метою участі у тринадцятому засіданні Міжурядової українсько-молдовської змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва з 9 до 12 листопада 2011 року в м. Кишинів (Республіка Молдова) перебувала заступник начальника відділу статистики зовнішньої торгівлі товарами департаменту статистики торгівлі Л. В. Коркішко.

З метою участі у регіональному семінарі з питань статистики освіти для країн Східної Європи, Центральної Азії та Кавказу з 13 до 18 листопада 2011 року в м. Алмати (Республіка Казахстан) перебували працівники департаменту статистики послуг: директор департаменту І. В. Калачова та начальник відділу статистики послуг гуманітарної сфери О. О. Кармазіна.

З метою участі у семінарі “Стратегічне управління та ефективна політика в системі професійної освіти та навчання: роль інформаційно-аналітичної бази”, який організував Європейський фонд освіти (ЄФО), з 22 до 25 листопада 2011 року в м. Турин (Італійська Республіка) перебувала начальник відділу статистики соціально-трудових відносин департаменту статистики праці О. П. Когут.

З метою участі у засіданні Керівного комітету в рамках проекту Європейського інструмента сусідства та партнерства зі створення Спільної системи екологічної інформації, яке відбулося в Європейському агентстві з питань навколишнього середовища (ЄАНС), з 23 до 26 листопада 2011 року в м. Копенгаген (Королівство Данія) перебувала начальник відділу статистики природних

ресурсів та навколишнього середовища департаменту статистики сільського господарства та навколишнього середовища Н. Ю. Гусєва.

З метою участі у навчальному візиті з питань регіональної політики в рамках пілотного проєкту Європейського парламенту щодо зміцнення регіонального та місцевого співробітництва через поширення європейської регіональної політики на глобальному рівні з 21 листопада до 2 грудня 2011 року в містах Варшава (Республіка Польща), Відень (Австрійська Республіка), Париж (Французька Республіка), Люксембург (Велике Герцогство Люксембург) та Брюссель (Королівство Бельгія) у складі делегації представників центральних та місцевих органів виконавчої влади та громадських організацій України перебували заступник директора департаменту статистики населення та адміністративно-територіального устрою – начальник відділу регіональної статистики С. О. Редченко та начальник Головного управління статистики у місті Києві Р. Г. Віленчук.

З метою участі у нараді з питань статистики міжнародної торгівлі з 5 до 10 грудня 2011 року в м. Мехіко (Мексиканські Сполучені Штати) перебував Голова комісії з проведення реорганізації Держкомстату – перший заступник Голови В. О. Піщейко.

З метою участі в міжнародній конференції “Підсумки перепису населення 2009 року в Республіці Білорусь: поширення та використання даних” з 6 до 10 грудня 2011 року в м. Мінськ (Республіка Білорусь) перебували директор департаменту статистики населення та адміністративно-територіального устрою Г. М. Тимошенко та заступник директора цього департаменту М. Б. Тімоніна.

З метою участі у нараді з обговорення питань методології зіставлення неринкових послуг та житлової ренти для Програми міжнародних зіставлень 2011 року з 13 до 16 грудня 2011 року в м. Москва (Російська Федерація) перебували директор департаменту макроекономічної статистики І. М. Нікітіна та директор департаменту статистики цін О. С. Калабуха.

З метою участі в робочій зустрічі з фахівцями Міжнародного енергетичного агентства (МЕА) з 14 до 17 грудня 2011 року в м. Париж (Французька Республіка) перебували директор департаменту статистики торгівлі А. О. Фризоренко, начальник відділу статистики товарних ринків цього департаменту В. М. Божок та провідний економіст-спеціаліст цього відділу С. І. Божко.

Аннотации

О. В. Гончар

Проблемы обеспечения качества статистической информации, полученной из административных источников

Рассмотрены определение и виды административных данных, их преимущества и недостатки, принципы использования для статистических целей и соответствующие процедуры преобразования. Особое внимание уделено подходам к оцениванию качества административных данных с учетом действующих принципов его обеспечения.

И. В. Калачева

Статистика экономики информационных технологий: концептуально-методологическая схема измерения

Рассмотрены концептуально-методологические подходы к измерению показателей информационного общества. Проанализирован структурированный по 5-ти блокам перечень ключевых показателей ИКТ с использованием результатов отдельных государственных статистических наблюдений.

М. В. Лесникова, К. А. Пономаренко, А. В. Савченко

Методологические подходы к статистической оценке стоимости финансовых услуг во внешнеэкономической деятельности

Рассмотрены вопросы статистического учета экспорта и импорта финансовых услуг в Украине, в частности определение их стоимости, а также источников формирования данных. Проведены расчеты объема предоставленных услуг финансового посредничества, определяемых косвенным путем. Проанализированы методологические рекомендации Руководств по статистике международной торговли услугами и платежного баланса статистического учета финансовых услуг, а также предложены пути их внедрения в практику государственных статистических наблюдений.

Е. Б. Салихова

**Категоризация секторов по уровню технологоемкости: от мезо- к микроуровню.
Часть I. Качество микроуровня – мерило эффективности национальной исследовательской и инновационной политики**

Критически проанализирован секторальный подход ОЭСР и Евростата к определению технологического уровня. Обоснована нецелесообразность дублирования этого подхода для диагностики результативности национальной исследовательской и инновационной политики. Предложен ресурсно-результатный методологический подход для оценки общего качества хозяйствующих субъектов.

Л. А. Ященко

Процедура расчета объемов выпуска по строительству

Представлено общее описание процедуры расчета квартальных объемов выпуска для строительства. Приведен пример расчета предварительных и согласованных с годовыми квартальных объемов выпуска. Продемонстрирована эффективность предложенного метода.

Н. В. Ковтун, А. И. Игнатюк

Оценка потенциала и моделирование развития экономики Украины по видам деятельности.**Часть I. Многомерная оценка экономики Украины по видам деятельности**

На основе многомерной средней построен сводный рейтинг видов экономической деятельности, оценен их потенциал и уровень развития. Определены существующие тенденции и очерчены направления развития экономики Украины по видам деятельности.

В. Е. Попов

Исследование рынка труда в Украине в 1990–2009 гг.

Рассмотрен рынок труда как один из основных источников формирования ВВП. Проанализированы особенности статистического обследования в контексте транзитивных изменений в экономике. Представлены составляющие рынка труда в теоретической модели зависимости уровня безработицы от количества рабочей силы и количества занятых. Приведена методика исследования и соответствующие расчеты.

В. С. Мызгина

Нормативно-правовое обеспечение проведения структурных обследований предприятий

Рассмотрены основные нормативно-правовые документы, касающиеся структурных обследований предприятий в Европейской статистической системе и в Украине.

А. И. Терещенко

Оценка результатов калибровки статистических весов обследования предприятий по вопросам статистики труда

Рассмотрены результаты применения процедуры калибровки для обеспечения согласованности оценок основных показателей обследования предприятий по вопросам статистики труда для регионального уровня и уровня административно-территориальных единиц. Показано, что корректирование систем статистических весов позволяет решить задачи согласования оценок показателей, но может приводить к ухудшению качества системы весов и, как следствие, к ухудшению надежности оценок показателей. Сделан вывод о необходимости тщательного контроля результатов калибровки.

К. В. Захожай

Методика факторного анализа динамики коэффициента дефицитности Государственного бюджета Украины

Развита действующая система статистических показателей Государственного бюджета Украины путем введения коэффициента дефицитности, который углубляет представление о бюджетных процессах, а также помогает решить задачи последовательного усовершенствования процесса бюджетирования. Определены источники информации и составляющие элементы системы. Приведены формулы для оценки влияния динамики доходов и расходов на изменение дефицита госбюджета.

Я. В. Колесник

Статистический анализ достаточности капитала сектора других депозитных корпораций

Рассмотрены основные подходы к статистическому анализу достаточности капитала сектора других депозитных корпораций. Установлена необходимость углубленного изучения особенностей формирования и распределения мультипликатора капитала, определяющих результативность процессов капитализации банковской системы.

Л. Е. Момотюк

Основные направления стандартизации статистики Государственного бюджета Украины

Проанализирована действующая в Украине бюджетная классификация. Определены основные проблемы обеспечения соответствия статистики государственных финансов международным требованиям и предложены пути ее усовершенствования в аспекте гармонизации с общепризнанными стандартами МВФ.

И. Р. Моторина

Сравнительный анализ доходности и риска инвестиционных и пенсионных фондов

Рассмотрены методологические подходы к анализу доходности и риска инвестиционных и пенсионных фондов. На основе этих подходов по данным компании “КИНТО” проанализированы доходность и структура инвестиционного фонда “Синергия-3” и пенсионного фонда “Социальный стандарт”.

А. И. Щербина

Исторические предпосылки возникновения международных финансовых организаций и этапы их сотрудничества с Украиной

Рассмотрены исторические предпосылки возникновения и деятельность таких международных финансовых организаций, как Международный банк реконструкции и развития и Международный валютный фонд. Проанализировано их развитие и распространение влияния на мировой арене. Отображены этапы формирования взаимоотношений с Украиной.

И. А. Жукович, Ю. А. Рыжкова

Табло инновационного союза – основной инструмент реализации инновационной политики Европейского Сообщества

Рассмотрены изменения в методологии, произошедшие при формировании обновленной системы индикаторов инновационного табло ЕС, и причины, которые привели к необходимости внесения таких изменений.

С. Г. Бублик

Приоритеты государственной научно-технологической политики Украины в контексте построения общества знаний

Обосновано, что выбор приоритетов является заключительным этапом механизма формирования государственной научно-технологической политики. Определена иерархия государственных приоритетов в контексте общества знаний по результатам проведения стратегического планирования и прогнозирования научно-технологического развития страны.

М. В. Ярошук

Проблемы оценки результатов деятельности местных государственных администраций

Исследованы проблемы, связанные с внедрением методики оценки результатов деятельности Совета министров Автономной Республики Крым, областных, Киевской и Севастопольской городских государственных администраций. Предложены рекомендации по дальнейшему усовершенствованию нормативно-правового регулирования оценки указанных результатов.

Abstracts

O. V. Honchar

Problems of Quality Assurance of Statistical Information Received from Administrative Sources

In this article the author considers the definition and kinds of administrative data, their advantages and shortcomings, principles of using them for statistical purposes and transformation procedures. A high emphasis is placed on approaches to the quality evaluation of administrative data taking into consideration the current principles of its assurance.

I. V. Kalachova

Statistics of the Information Economy: Conceptual and Methodological Measuring Scheme

Conceptual-methodological approaches to measuring the information society indicators are under consideration. Using the results of some state statistical observations, the author analyses the list of key ICT indicators structured by 5 blocks.

M. V. Lesnikova, K. O. Ponomarenko, A. V. Savchenko

Methodological Approaches to Statistical Estimation of Cost of Financial Services in Foreign Economic Activity

The article deals with the issues of statistical accounting of export and import of financial services in Ukraine, in particular the determination of the value of services and the data formation sources. The authors carried out calculations of volume of the provided services of financial intermediation, analyzed methodological recommendations of the Manuals on Statistics of International Trade in Services and the Balance of Payment on statistical accounting of financial services, and also suggested the ways of their implementation in state statistical observations.

O. B. Salikhova

Sector Categorization by the Technology Capacity Level: from Meso- to Microlevel.

Part I. Microlevel Quality – an Efficiency Measure of the National Research and Innovation Policy

The paper provides a critical analysis of the OECD and Eurostat sector approach to the determination of technological level. The author proves irrationality of duplicating the approach for the effectiveness diagnostics of the national research and innovation policy. A resource-resulting methodological approach is suggested to estimate overall quality of economic entities.

L. O. Yashchenko

The Calculation Procedure of Production Volume in Construction

The article describes the calculation procedure of quarterly volumes for construction. Calculation of the preliminary quarterly volumes, adjusted with the annual ones, is given as an example. The author demonstrates efficiency of the suggested method.

N. V. Kovtun, A. I. Ignatiuk

Potential Estimation and Development Modeling of the Ukraine's Economy by Activity.

Part I. Multivariable Estimation of the Ukraine's Economy by Activity

Based on a multivariable average the integrated rating of economic activities was created and their potential and the development level were estimated. The authors determine current trends and outline the directions of the Ukraine's economic development by economic activity.

V. Yu. Popov

Studying the Labor Market in Ukraine in 1990–2009

The Ukrainian labor market is considered as one of the GDP formation sources. Peculiarities of statistical survey are analyzed in the context of transitive changes in the economy. The labor market components are shown in a theoretical model of the unemployment rate dependence on the quantity of labor force and employees. The author presents the research methods and corresponding calculations.

V. S. Myzgina

Normative and Legal Support for Carrying out Structural Business Surveys

The author examines the basic normative and legal documents relating to structural business surveys in the European statistical system and in Ukraine.

G. I. Tereshchenko

Estimating the Calibration Results of Statistical Weights for Business Survey on Labor Statistics

The paper analyses results of the calibration procedure use for supporting coordination of estimations of main indicators in business survey on labor statistics issues for the regional level and for the level of local administrations. It is shown that correction of statistical weights allows coordinating estimates of indicators but may result in worsening of quality of the system of weights that will cause reliability degradation of estimations. The conclusion is made that there is a need of close control of calibration results.

K. V. Zakhochay

Factor Analysis Methods of Deficiency Coefficient Dynamics of the State Budget of Ukraine

The existing system of statistical indicators of the state budget of Ukraine is developed by introducing a deficiency coefficient which extends the notion of budgetary processes and helps to solve the problem of successive improvement of the budgeting process. The author determines the information sources and components of the system and also presents formulas for estimating the influence of changes in the income and expenses on the state budget deficit.

Ya. V. Kolesnik

Statistical Analysis of Capital Adequacy of the Other Deposit Corporations Sector

The article considers main approaches to statistical analysis of capital adequacy in the other deposit corporations sector. The author proves the need of deep study of formation and distribution peculiarities of capital multiplier, which determine effectiveness of the capitalization processes.

L. Ye. Momotiuk

Main Trends in Standardization of the Ukraine's State Budget Statistics

The article analyzes the Budget Classification, operating in Ukraine. The author determines the basic problems as to the assurance of public finance statistics conformity with the international requirements and offers the ways of its improvement for harmonization with the IMF standards.

I. R. Motoryna

Profitableness and Risk of the Investment and Pension Funds: Comparative Analysis

The article focuses on the methodological approaches to the analysis of profitableness and risk of the investment and pension funds. Using the data of the *KINTO* company, the author analyses profitableness and structure of the investment fund *Synergia-3* and of the pension fund *Social Standard*.

O. I. Shcherbyna

Historical Preconditions of the Establishment of International Financial Organizations and Stages of Their Cooperation with Ukraine

The article considers historical preconditions of the establishment and activity of such international financial organizations, as the International Bank for Reconstruction and Development and the International

Monetary Fund. The author examines their development and the influence expansion at the world arena and also describes stages of forming relationship with Ukraine.

I. A. Zhukovych, Yu. O. Ryzhkova

The Innovation Union Scoreboard – a Basic Instrument for the European Community Innovation Policy Implementation

The paper considers the changes in methodology that occurred in the process of forming the updated system of indicators for the Innovation Union Scoreboard as well as the causes that led to the need for such changes.

S. G. Bublyk

Priorities of State Scientific and Technological Policy of Ukraine in the Context of Forming an Information Society

It is proved, that the choice of priorities is the final stage of the mechanism of forming the state scientific and technological policy. The author determines the hierarchy of state priorities in the context of a knowledge society by the results of strategic planning and forecasting of scientific and technological development of the country.

M. V. Yaroshuk

Problems of Evaluating Performance of the Local State Administrations

The paper studies the problems relating to the introduction of the method for evaluating performance of the Council of Ministers of the Autonomous Republic of Crimea, regional, Kyiv and Sevastopol municipal administrations. Recommendations are suggested for further improvement of normative and legal estimation control of the mentioned results.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ПРИЗВИЩ АВТОРІВ СТАТЕЙ, ОПУБЛІКОВАНИХ У ЖУРНАЛІ “СТАТИСТИКА УКРАЇНИ” У 2011 РОЦІ

Прізвище, ім'я, по батькові	Номер журналу	С.	Прізвище, ім'я, по батькові	Номер журналу	С.
Белкін Л. М.	3	46	Моторина І. Р.	4	73
Бобяк А. П.	3	34	Музиченко Ю. А.	2	69
Бодюк А. В.	2	20	Муха Д. В.	2	31
Бублик С. Г.	2	84	Нагорна А. М.	3	55
	4	88	Наумов І. Г.	3	12
Булкін І. О.	3	23	Наумова Г. І.	3	12
Василенко О. М.	2	73	Огай М. Ю.	1	51
Василькова Т. В.	1	62	Павлов О. І.	1	92
Васьків С. Ф.	2	65	Парфенцева Н. О.	3	16
Воронов М. П.	2	88	Пасічник В. П.	1	62
Галицька Е. В.	2	79	Пилипенко І. І.	3	16
Герасименко С. С.	3	4	Пискун М. М.	2	20
Герман Г. Ю.	1	72	Пономаренко К. О.	4	16
Гончар О. В.	1	57	Попов В. Ю.	4	39
	3	72	Попова В. В.	3	16
	4	4	Потапова М. Ю.	1	66
Гончарук О. А.	3	38		3	78
Гуторов А. О.	2	4	Прилипко Ю. І.	3	23
Данилко В. К.	1	18	Прімерова О. К.	2	79
Дихнич І. В.	2	88	Прокопенко К. О.	1	4
Єлісєєва О. К.	3	8	Прокопчук І. М.	2	43
Жукович І. А.	4	82	Пугачова М. В.	2	47
Захожай К. В.	4	56	Рижкова Ю. О.	4	82
Зоріна О. А.	1	40	Ротар А. В.	2	38
	3	50	Рубан Н. І.	1	62
Іващенко П. О.	3	12	Савченко А. В.	4	16
Ігнатюк А. І.	4	31	Саліхова О. Б.	1	10
Калачова І. В.	4	7		2	14
Катихін Є. О.	1	77		4	22
	3	83	Саріогло В. Г.	3	28
Ковтун Н. В.	1	28	Терещенко Г. І.	4	51
	4	31	Хоцянівська Н. В.	2	20
Козак С. В.	3	23	Хром'як Н. В.	2	54
Колеснік В. І.	1	45	Ціщик Р. В.	2	25
	2	69	Чекотовський Е. В.	1	66
Колеснік Я. В.	4	59		3	78
Колодязна О. І.	3	55	Черемухіна О. М.	1	28
Крехівський О. В.	1	10	Черняк О. І.	2	59
	2	14	Чубай В. М.	2	54
Кузьміна О. В.	1	57	Чуприна О. А.	3	4
	3	72	Чуприна О. О.	3	4
Кулинич Р. О.	1	34	Шубалий О. М.	3	60
	3	42	Щербина О. І.	4	76
Кустовська О. В.	2	25	Щурик М. В.	3	66
Лаптева К. О.	3	8	Юдіцький О. Л.	1	96
Леснікова М. В.	2	10	Ярошук М. В.	4	93
	4	16	Яцук В. А.	2	93
Литовка О. В.	1	18	Яшкіна О. І.	1	22
Матвеєнко І. В.	1	82	Ященко Л. О.	1	13
Мизгіна В. С.	4	46		4	25
Міокова Н. В.	1	86	Ящук Д. В.	2	59
Момотюк Л. Є.	4	67			
Монаков В. О.	2	59			

Редакція відповідає за точність опублікованих офіційних статистичних даних.

Відповідальність за підбір, точність статистичних даних, цитат, дат, прізвищ, географічних назв та інших відомостей, наведених в опублікованих матеріалах, несуть їх автори, за зміст рекламних повідомлень – рекламодавці.

Передрукування матеріалів, опублікованих у журналі, дозволяється тільки за згодою авторів та видавця. У випадку передруку цих матеріалів посилання на журнал “Статистика України” обов’язкове.

Редакція може не поділяти позиції й думки авторів, а також публікувати окремі матеріали у порядку обговорення.

Редакційна колегія журналу залишає за собою право на додаткове рецензування, скорочення та відхилення статей. Рукописи не повертаються.

Редагування	В. Чебанова Л. Голіченко
Коректура	О. Пирожок
Переклад	Л. Покотило
Більд-редактор	А. Бараков
Художник	М. Магдич

Свідectво про державну реєстрацію – серія KB № 2427 від 18 лютого 1997 р.

Журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України:

з економічних наук – з 1999 р., перереєстровано постановою президії ВАК України від 18.11.2009 р. № 1–05/5;

з державного управління – з 2001 р., перереєстровано постановою президії ВАК України від 26.05.2010 р. № 1–05/4.

Рекомендовано до друку вченою радою НТК статистичних досліджень (Протокол № 4 від 15.12.2011 р.).

Підписано до друку 22.12.2011 р.
Формат 84x108/16. Папір офсетний.
Офсетний друк.
Умовн. друк. арк. 11,75.
Тираж 410 пр. Зам. № 11.
Ціна договірна.

Оригінал-макет виготовлено у редакційно-видавничому відділі ТОВ “Конус-Ю”.

Надруковано в ТОВ “Конус-Ю”.
вул. П. Мирного, 26, м. Київ, 01601, Україна
тел./факс 254–41–82
E-mail: info@konus-u.com.ua
Свідectво суб’єкта видавничої діяльності ДК № 33 від 16.07.2002 р.

В и м о г и

до змісту та оформлення статей для науково-інформаційного журналу “Статистика України”

1. **Зміст статті** має відповідати профілю та спрямованості журналу, сучасному науковому рівню.

Згідно з вимогами ВАК, стаття повинна мати такі складові:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв’язання проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття;
- формулювання цілей статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки за результатами проведеного дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Необхідно уникати викладення загальновідомих положень. Також обов’язково треба посилається на джерела, матеріали або окремі результати з яких наводяться у статті. Список літератури (до 15 джерел) потрібно оформлювати, розміщуючи назви використаних джерел за алфавітом або в тому порядку, в якому вони згадуються в тексті. Вимоги до оформлення літератури див. у ДСТУ 7.1 – 2006 (Бюлетень ВАК України №3, 2008).

2. **Оформлення статті.** Обсяг статті – 8–10 сторінок (формат А-4, шрифт Times New Roman, 12 кегель, інтервал – 1,5, поля – 2 см).

Рисунки, схеми, таблиці, формули слід наводити у вигляді, що дозволяє їх коригування.

Розміри ілюстрацій не повинні перевищувати розмірів друкованої сторінки журналу.

Таблиці та рисунки повинні мати назву та порядковий номер. Одночасне використання таблиць і графіків для пояснення одних і тих самих положень не рекомендується.

Формули нумерують (з правого боку у круглих дужках) лише ті, на які є посилання в тексті.

Статтю підписують усі автори.

Стаття подається у двох примірниках, надрукованих на одній стороні стандартного аркуша паперу, а також в електронному вигляді.

До статті додаються:

- рецензія;
- індекс УДК;
- анотація на окремому аркуші (українською, російською та англійською мовами) та в електронному вигляді;
- ключові слова;
- відомості про автора (авторів): прізвище, ім’я та по батькові (повністю, українською та російською мовами), місце роботи, посада, науковий ступінь та звання, домашня та службова адреси, контактні телефони.

Статті, подані без дотримання зазначених вимог, опублікуванню не підлягають.